

Српска вила

ЧАСОПИС ЗА КЊИЖЕВНОСТ, НАУКУ И КУЛТУРУ ISSN 0354-7116

БИЈЕЉИНА

e-mail: spkdbn@teol.net

www.prosvjeta-bijeljina.org

БИЈЕЉИНА,
децембар 2017.

Број 46

СРПСКА ВИЛА

часопис за књижевност, науку и културу

Издавач: Градски одбор Српског просвјетног и културног друштва
“Просвјета” Бијељина

За издавача: др МИТАР НОВАКОВИЋ

Уредништво

др ЈЕЛИНА ЂУРКОВИЋ

(в. д. главни и одговорни уредник)

др ЦВИЈЕТИН РИСТАНОВИЋ, мр ЉИЉАНА ЛУКИЋ,
ДУШАНКА НОВАКОВИЋ, БОРИСЛАВ ГАВРИЋ

в.д. Секретара Уредништва
ОГЊЕН ВУЛИЧИЋ

Лектор

проф. др ЦВИЈЕТИН РИСТАНОВИЋ

Коректор

МИРОСЛАВ ДОКИЋ

Савјет часописа

академик НЕЂО ЂУРИЋ (предсједник)

ПРЕДРАГ ПЕРКОВИЋ, мр СЛАВКО БАШИЋ,

др МИЛАН НОВАКОВИЋ, АНТО ГАЈИЋ,

ОЛИВЕРА СТЈЕПАНОВИЋ, ПЕТРА МИЋИЋ,

ђакон БОЈАН ЧЕЧАР

Српска вила излази два пута годишње

Цијена једног примјерка је 5 КМ, за иностранство 10 КМ

Адреса: Кнеза Милоша 30, Бијељина

Телефон и телефакс: 055/209-580; Е-mail: spkdbn@teol.net

Web site: www.prosvjeta-bijeljina.org

Штампа: “Grafomib” Бијељина

Тираж: 300 примјерака

СРПСКА ВИЛА

часопис за књижевност, науку и културу

Година XXIII

Децембар, 2017.

Бр. 46

С А Д Р Ж А Ј

ЈУБИЛЕЈИ: ДВА И ПО ВЕКА ФИЛИПА ВИШЊИЋА

<i>Валентина Питулић: Вишњићев завет да не залутамо у</i>	
невремену	7
<i>Срђан Малешевећ: Филип Вишњић и Змај од Ноћаја</i>	10
<i>Љиљана Лукић: Неумитни терет времена</i>	12
<i>Милан Николић: Добрун</i>	13

ПРОЗА

<i>Милан Р. Симић: Сневач од сламе, девојка у белом, домаћин и</i>	
дете од магле над брдима	15
<i>Јовица Бурђић: Меке сенке</i>	23
<i>Давид Кеџман Дако: Однедавно</i>	32
<i>Душан Мијајловић Адски: Кад прозори постану осматрачнице</i>	38
<i>Властимир Станисављевић: Житије - исповест Багане ди</i>	
Бонго	43
<i>Слађана Лукић: Траг</i>	57

ПРЕВЕДЕНА ПРОЗА

<i>Александар Прокопиев: Мара Јосифовска 3. (превела са</i>	
македонског језика Јелена Прокопијева)....	61

ПОЕЗИЈА

<i>Зоран М. Мандић: Две хиљаде двадесета (цитат из романа</i>	
промрзлог врапца)	67
Неурачунато време	69
<i>Жељка Аврић: Тројадник</i>	70
Успаванка	73
Помирење	74
<i>Андреја Ђорђе Врањеш: Сусрет</i>	76
<i>Душан Ђорђевић Нишки: Задоцнија си</i>	77
Њено сунце.....	79
<i>Богољуб Марић: Воденичар</i>	80

<i>Пеко Лаличић: Србија јесте да јесте</i>	81
<i>Љиљана Фијат: Мост од камена</i>	83
Нема лека и повратка	84
<i>Мирко Стикић: Лепој незнанки</i>	85
Вило снохватице.....	86
<i>Милена Дрпа: Тога ми жао</i>	87
У камен да не израстем.....	88
<i>Теодора Кошарац: Милешевско свјетло</i>	89
<i>Здравко Згоњанин Баћо: Одлазак</i>	90
ПРЕВЕДЕНА ПОЕЗИЈА	
<i>Људмила Снитенко: Јесен</i>	91
Утјеха	92
(са руског језика превео Зоран Костић)	
<i>Вјечеслав Купријанов: Снијег</i>	93
Вријеме у себи.....	94
Смијех	95
(са руског језика превео Предраг Бјелошевић)	
НАУКА	
<i>Др Слађана М. Миленковић: Поезија Димитрија Митриновића</i>	97
<i>Јелина Ђурковић: Свијет иза маске у Мићановићевој романескној прози</i>	108
ОГЛЕДИ	
<i>Зорица Турјачанин: Одједи времена и камена</i>	125
<i>Момчило Голијанин: Посртања и васкрснућа Војислава Лубарде</i>	139
<i>Драгана Нешиковић: Марина Цветајева (1892 - 1941)</i>	150
ЕСЕЈИ	
<i>Сретен Вујковић: Критика економичног исказа)Момчило Голијанин: У свијету ријечи)</i>	157
ПРИКАЗИ	
<i>Момир Миљинковић: Свакидашње или истините приче Цвијетина Ристановића</i>	165
<i>Цвијетин Ристановић: Сатиром против моралног посрнућа</i>	168
<i>Анђелко Анушић: Надстварност светогорског топоса</i>	172
<i>Борислав Гаврић: Књижевна разгледница Мирјане Штефанички</i>	175
<i>Милица Јефтимијевић Лилић: Подељеност бића у новим животним околностима проистеклим из историјских ломова</i>	179
<i>Јованка Стојчиновић Николић: Друга страна живота бијелих</i>	

несаница	186
<i>Петар Баковић</i> : Пјесми и времену нико не може ништа	192
<i>Јован Мирковић</i> : О књизи “Страдање Српске православне цркве у Независној Држави Хрватској - фотомографија” /Suffering of the Serbian Orthodox Church in the Independent State of Croatia/photomonography.....	197

АФОРИЗМИ

<i>Даница Гаврић</i> : Афоризми	203
<i>Момчило Копривица</i> : Афоризми	205
<i>Уредништво</i> : ХРОНИКА КУЛТУРНИХ ДЕШАВАЊА У БИЈЕЉИНИ (АПРИЛ - ОКТОБАР 2017. ГОДИНЕ)	207
<i>Уредништво</i> : АУТОРИ “СРПСКЕ ВИЛЕ”	213
ПРЕДСТАВЉАЊЕ ЧАСОПИСА ЗА КЊИЖЕВНОСТ, НАУКУ И КУЛТУРУ “СРПСКА ВИЛА”	225

Валентина ПИТУЛИЋ

ВИШЊИЋЕВ ЗАВЕТ ДА НЕ ЗАЛУТАМО У НЕВРЕМЕНУ*

„Погибе, сунце, месеца јуна, 15. дан“, записао је непознати записивач, после Косовског боја 1389. Погибијом сунца, пре 628 година, пао је мрак на земљу Немањића, земљу кнеза Лазара, сина Припца, логотета дворске канцеларије српског цара Стефана Душана, заповедника царске сувоземне војске. Онда, када је неки поп Иван записао на камену:

Да је знано свакоме ...

Колика туга беше по земљи

Када би убијен кнез...

Од тада, до данас, увек исто питање питање:

Јесу ли се војске удариле?

Чија ли је војска задобила?

И после смо се стално питали, вековима питали *чија ли је војска задобила?* Уз Лазареву дилему *Коме ћу се приволети царству?* Кнез се одавно определио, за све нас.

Погибијом видовданског сунца рањена је Србија између истока и запада између вода и ћуприја, између камена где *не остаде ником ни камена.*

После 378 година од времена када би посечена глава мученика у селу Трнови, у Босанском Подрињу, у породици Вилића, свет је угледало дете које ће рано остати без оца, и које ће, савивши се мајци Вишњи уз скут, гуслати о бојевима и јунацима, Светом Сави и Хасан паши, Немањића благу, о калдрмама, сиротињи раји, небеским приликама и племенитим међама...

Духовним очима, јер своје није имао, један песник гледао је исто сунце које се на поробљеном небу хвата на пролеће, на

*Бесједа на свечаној академији посвећеној Филипу Вишњићу у оквиру програма XXIV “Вишњићевих дана” одржаној 3. новембра 2017. године у Центру за културу “Семберија” у Бијељини.

светог Трипуна, заштитника виноградача. Оно погинуло сунце које у жицама слепог гуслара «три пута игра на истоку». Када сунце заигра на истоку, а где би него на истоку, тада у оку које не види, на небу ведроме војују свеци и крвави барјаци, вата се месец сваке ноћи *од Трипуна до светога Ђурђа*, грми гром на Светога Саву *усред зиме, кад му време није*, провире крвца да окаје старе...

Путујући по снегу и киши, између барута и поклича, између затвореног неба које не чује «плача ни молитве» Вишњић пева о једином путу којим се иде у живот. Враћа са својој Трнови и огњишту, ослањајући се на мајку или на штап. Није га мимоишла судбина опустошеног огњишта. Као многе пре њега. Као многе после њега. Као и јунака, Бановић Страхињу, оног јутра када «неста блага неста пријатеља».

Поклич устаника слепи песник слушао је изблиза. Како ли је изгледао сусрет песника и војда Карађорђа после боја за Лозницу? Само неколико размењених речи ђултљивог Карађорђа и распеваног Вишњића. Оног Карађорђа који је *Србију крстом прекрстио и својем крилом закрилио*. Онога Карађорђа који је говорио о Дрини води, *племенитој међи*, сањајући да је преброди. Две громаде, две галаксије између два окршаја, између тек неколико изговорених речи и српског саборовања *од Видина пак до воде Дрине, Од Косова те до Биограда*.

Утврђивао је слепи гуслар својим певањем градове у пламену, улазио у њих и бодрио устанике. Уместо сабљом, замахивао је гудалом и видео даље од других. Да нас утврди. Да не посустанемо. Не залутамо у времену невремена. Да не гледамо само у величину гусала, већ и величину свога одраза у њима.

Нека место рођења Филипа Вишњића буде наше огледало. Дом наш насушни. Да погледамо у себе и једни у друге. Да се заветујемо да нам је овде дом. Да не пристајемо. Да не одустајемо. Да не тражимо лака решења. Да се чврсто ухватимо за земљу и не продајемо *веру за вечеру*. Да се видимо на Видовдан, на светога Трипуна, Ђурђевдан и Светог Саву, *код бијеле Грачанице цркве у Виландар цркви, Дечанима, Студеници на Влаху Староме, цркви код Требиња, Озрен цркви, Миљешевки, Моштаници...* Да се умијемо код воде Бистрице, *украј воде украј Ђиотине*, «крај воде Криваје», да градимо што је право и *миломе Богу приступачно*. Да имамо *су чим изаћ пред Милоша*. Да дамо одговор какви смо и да нисмо узалуд гуслали.

Драги наши домаћини, на свакој свадби, слави, крштењу, опелу, задушницама, од Призрена до *Леђана града*, уз сваку здравицу, радост и сузу, питамо се где су нам међе. Оне племените *измеђ Босне и измеђ Србије*. Оне, сакривене у знаковима *поред пута*, у *Збор зборила господа ришћанска*, у *Славно мрите кад мријет морате*.

Славимо посебан јубилеј. Сабрао нас је слепи песник. Да се сетимо завета предака. Времена када смо поразе претварали у победе. Подсећао је слепи гуслар да на огњишту и бојишту треба, како је говорио Андрић, *треба издржати до краја, са осмехом стјуардесе која зна да у авиону нешто није у реду*. Оно када нема избора. Оно када најмање *можеш а највише мораш*.

Оно када нам *друга снага дође* да се подигнемо и покушамо поново. Уз песничко дозивање кроз векове, уз стихове Миодрага Павловића:

*Браните се! Научите песму!
Уђите кроз гусле у мраморно око,
певајте, орите се, појте!*

И Вишњићеве
*Што носили, свијетло вам било!
Што радили, све вам свето било.*

Срђан МАЛЕШЕВИЋ

ФИЛИП ВИШЊИЋ И ЗМАЈ ОД НОЋАЈА

Не знаш ти, Кнеже, како је
кад се планина обруши,
свим својим белим каменом;
малену кућу поруши
и све осмехе затре,
огради поганим семеном
и воде и ветре и ватре.
Не знаш ти, Кнеже, како је
кад што си имао нестане,
и отац и међа и вид,
од дуге самоће уморен,
ко од стене ледене мрв,
и тром од мрене маглене
не видех што било би стид,
ни бакље ни свеће ни крв.
Да стварам песме и еп,
питаш ме шта ме је гонило,
и шанце да обилазим ехом,
овако ко нико пре мене
слеп,
крај манастира да горим
песмом
кад год би звоно зазвонило.
Па, Кнеже, једно да знаш,
када се попнеш на брег,
сведокост божији је дар,
тежак ко камени тег,
једном од хиљаде ћар.
Видим што не видиш ти,

то ми је дато на тал,
да будем орао а некад ћук,
да будем Дрина а некад
Дрим,
с Косова хроми вук.
Некад сам Јадранско море,
некад сам Дурмитор лед,
с пролећа сваког бели сам
облак,
што баца сенку на брег.
Ти, Кнеже, чекај на ред
да гусле дођу по свог,
ја идем даље па докле стигнем
кад каже „Доста је“ Бог.

Љиљана ЛУКИЋ

НЕУМИТНИ ТЕРЕТ ВРЕМЕНА

За, прочитах у Филиповим мислима:
„Вријеме тече и добро је у њему
оставити неки траг.“

Мислећи о том
нагомилаше ми се пред очима сјенке,
догађаји, људи, крајеви, земље
пурпурна, жута, зелена, црна и љубичаста боја
и која још не и која још да
и сјетих се јадног Филипа чије
очи нису видјеле ништа

Али све је то било у његовој свијести
и ти људи, и догађаји, и крајеви, и земље
и боје које нам пружају уживање
виђења и радост осјећаја

И шта је онда та стварност која је
око нас и она која је у нама
кад све то пролази као плаха ријека
и односи љепоту тренутка радости
претварајући је у љепоту успомена

Шта нам остаје од свега тога кад се
слијепе а и друге очи једном заувјек затворе
под неумитним теретом времена

Да ли то што нас чека може ико спознати
Бојим се да то није било дато
Ни великом Филипу

Милан НИКОЛИЋ

ДОБРУН

Неће смети на крст луна
Док Вожд гледа са Добруна.

Ако луна ипак крене
Ђорђије ће да се прене
Да повиче: „Којекуде“!
И устави ветре худе.

Неће смети на крст луна
Док Вожд гледа са Добруна.

Ако луна ипак пође
Пресрешће је Карађорђе
Узети у десну руку
И појести ко јабуку.

Неће смети на крст луна
Док Вожд гледа са Добруна.

Можда баш у оној кући
Већа Правитељствујушчи
И позвани на сесију
Избирају свог Месију.

Неће смети на крст луна
Док Вожд гледа са Добруна

Можда иза оног плота
Под бадемом Вељко спава
Док Матеја, мудри прота,
Над Совјетом преседава.

Неће луна на крст смети
Са Добруна Вожд док светли.

Милан Р. СИМИЋ

СНЕВАЧ ОД СЛАМЕ, ДЕВОЈКА У БЕЛОМ, ДОМАЋИН И ДЕТЕ ОД МАГЛЕ НАД БРДИМА

- мали поетски роман -

1.

- Ко си ти?

- Ја сам Страшило од сламе! Оно, изгубљено у пољу!

- Хеј, уозбиљи се!

- Озбиљан сам, никад озбиљнији!

- Страшило од сламе, кажеш!?

- Да, Страшило од сламе! Зар се то не види?

Знаш, најбољи сам кад сањам тебе, Девојку у белом!...

Обучем шарене рите, ставим проваљени лонац на главу...

У сновима, неретко, зароним у маглу и пронађем изгубљено дете, одојче у пеленама од тежине...

Сањам путника, или сам ја сам просјак-луталица?...

А има снова у којима ми прилазе целати, одлажу секире, пале свеће...

- Чекај, успори мало! Ако си Страшило од сламе, онда су твоји снови отровни, смртоносни!

Твоје мисли су струготина и прашина коју су сипали у чачић од јуте кад су правили твоју главу, зар не?

Још мало песка, мало праха, и...

- Да, тако је! Али чуј, у својим сновима видим увек себе као обично страшило од сламе! Сањам Беле године, рат, нерођено дете и маглу над брдима, сањам да сам путник намерник, сањам ТУНЕЛ, гавране...

- О, то је тако занимљиво! А да ли ти из пупка расте змија од папира, празног, као неупотребљена омча?

Не видим на врховима твојих прстију ниједног гаврана!

А требало би да их има, да певају!

Јер, на пољу без жита и воде само је корење и сунце у

земљи, и Ти, ако се не варам!

- Али, то није све! Знаш, над огромном пустињом сна Ноћ је, и једно њено око отворено. Клечим и ширим бељена платна.

Од јаве сна да се заклоним.

- Од јаве сна да се заклониш!

- Да, да... Јер, јутро се дави у очима у мојим очима.

Из земље, којом ме хране, нараста велико Распеће.

У мојим удовима неке птице се боре, у мојим ушима крици гладних звери.

Видим себе као дете од магле над високим брдима.

Дечакове, односно моје бронзане очи уперене су у небо.

Спокој ме налази и полаже у свилу Збиље – да ме заштити пред бесним крдима Оностраног.

- Ах, тако! Замишљам око твоје колевке неке ћутљиве људе како умиру од досаде. Твоје Детиње мисли, озбиљне и тешке, као да су од отровне прашине, лутају околу.

- Наравно, моје мисли лутају околу! Тада, између слепоочница, пребројавам фигуре од тамјана.

На путу Усуда хтео би да поделим страх, али моја рука остаје празна.

Немоћ ме обара на колена.

Заспала зла се буде у мени.

Прво зло обележавам воденим крстом.

Друго, као лептира са исписаним крилима...

- Не разум те, не разумем...

- Придружи ми се, придружи да сањамо заједно...

Моја жудња дивља, тако дивља.

Знаш, ни једна замишљена дама не омаложава мој чворновати штап шетача мудраца, нити мој чист и набрекли удов мушкарца.

Уморне моје очи, и чедне мисли, све је савршено.

- Чекај, чекај... Зар висине не сахрањују наша падања?
(смеје се)

- Смеј се, смеј, али знај! Вино ће те уздићи и оставити изгубљену!

Како се Девојка и даље изазивачки смеје...

- Има ли разлике између изгореле свеће и запуштене воденице?

Девојка престаје да се смеје. Али не одговара.

Да ти кажем још и ово: често, пред мојим очима вијори застава.

То развнодушни бришу мој траг и очи ми наливају маглом.
Као да сам овде, да ме касније не би било!

Гледам кроз прозор у лименог петла на крову.

Благои ветар окреће му главу, он на једну – ветар на другу страну.

- Приђи, приђи... ако се не варам, по лицу ти се слива црвена прашина хрђе.

На твојим уснама влага је од мелема.

- Ако је тако, ако ми се по лицу слива прашина хрђе, ја НЕСТАЈЕМ!...

Али, зашто? Моје молитве протеклим данима све су покорније (шапуће):

Ох, знам одговор!

Оно дете од магле над високим брдима било је сувише мудро па је одбило да се роди.

То дете, оно је разлог мог нестајања!

Слушам га како пева у плавом бескрају.

Понекад, као да ми се смеје!

- Тако си мрачан, равнодушан...

Дођи! Идемо у Замак, на гозбу!

- У какав Замак? На какву гозбу?

- Дођи, не бој се...

2.

Пада киша. Јака, пљусак.

- Мрзим разговоре о сновима...

- Колико су велика твоја искуства са сновима?

- Искуства! Не знам, нисам сигурна...

Сви знамо како је то апсурдно... Мучионица...

- Молим? Рекла си, ако сам добро чуо, Мучионица!

Ох... Мучионица... (поновио је више за себе). Е, гледај их само!

- Гледај! Просјакиња нас тражи погледом, слути својим слепим очима. Господе, ипак, слепа је.

Изненада, почиње да се радује, цвили као пас. Дахће.

Прилази јој младић. Леп и чудан. Приноси јој чинију сочних црвених трешања. И цвеће.

- Шта мислиш о Просјакињи и лепом младићу?

Шта ће се догодити?

- Шта се ту може догодити? Када престане киша, биће тужни.

А слушаће кишу дуго, дуго... Они су, они су...

- Кишни љубавници!

- Да, кишни љубавници... А после... време је прошло... то су старци.

То је СМРТ...

- Хајдемо... Хладно је... Ево капије, ево Замка...

Реци ми, шта има у Замку?

- Више ничега што је од овога света...

- Али, ја... Помало ме је страх, ја...

- Шалим се, шалим... У Замку се налази све оно што су очи наших предака сачувале. И не само очи...

Видећеш већ...

Капија Замка се отвара....

3.

Гозба, људски жагор, звецкање тањира и прибора за јело, доливање вина у чаше.

- Весела си и тако лепа! Заљубљен сам у твоје смејалице...

Не заборави да вино диже, али и напушта!...

Отвориће се Тунел и у њему ће још одјекивати твој смех...

А онда, вртлог ће те зграбити и изгубићеш саму себе!

4.

- Ох, Боже! Па, ти немаш сенку! Чујеш ли ме, Сневачу... ти немаш сенку!

- Немам, одрезали су је! Шта сам могао да урадим?!

Ништа... касније сам се навикао и чинило ми се као да ми је ветар променио фризуру... Без сенке је лако: ништа те не дира, не веже, не држи...

- Хоћеш ли да ти се поверим? Добро...

Ја сам, у ствари... ти не знаш ко сам ја?!

Ја сам Бела Година. Ја сам година коју су појели снегови – потпуно бела. Чиста и празна, без игде ичега...

- А, тако!

У једној Белој години столетни старац је чувао у планини вуну уместо оваца.

И по који овнујски рог држао за појасом!

- Знам... Кад сам прошла поред његовог стада боса, по снегу...

- Ех, боса по снегу, ех...

Старац те угледао па се ухватио за један од оних кривих рогова, зар не!

- Мислећи да држи ко зна шта!

- Боса, боса...

А снег се топио у твојим стопама... Топио се, топио...

И ницала је млада трава и ницало је бело цвеће...

Оставила си цветне трагове за собом, ех, ех...

Оставила и прошла, и нестала!

- Прошла сам, прошла!

- Прошла, и... ништа... Као мирис снега, као укус леда, као прелепа али хладна песма... Прошла, и ништа...

Жеља старца и њено остварење све су даље, као што је старост све даља од младости, од снаге, од снова који су се остваривали...

5.

Немам куд! Видим себе... Заробљен сам у једној Белој години.

Чекам пред капијом. Не знам да ли да уђем или да побегнем.

Ови што чекају кажу да се ова капија отвара само једанпут.

Да уђе само један од нас Сневача.

Нико не зна да ли се то већ десило.

И да се улаз, можда, више никад неће отворити. И не треба.

(Код Домаћина):

- Јеси ли жедан, пријатељу?

- И жедан и гладан. И љут и најеђен. Неволјен.

Омражен, како ти се више свиђа?

- Напиј се, странче. Твоја жеђ је узалудна.

- Стићи ће нам следовање. Ко си ти да појиш жедну војску?
- А ко си ти да одбијеш моје гостопримство?!
- Ја сам путујући витез, знаш!
- Витез има господара!
Где је твој господар? (не чекајући одговор)
Али, ти не личиш на витеза, нимало не личиш...
- Не личим! Знаш, изгубио сам марамицу госпође чију

чедност чувам.

- Витез без мане и страха, а! Памтићемо те по жеђи.
А можда и по пијанству, ха...
- Не спрдај се са мношћом... Шта је у крчагу?
- Млеко... Изволи...

Сневач (*није из крчага, гутљаји, клокотање*):

... за мртворођеног!

Крчаг се разбија, крклање, звекет оружја.

6.

- Што ме мучиш? Дај да се пробудим!
Девојка (*нева*):
- Дођи! Дођи ако смеш!
- Ушла си у мртав угао, не видим те!
Кад бих само могао да се окренем...
Само да те још једном видим са крста на коме сам распет!
- Жеља и могућност су као старост и младост!

7.

- МОЈЕ МИСЛИ, МОЈИ СНОВИ, СВЕ ЈЕ ОД ПРАХА,
СВЕ ЈЕ ОД ПРАШИНЕ, СВЕ ЈЕ ОТРОВАНО,
СМРТНОСНО...

(*Хаос одјека у тунелу, грактање гаврана*)

8.

- Сневачу, Ти знаш Тунел од снова, зар не?
- То није обичан тунел већ тунел који повезује овај и онај свет. Није то ни ходник лавиринта, нити је пролаз до ћелије –

самице, ништа од тога... То је ТУНЕЛ – веза између садашњости и историје.

Свака цигла је једна слика или догађај из памћења људи: ред крви, ред ратова, па слој револуције, слој смртних пресуда, па нанос глади и зараза... Тунел је јако дуг и веома дубок.

Градиле су га професионалне љубавнице сјајем црвених фењера...

Ред цигала, ред болести, ред камена, ред лудила и разврата...

- Лудило, разврат... Ти си луд!

- Како прокопати тунел од сна до кошмара?... Како?...

Како повезати плахе жеље са коначном жељом? Како?...

9.

У тунелу одјекују звуци: јуришни покличи, пуцњава, бомбардовање, топовска паљба, јауци, бунцање, позиви помоћ...

Гласови мушки и женски, уздаси љубавног пара, свађа, разбијање чаше о под...

- Невернице, убићу те!

- Не! Молим те, не! Трудна сам!

- Шта кажеш, несрећо?!

- Дете, наше дете!

- Кад смо га могли зачети?

- Кунем ти се! Наше је! Твоје је!

- Боравио сам у брдима. Хм, једино ако је оно од магле саздано?

Тако може: ОБЛАЦИ, МАГЛА!

(пуцањ из револвера, ковитлац, одјеци, бука).

10.

Тишина, жубор воде, цвркулт птица, кораци који долазе.

- Ено излаза! Зар је могуће да сам изашао?!

Домаћин:

- Добро дошао... на смакнуће!

- Чије смакнуће! Шта причаш, човече?!

- Твоје смакнуће, не моје... Не плаши се...

Само ћемо потпалити твоју сламу (кресање шибице)...

Ништа неће болети, ништа (пуцкетање ватре)...

- Чекај... Истина је, личим на страшило, али никад никога нисам уплашио. Нисам крив!

- Крив си, крив... Не отимај се, не бежи!...

Гледај, мајку му, побеже са коца...

- Не волим свеће, нећу ватру!

- Само да знаш – дете се није ни родило!

- Дете! Ах, да! Дете...

Пустите га да пева... да пева у бескрају!

- ИЗГОРЕЋЕШ У ПАКЛУ СНОВА! ИЗГОРЕЋЕШ!...

(пламен, све јача ватра, пожар се разгорева)...

Дете: (детињи плач, гучање, смех).

МЕКЕ СЕНКЕ

Пљускови косе по стаклима и бришу боје касног априла. У благи сутон потањају ливада и усамљено велико стабло воћке обучене у бело. Страхује за њену цваст, за ту гиздаву лепотицу за коју није сигуран да ли је, трешња, вишња, можда јабука. Нетремице зурећи напоље, његове очи одаваху забринутост и наду да ветар и киша неће потргати те латице у које је ових дана заљубљен. Када воћка ускоро буде сплетена у мрклу завесу ноћи, не зна како ће дочекати далеко свитање да је поново угледа.

Сваког јутра, већ неколико дана, чим се пробуди и из кревета угледа избистрено небо, брзо устаје и излази на балкон на коме га заплъусну пролећна свежина и мириси расцветаних воћака из суседних башта. Али, оно дрво на ливади, удаљеније од њега, које његове очи не могу до краја да појме, причињава му посебну радост због своје величине и кочоперности. Када га обавију густе сунчеве зраке, заблиста у свем сјају и њему се испуне груди неком треперавом радошћу какву памти само из давног детињства. Иза башта и кровова кућа беласа се стакласто, наборано море. Понекада дуго гледа како се о хриди разбијају његови таласи као побеснеле морске немани. Ти бучни удари допиру у унутрашњост његове собе.

Када ујутро устане и седне на лежај, дуго са задовољством посматра предео кроз отворена балконска врата, не журећи да оде у купатило. Тако често закасни на доручак, а онда неко од особља мора да се попне до његове собе и да га опомене. А њему се никауда не жури. Има времена напретек, као никада досад. Простор око њега испуњен је књигама и само њима. Има их посвуда, толико да се тешко миче између наслаганих редова. Мали сто, столица, рачунар испред прозора и пролаз на балкон, као и купатило, једино су слободна места куда може да се креће. Сасвим танки телевизор монтирани су му на део слободног зида тако да може програм да

гледа и лежећи. Када Ивона, млада девојка која стажира као сестра, дође да га позове, не улази унутра. Страх је да би се све те књиге, сложене од пода до таванице, без полица, могле срушити. Њен доброћудни смејуљак протурен кроз врата подсети га да је опет закаснио сањарећи.

– Господине Величковићу, опет нисте дошли на доручак – каже она цвркутаво.

– Сад ћу ја, драга Ивона – одговара потихо. – Опростите, ето опет сам закаснио.

Тада се на брзину обрије, умије, обуче и лаганим кораком спусти до трпезарије. Тамо већ нема никога. Његов сто још је застрт. Из кухиње се чује звецкање посуђа, отуд се извијају мириси јела и допире смех куварица. Брзо га послуже, изгледа без љутње, настављајући своје послове поспремања и заборављајући на њега.

Дани личе један на други, али он се труди да у њих унесе макар и најмању појединост која би увек чинила неку новину. Од трена када се обрео у дому одлучио је да не прихвати промене које би измениле његов дотадашњи начин живота. Зато би чим ојутри и види да је освануо леп дан планирао чиме да га испуни. Најчешће је одлазио до библиотеке или у књижаре, неретко у дуге шетње поред мора, или, све колико му је снага дозвољавала, да се пење уличицама према планини која је наткрљивала град. Зима, хладни и кишовити дани су га спречавали у томе, тада је као и остали морао да остаје у соби или у салону за заједнички боравак, да игра шах с онима које је већ одавно побеђивао у свим партијама, да слуша досадне разговоре о болестима или доживљајима из туђих младости. Понекада би помислио како му можда још и није било време да се повуче из свог стана, али, када је једне ноћи, док су киша и ветар крвнички лупали о стакла, устао да оде до купатила, чуо разговор између сина и снахе, схватио и сам да би за све то било најбоље решење. Унуке су расле, стасавале у заобљене девојчурке, стан је постајао претесан за све и он је донео одлуку да оде. Осим Лене, млађе унучице, чинило му се да су то сви дочекали с олакшањем.

– Долазићемо ти често у посету – рекао је син. – А и ниси далеко, па када год пожелиш можеш да прошеташ до нас.

Плакала је само Лена. И савијала руке око његовог врата, умиљавајући се као маче.

Живео је на исти начин не мењајући ништа. Највише читао,

писао, гледао телевизију и за лепог времена шетао, шетао... широм очију посматрајући свет око себе. А поврх свега захваљивао је Богу за добро здравље и чилост у телу коју је осећао без обзира на поодмаклу доб. Кретао се усправно, ужурбано, у свему несразмерно својим годинама, као да оне нису оставиле већег трага на њему. Није ништа више ни очекивао од живота. Довољно је, мислио је и уживао у малим радостима, ситницама које су му испуњавале душу. Уживао је у сваком дану као да му је он последњи.

Тог јутра од тихог ветра и намрешканих влати у дворишту, када је већ био изашао напоље упућујући се у шетњу, пролазећи крај ониског прозора салона за дневни боравак, зачуо је звук клавира. Погледао је унутра и видео да је тамо заиста клавир на повишеном подијуму којег раније ту није било. Једна госпођа превлачила је знатижељно прстом преко дирки. Нешто ново, помисли. Добро је. Покуцао је на прозор и махнуо руком. Госпођа је колутнула очима и слегнула раменима.

Отишао је далеко на периферију, до најцветније сеоске ливаде. Брао је руковети пољског цвећа с намером да их однесе у дом и поклони Ивони и другом особљу. Стојећи на узвисини с погледом на град, благо се осмехнуо присећајући се средњошколских дана када је сваког јутра одлазио аутобусом из свог села до града где је похађао средњу школу. У пролеће, као ово сада, док би силазио низ брег засут расцветалим воћкама очевог воћњака, понесен свим тим мирисима и белилом, једноставно би поскочио од среће и запевао. Учинио је то исто и сада и био задовољан.

– Можеш ти то још, Стеване Величковићу – готово да је викнуо према шуми.

Одлучио је да остане све до поднева, до ручка. Дуња сунца светлела је на бистром небу и птице као да су желеле да му покажу сву своју умешност, само грла што им се не распукну од певања.

Када се око поднева вратио с великим букетима пољског цвећа поделио их је онима којима беху намењени. Било му је драго што је неке обрадовао. Погледао је новине и видео да је у њима објављена једна његова кратка прича. Као и раније дочекао је то с истом радошћу изрезајући је за свој албум. Те новине добијао је повремено и сваки пут очекивао с нестрпљењем. Све што би пристигло налазио је увек у својој соби. Пошту му је доносила Катја, а он јој се одуживао ситним поклонима. Већ годинама научио је да после подне веома кратко одспава. Учинио је то и сада.

Предвече, спуштајући се у приземље на вечеру, више из навике него што му је она била потребна, јер он већ дуго и сваки пут поједе мало као птица, пролазећи поред салона за дневни боравак, Стеван застаје чувши музику која осваја душу. Као зачаран ушао је унутра и стао иза леђа непознате свирачице коју су заклањали они који су већ раније дошли. Меки девојачки прсти нежно додирују беле и црне дирке. Њено ломно тело сасвим лагано се увија лево и десно. Он јој не види лице али закључује да је високог раста, светле и равне пшеничне косе разасуте низ леђа, која се са сваким њеним покретом лелуја и сели с рамена на раме, и да није одвише млада. Девојка свира изузетно добро и он у том тренутку мисли на своју старију унуку Мину која такође не заостаје за овом свирком. Композиција је иста коју је често свирала она у вечерњим сатима а он слушао пре него што је дошао у овај дом. Стајао је подуго на истом месту премештајући се с ноге на ногу, не могавши да је јасно види, а када се нико није мицао, одлучи да се упути према трпезарији.

– Наша нова докторка Ани – рече госпођа Мира која је такође пошла за њим. – Управо је стигла и дежураће наизменично са старом. Добила је и собу у којој ће стално боравити.

– А тако – разуме Стеван. – Отуда и клавир. Нека. Биће нешто ново.

Свирка је још допирала када се након вечере враћао поред салона и он не одоли да опет не скрене унутра. Око клавира се налазило само још двоје-троје верних слушалаца, па он заузео место с леве стране. Тада, када је она лагано подигла поглед, видео је девојку чудесне лепоте, тајанствено осмехнуту, топао израз лица, крупне плаве очи, прозрачне и миле, уоквирене дугим трепавицама за које је помислио да су вештачке, тело женствено и осетљиво. За тренутак је схватио како подрхтава од узбуђења и само што није крикнуо:

– Ана!

Занемео је намах и као залеђен остао на месту. Збуњен и онемоћао.

Девојка је на себи имала тесно припијену белу кошуљу кратких рукава и сукњу од неког цветног, меког и намрешканог платна. Њене руке беху веома танке и ружичастог тена, а ноге дуге и лепо обликоване. Док је пребирала по диркама повремено је одговарала на питања присутних, звонким гласом, радосно и

стално се осмехујући. Личило је као да је она одувек ту, као да све познаје. И они њу.

Свирајући и даље с очитим уживањем, девојчине очи су се за тренутак среле са Стевановим, од чијег сјаја је осетио необјашњиво узбуђење и бол који се шири у грудима, као да га је одједном нека стрела пробола. Како је могуће да те очи толико личе на Анине? И не само оне. Чак јој је и име слично. Када јој је поглед клизнуо у крило, Стеван се као уплашен брзо изгубио и ни сам не знајући како и којом брзином попео до своје собе. Легао је обучен на лежај и загледао се у таваницу. Од свега најјасније је памтио њене трепавице, потом те очи нестварне бистрине и умилности какве је имала његова Ана. Очи које су га проболе и дозивале. Очи које као да су малопре гледале некуд кроз њега. Тако обучен је и заспао стално се питајући ко је и откуда је дошла та девојка.

Од тог дана у Стевану се све нешто узбуркало, ускомешало као пена, стварајући неки необјашњиви немир који није могао објаснити. Желео је да види ту нову девојку која се појавила ту поред њега, нешто га је недољиво вукло према њој, а опет је бежао да се не сретне с тим очима и погледом који је за њега значајно болно подсећање на Ану. Често је чуо одоздо из приземља звук клавира, замишљао ту девојку у свој њеној лепоти, звонки глас кад говори и невелике груди које се надимају, нарочито када се смеје. Таква је била и његова Ана, невероватне сличности и нежности, Ана које већ одавно нема.

Сваки пут идућих дана када би је срео, а тај сусрет је било немогуће избећи, јер је она увек била ту негде поред њих, због њих, у пролазу, кад дели лекове, на ручку, у салону за клавиром, у шетњи двориштем, Стеван је обарао поглед журећи да се окрене, да некуда оде. И док би то чинио нешто снажно као магнет вукло га је да се окрене, да потрчи и загрли је, да зајеца.

Бежао је тих дана веома рано из дома одлазећи у дуге шетње поред мора или пењући се уз брегове, покушавајући да не мисли на њу, да избрише слику тог лица и тела. Да се не сретне с тим погледом који милује и пробада. Али, то никако није било могуће, јер је она стално била ту, као да је сама Ана уморна и говорила му: Зашто бежиш, Стеване? Не плаши се, дођи! Израњала је одасвуд, из воде, из цвећа, из ваздуха који је мирисао на касни април.

Добро, говорио је себи, ето, остани! Знам да је то немогуће, да то ниси ти, Ана, та девојка која је банула у мој живот, с очима

које као да су твоје и које ме напросто маме да их гледам. Она је по свему као ти и то ме плаши.

Једног дана одлутао је веома далеко од дома, као никада до тада. Нашао се у пределу иза брда где раније није био. Ишао је као да бежи што даље од Ани и сам не знајући куда. Дан беше топао, светао, пун тишине. На неком омањем заталасаном пољу мирисало је пољско цвеће. Скинуо је шешир равног обода од меког филца и у њега брао камилицу. Био је изненађен да је она процветала тако рано, крајем априла, знајући да ју је раније налазио у мају и касније током лета. Није било први пут да се врати са убраним лековитим биљем и да га суши на балкону, разасртго по малој мреже уоквиреној дрвеним летвицама коју је сам направио у домској радионици. После је то биље паковао у папирнате кесице и одлагао по књигама. У радионици је знао дуго да израђује кућице за птице разних облика којих је било свуда око зграде, као и неке друге ситнице са жељом да некога обрадује. Био је срећан када види да је неком ситницом причињао радост другима.

Изгубивши осећај за време, дуго је корачао ливадам. Када је на тренутак застао и погледао недалеко према ретким стаблима шумице на крају ливаде, учини му се да тамо као кроз маглу нејасно види неку жену у дугој белој хаљини, свој од ситне чипке, која га је немо часак посматрала. Личила је на Ану. Њена висина беше неприродна, тело танко, као и руке опружене уз бокове. Како се појавила намах је и минула иза стабала и он није био начисто да ли се то стварно догодило или му се само причинило. Више није могао да је назре. Као да је испарила у некој ружичастој светлости. Омамљен мирисима он јетко процеди: Сад и то. Нисам ваљда почео да лудим? Као да није могао да појми шта је стварност, а шта нестварно. Удишући хладњикави ветрић, одједном, без правог разлога, потрча кроз густу траву као заталасану воду, стискајући пун шешир цветова камилице и уђе у ретку шуму према мору, надајући се да је доле пут којим треба да се врати. Трчао је брзо између расточених сенки дрвећа као да му прети нека непојмљива опасност. Сав задихан и ознојен, дочепео се асфалтног пута и стао уз ивицу тешко дишући. Тог момента крај њега се зауставио аутомобил.

– Господине, је ли вам добро? – упитао је возач гледајући га како стиска шешир.

Није могао да изусти ни једну реч. Дисао је дубоко гутајући

ваздух.

Возач отвори врата и загледа му се у лице, примећујући како му цело тело дрхти.

– Дођите, седите! – рече возач и посади га на сувозачево место.

Он се није опирао и седајући осети мало олакшање.

– Куда да вас одвезем? – упита возач не скидајући поглед с њега.

– У дом – показа руком напред.

Возач је разумео, као да му то није било први пут.

Када се нашао у својој соби, осетио је необјашњиво спокојство. Она му је личила на чврст замак који га штити од свих опасности. Лековита светлост лила је кроз прозор. На чистом небу, налик великом огледалу, појављивале су се прве звезде. Осећао је као да се ишчупао из глиба који га гута и бежећи ослободио велике недаће. Одмах је заспао.

Нашли су га у грозници, након што није долазио ни на ручак, ни на вечеру.

Није знао које је доба дана, предвечерје или јутро. Осећао је потпуну смиреност, али и апсолутну немоћ. Тежина властитог тела није му дозвољавала да се помери. Она га је вукла према доле. Отворивши очи поглед му се сусрео с њеним дојкама које се пропињу, лицем које се нагиње, косом коју забацује, рукама које хрле, осећајући хладни додир слушалице којом га додирује. Још је неко био у соби иза њених леђа, али није видео ко. Гласови су му били неразговетни, а ускоро и ликови. Заспао је у великој ватри и с главом пуном кошмара.

Са светлом зарумењене зоре, када му се глава мало избистрила, схватио је да се налази у својој соби. Био је сам. Чак се и обрадовао томе. Успео је да се полако подигне. Напољу је венуо сањиви укус месечине. Свитало је.

Био је без пицаме закључивши по томе да му је ноћу неко скинуо одећу. Није се сећао ничега, осим лика те девојке која се, тако му се чини, осмјехнула крајем усне ослушкујући му плућа. Успео је да се истушира, чак и обрије, обуче. Седео је на кревету не знајући куда би тако рано.

Прва се појавила Ивона с топлим чајем и доручком.

– Шта ми се десило? – упитао је када је спустила послужавник на сточић.

– Докторица Ани не зна са сигурношћу. Мисли да сте се само тешко прехладили, али доћи ће ускоро специјалиста.

– Сигурно од трчања јуче. Сав сам се ознојио.

– Трачали сте!?

– Више бежао – признаде.

– Од кога, господине Величковићу?

– Кад бих знао, драго дете. Дуга и тужна је то прича.

Није више питала. Потапшала га је по рамену и обећала да ће га обилазити.

– Ви пишете? – рекла је докторица Ани више као да пита када се поново појавила у соби седајући на ивицу кревета.

– Помало – одговори као да је за нешто крив. – Неко Вам је рекао у дому?

– Видим да Вам је соба препуна књига. Сигурно сте их све пренели овамо, као што се ни ја нисам могла одрећи мог клавира. Могу ли добити неку Вашу књигу? Радо бих је прочитала.

– У оном реду тамо – показа руком избегавајући директан сусрет с њеним очима.

Устала је и заљуљаних бокова коракнула према крају собе. Док је погледом пратио њено складно тело, схвати како је заљубљен у ту девојку. Није био сигуран да ли у њу, Ани као такву, или Ану у њој. Мало постиђен тим сазнањем, више због својих година него што би за ту тајну неко могао сазнати, оборио је главу да им се погледи ни сада не би срели.

– Узећу ову књигу прича – рече враћајући се. – Свуците кошуљу. Морам Вас послушати. Синоћ нисте изгледали добро.

Док је раскопчавао дугмад помисли како му кожа више није глатка као некада, али за своје године, те које је носио а које му нико не би дао, изгледао је веома добро. За све је имао да захвали уредном животу, без пића и цигарета, а нарочито Аниној љубави и пажњи које му је целог живота поклањала.

– Доброоо... – отегну миловучно и задовољно Ани. – Синоћ сте ме баш уплашили.

На тренутак му је личила на девојчицу, онакву каква је била Ана када се давно појавила у његовом животу. Начин на који је покретала тело, гипким и меким ходом, гледајући га право у очи кад он то не би успео избећи, не скидајући осмех, речи које је изговарала као да певуши, та брига за његово здравље, све то беше нешто што је личило само на Ану.

Дани почињу да се круне као латице. Откидају попут капи росе са листова, нестварни као у сну.

Више није могао да се ослободи мисли на Ани. Она стално беше ту, ма куда ишао, ма шта радио. Њено помамно тело, глава као у лепе птице, заводљиви сјај у очима, дуги врат низ који замишља да клизи мајушан као мрав, као у неки понор, дрзак и бестидан, утапајући се у мирисе коже између две једре дојке, тонући све ниже, ниже... беше сан претворен у три слова њена имена. Тај лепи профил са уснама природно руменим и пуним стално се појављује и као нестварна магла ишчезава.

Али, када би се изненада отргнуо из надасве горког сазнања да Ани није Ана, а да он спада у људе који Богу захваљују за сваки нови дан који им још подари, да баш и нема више чему посебно да се нада и радује, покушавао је да потисне њен лик из главе и да оде што даље од дома.

Један лептир лети кроз отворена врата и улази у собу, треперећи на месту. Кад боље погледа, Стевану се чини да види како он има лик докторице Ани. А затим, начас, као да је то Ана. Он му је одмах изнад лица, само што га не додирне.

Давид КЕЦМАН ДАКО

ОДНЕДАВНО

/Прозаиде/

ОГЛЕДАЛО

/Магија, тек погледом додирнута/

Умоје очи понекад, само понекад, бивају огледалце у чију тајну *ко је најлепши на свету целом*, ни сам, с тога, више и не покушавам, никако не могу да проникнем.

Ал' примакнеш ли се на домак пољупца, чим се у њима жељом својом осмехнута огледнеш, магновењем чаролија: Тек погледом додирнута, срећнија и лепша биваш него што си, осамљена, икад игде таква била.

И тад моје очи, погледом твојим у себе саму загледане, добијају другу боју. Боју оних очију које се у њима, без зебње – огледнуше.

И тим се тренем, испуњењем дуге жудње, коначно стварним – препознаше.

Примакнеш ли се на домак пољупца, чим се у њима жељом својом, без зебње, осмехнута огледнеш, средиштем мало замагљеног огледалца, из којег космичка искри зрака, лице твоје тихом сетом подмлађено, све што гледне – то озари, прожме тајном недохватном, оком мојим – недовидне.

ИЗМЕЂУ КРОШЊИ, ИЗМЕЂУ БЕСКРАЈА

/Мирно, нечујно, попут лептира/

Било с које стране у овај град к мени да стижеш, а загубљен си међу знацима покрај пута, застани, на трен само, колико да предахнеш, да се сабереш, из даљи поново, ал' боље да прогледаш, изнова да прочујеш.

Појавиће се, тамо негде, између тврде земље, на којој заста

без сигурности хода правим путем, и неба заувек јавом ни погледом довољно досежног, у вису између крошњи, и зачуће се, знају где си, траже и чекају те, бар један из малог мноштва, у срцу или у крају срца, звоник најчешће тихог звона, какав и ваља да је кад је мир и тамо где и сâм бива, и тамо одакле му се чежњом стиже. А потом, у журби и кад је пуни час, звон из оног оку скривеног места, одакле се све боље види и докле се за срце и ближе и лакше све прима и у један дамар се брујем све сажима.

Три звоника у самом језгру града, потом два у парку, а од једног су храма. И оних неколико по страни, ал' само за оног који је окренут изласку а не уласку у овај простор којег за ведро дана и кад је тишина можеш у миру и осмехнут једном погледом да обухватиш.

Осматриш ли из своје привремене нечујности, из своје, свеједно, краће ил' подуже нечујности, бар један звоник, чим угледаш онај вршак изнад набујалих и у чопор од небројених стабала и крај њих, за ветар, за лахор тек стасалих младица, крени у правцу који те с надом и рукама спремних за загрљај засигурно чека, ко зна откад и и ко зна зашто.

Чујеш ли, ма из дâљ даљине, тај звон, ма и онај из срца ти само теби чујан и знан, препознаш ли га по осмеху једвавидног на свом лицу, у крајичку усне, средиштем ока, разазнаш ли га као звук који у теби сву немост и сав невид пред тобом лагано ал' поуздано ништи, крени! Без журбе, не касниш! Овде никад не касни ко миран и лагашан до њега ка себи звоном размагљен, брујем разбистрен, без зебње, с незгаслом надом прилази.

Следом оног одблеска са било којег из малог мноштва градских звоника између крошњи, између бескраја, следом / примаком зачетку оног бруја који се на све стране подједнако и без препрека, без застоја разлива, стижеш тамо где све и да хоћеш ником, задуго ником до краја ниси, нити можеш да будеш стран.

У простор где неко, тражи ли неког себи по нечем сродног, никад не може да залута, никад нетрагом да се изгуби.

Догоди ли се причин невида и нечуја, а још увек си ту, беснажан, међу знацима покрај пута, поглед најпре к' небу, потом и на све стране, ухом према лахору одакле год да га на лицу, на челу мелемног осетиш.

И крени! Само мирно, нечујно, попут лептира!

Ниси изгубљен. Не касниш! На време стижеш.

На време стижеш једино тамо где неком увек недостајеш.

То време које ти припада и то место, све ка чему ходиш, само је твоје време и оно само тебе засигурно чека. Све са звоничима између крошњи и све са брујем између бескраја.

ОДНЕДАВНО

Однедавно, ко зна откад, ал' однедавно му то све теже бива: простор између на истој постељи, на истом, а некад за обоје и тесном лежају – све већи.

Рано, ко зна чиме из сна искључен, чудном зебњом рано разбуђен, примети колико је тај простор између њих сада велик да би слободно још неко малецно, или попут њих, могло ту да се смести и да ником не буде тесно.

Она на једној страни, тамо до балконских врата, иза које је неприметно устајање, или слободан пад преко ивице, а он на другој страни постеље, уз сам зид, одакле му нема никуд даље. Зид је хладан, увек тако разбуђујуће хладан. И увек погодан да му хладноћом посведочи: - Још си жив! Сав си од студи и тако неизбежно сâм, све самљи. И сам си, споља и изнутра, признај, све студенији!

Примакне ли му се у сну, ногом или руком, при несвесној жељи или потреби за додиром, за избављењем, намах се тргне, измиче се, од ње све даље, зиду све ближе, све до студи од линије одакле му, однедавно, више нема измака.

Дешава се, однедавно све чешће, сигуран да је она у дубоком сну, дешава се да је додирне, тек овлаш, врхом прста по образу, да топлијом страном длана нежно проклизи дуж њене вратне жиле-куцавице. Колико да се увери да је онако нечујна, чини се и бездахна, још жива, још довољно топла. Да је изван још један трзај, бар још једно буђење. И чим се из сна прене, извесно да је још једно њено, шапатам, једвачујно и осмехнуто: - Добро јутро! Како си ноћас спавао?

Однедавно и јутро све безречније.

Само поглед а њиме и питања и одговори.

ЗГАСНУЋЕ, МОЖДА

/Сев кроз бескрај/

Ненадано неповратна, испарила, ишчилила, једноставно и бестрагно згаснула у неостварењу.

Ко зна како, к'о буђењем спомен на сан, напустила, оставила и она чежња којом и у себи самом, без бојазни од згаснућа, бејаш искром залог пламу за блистави сев кроз бескрај.

При нечују у невиделу и упитност сва згаснула.

Равнодушност? Знак празнине што нестане по згаснућу? Можда стрепња, тиха зебња од тог трена када ни ње, чежње којом искри жар, несмирајем топли плам по згаснућу – неће бити?

Сем сећања, ничег више.

Па и тога ако буде вид у светлост да разбистри.

ОВДЕ

/И саме вечности бруј/

- Еј, где си..?

- Још сам *Овде!*

- И ја сам овде, али не знам, не памтим кад смо се последњи пут срели у овом...

- Ја памтим, а то што ме ти, по властитом признању, толико дуго ниси видео и по нечем теби битном при свом невиду, с разлогом у који не сумњам, јер ме и не занима, ниси упамтио, не значи да се наш сусрет није ни догодио, а још мање да нисам Овде.

- И даље вешт у игри речима, стилем на завидној висини... У реду, посвуда сам се распитивао где си и шта је с тобом, да ли си жив, али ниоткога и ниоткуд жељеног одговора. Само ћутање. Само слегање раменима. Понекад забринутост, а каткад као да им ни до таквог питања с призвуком забринутости уопште није ни стало. Многима си и надаље велика непознаница! Збиља, где си кад те нико нигде не види, нити зна шта је с тобом..?

- Колико пута да ти исто одговорим? *Овде!*

- И ја сам овде! Малокад одавде и да мрднем, а и то бива само накратко, колико да не поверујем како је то било тек у сну, али те ни овде, као ни тамо негде, где се накратко и са самим собом бар мало друкчијим сретнем, не налазим, нити ишта о теби да чујем,

у новинама да те видим, понешто о теби ил' од тебе да прочитам. Ништа...

- На погрешном ме месту тражиш. Моје *Овде* пише се великим почетним словом. Моје *Овде* сам ја! И бићу ту докле год ме има, а не докле ме је и колико некад било у властитом животу, као и у оном што је од свег мог и видног и чујног живота у неком другом иза мене остало. Било кад и како год, капљом, сећањем, делом, макар и једном упамћеном реченицом, ослушнутом, или мојом руком написаном, колико је у другим животима остало сливено. Ослушнуто, додирнуто, упамћено, тако сливено моје *Овде*, а њиме и моје *Ја*, био сад и невид и нечуј, делић је, дашак, капља, ма трептај само, ал' засигурно тиме је и тако можда и саме вечности бруј! Можда.

КАО

/Од тог жишка ни сном више/

Као да ни у сећању више немам свој живот. Сав минули и у њему бар онај делић који је само мени тада, као и задуго после, сећањем на свој живот и на своје место у њему, и нешто више од оствареног, толико, много значио.

Као да ме ни у том делићу од живота, који сам са дна даљи безизлазне нечим у себи у светлост дозвоао и до самог дна себе без зебње удахнуо, као да ме ни у њему, нигде никад није било.

Као да сам се у минулом, ко зна чијем, сну-животу, ко зна зашто и на трен само, сну довољно, у трепету затекао и буђењем - ничег више. Од сна или од живота, мога или било чијег, сном дознатог.

Као да нигде и ништа од свега тога ником ни сном, а тек на чистој јави, ни делићем оним, никад није било.

Као да се сав мој живот, у туђем сну мени шапнутом, попут таласа, оног донебног, буром из даљи пучине, видом недосежне, у бури незапамћеној, о голу обалу сав разбио, у капљама распршио, посвуда се разасуо, вертикалом испарио, сав светлосан, у неповрат.

Као да сам у сну мучном, ко зна чијем, о хрид ону сред бескраја, непрозирну, непробојну, магновењем, свом жестином ударио, у капљама свуд распршен, сав бестраган ишчезнуо, тренем оним несмотреним са жишком се у свом оку заувекно - разишао.

Од тог жишка ни делића, ни сном више.

И ЧУВАЈ СЕ ДА НЕ ОЗЕБЕШ

/Сном у незнан поринут/

Будим се, ал' лагано. Све бих да то у сну што је још мало потраје.

Будим се са рукама прекрштеним средином груди, тамо где је срце длановима топлим ушушкано, као штитом, под увек будном стражом заштићено у то време, кад се, и сâм сном у незнан поринут, без ичега при себи, не могу у прави час, слухом ил' далекосежним погледом, прозиром кроз гушћу таму у оно испред или иза себе, да дознам одакле ме невоља стиже; и шта ми, да зло не чује, у тишини ваља чинити да се негде, у невид ил' у нечуј што пре склоним, па кад стигне, а зло по своје кад крене увек и стиже, да буде тако као да ме нема. Као да ме никад и нигде на овом свету, на његовом путу није ни било.

Дланови над срцем. И прсти благо изукрштани, тек колико да у нужној несвести, неповратом који вртложним плесом, мамљивим смирајем обе руке ка дну понорног тока односи и само их одвојеним летом може онемоћати толико да без жеље за топли стег, без снаге за чвршћи загрљај, без њих и само срце на брисаном простору без штита да не остане.

Прсти над самим средиштем, удолином на голим грудима, испреплетени, при буђењу, треном потом врховима се и даље, ал' све чвршће, сплићу и палчеви се, тамо у сну раздвојени, коначно додирују и творе кружницу над оним делом у ком' се срце прислоном ушне шкољке најбоље чује и најскривеније се тајне, у том трену, буђењем под изукрштаним прстима, а зна се кад и коме, и без гласног питања, тек на дах ил' на додир, без зебње, без остатка – безречно одају.

Зашто се баш у том трену, пред таквим призором, к'о из сна да је све изнова у живот изнето, загледан у сплет, потом и у игру прстију над делом потпуно огољених груди, тамо где је срце, сетих мајке? И тим се треном, из дубоког нечуја, однекуд, из нагло буђењем ишезле даљи, зачу потпуно разговетан – глас њен:

- Покри се, сине! Ако ничим другим немаш, а оно се и длановима, прстима својим добро покри! И увек пази да не озебеш! Од зиме, од притајене студи, са свих страна - све невоље најпре стижу.

- Чувај се да од студи без срца не останеш!

Душан МИЈАЈЛОВИЋ АДСКИ

КАД ПРОЗОРИ ПОСТАНУ ОСМАТРАЧНИЦЕ

(Кад бисмо знали страхоту лаж, прогнали бисмо је огњем пре него друге злочине)

/ Балзак /

Посетио сам га јер су ме пријатељи обавестили да у душевној болници лежи тежак болесник. Посебно су нагласили: „Човек је из твог краја“. Радозналост је опака бољка. Искористио сам слободно време да видим болесника. Понекад помислим: “Боље је да то нисам учинио...”, и брзо се покајем.

Афричка пословица каже: *Лаж може донети бол сто пута већи него копље*. Лазар је био пример да је ова пословица тачна. Проклињао је судбину што није остао у свом граду да покуса чорбу коју је сам закувао. Зато, каже:

- Све је за мене боље од живота. Проклета нека је свака лаж!

Први пут сам схватио да је лаж плоднија од истине, да се шири брже од корова у запуштеном дворишту. Светски моћници користе такве прилике, *долију уље на ватру* и ...нико више не иде својим путем већ странпутицом,

Драги мој земљаче, - извини што ти тако кажем - видим, овде си се одомаћио. Ја нисам ничији земљак; ја нисам човек, ја сам утвара. Ја сам - барон Минхаузен. Не! Ипак нисам. Он је измишљао приче из лова, са путовања, био је забављач, а ја... Нека будем - Пинокио. Јадан сам ти ја, ни то не могу бити...

Смарам те! Знам, трпељив си ти човек. И проициљив. Веруј ми, и штетна истина је боља од слаткоречиве лаж. Ја више не лажем. Како то жалосно звучи. Једном сам слагао и толико сам зла другима нанео, а себе разнео у парампарчад. Черчил је рекао: “Највише се лаже у љубави, лову и предизборној кампањи”. Љубав... Да, љубав је лепа... и слепа!..

Лазар схвата да мене све више занима та лаж која је Алму,

и многе друге, коштала живота а њега „лудила”. Сваког дана га обилазим. Морам да дознам како нека лаж може бити толико погубна.

Човече, лажу они који кажу да је лаж ту да ублажи истину или спречи ужас. Напротив! Алмина и моја прича је потврда да сам сто посто у праву. Кажу: време чини своје. Ех, време... Људи су главни актери. Људи су време присвојили као нешто што само њима припада. Мере га, деле, своде на некакве стотинке, такмиче се ко ће га брже (по)трошити, као да је време килограм шећера. Људи су ти који створе такве (не)прилике па се мржња шири као коров после добре кише по напуштеним њивама.

Сети се новинарске патке: „Патка канибал! Патка једе своје рођаке! Тајанствени помор на фарми патака! Власник очајан: патке нестају, лешева нема! Истрага у току! Читајте сутрашњи број!”

Данас је у свим новинама толико неистине да људи због тих лажи губе главе, домове, територије. За разлику од данашњих медија, изворна новинарска патка је обична шала.

Алма и ја смо лагали нехотице. Кад? Кад су многи баш такву лаж очекивали као жедна земља кишу.

Ноћ је тиха. Алма се у Лазаревом загрљају осећа опуштено. Њих двоје су три године у љубавној вези. Породице Хукић и Лазаревић су се дружиле неколико година. Једног дана, Лазар и Алма су остали сами и - десило се! После благих додира, а потом и пољубаца, уследила је страст. Између љубави и страсти скоро да нема границе; везу, и да су хтели, прекинуту ни нису могли.

Тог се дана Мехмед Хукић појавио изненада са службеног пута. Лазар је, у последњем тренутку, успео да побегне из стана свог пријатеља. Алма се снашла, јер се њен супруг дуго задржао у гаражи. Ни Алма ни Лазар нису били сигурни да њихова веза није откривена. Претпоставка да им се бракови могу распасти као мехур од сапунице није нимало била пријатна. Волели су се, то је било непобитно; ипак, своје укућане ни у сну нису желели да повреде.

Договора није било, а као да су се данима договарали; још истог дана су почели да се понашају као да их опасност вреба са свих страна. Алма у спаваћој соби и Лазар у хаустору, долазе на исту идеју: привремено раздвојити две породице, а они

ће се виђати у викендици Лазаревог пријатеља. Време је подела, чланови породица *лако ће то прогутати*. Ипак, Лазарева супруга и Алмин супруг беху погођени лажима као да је у питању истина над истинама. Нису могли да поверују да је, преко ноћи, мржља победила пријатељство. Разочарани, једино су о томе ближњима причали.

Лаж се дограбише поштени, лажљивци, злуради, пијани, докони... Неко је почео да забија опасне клинове у ионако крхке односе између две нације. Преки беху расположени за кавгу, поштени се повукоше у себе. Атмосфера је у вароши из дана у дан постајала све напетија. Људи нису ни приметили како се једни од других удаљавају. Одједном би веома битно ко у коју кафану улази, шта пева, шта има на глави, ногама ... Скоро сви прозори у вароши постадоше осматрачнице. А познато је: кад прозори постану осматрачнице, живот бива јефтинији од цигарете.

Алма и Лазар су се и даље, кад би за то уграбили прилику, виђали. Њихов пријатељ је те вечери био јасан:

- Заборавите на кључ! Кључа у вароши! Зна се и за вашу везу. Бежите! Било куда!

- Да знам ко је све ово закувао, лично бих му пресудио – бесно ће Лазар.

- Пријатељу... Алма и ти. Знам, ни слутили нисте шта ваша лаж може да проузрокује. У невреме лажима хтедoste да прикријете ваша неверства. Како знате и умете, што даље одавде. Ко зна, можда с вашим нестанком мржња спласне.

Пријатељу, веруј лудом човеку. Мишљење може бити погрешно, истинито, грешно, сазнајно или је плод уображености. Лаж једино може бити – лаж! Лаж је погано семе, брзо се развјава и ниче. Од једне, преко ноћи имамо стотину подлажи. Свако своју лаж, наравно, облачи по свом укусу, мери, интересу... Кад сам дознао да је Алмина и моја лаж узрок мржње, веровао ти мени или не, пожелео сам да будем риба. Убеђен сам да рибе не лажу. Наравно, и глувонемима.

Десет је сати увече. Небо је прекривено танким облацима. Пролеће је поранило, па су вечери свеже. На договореном месту, Алма и Лазар преиспитују своје поступке. Кренути даље или се вратити. Лазара нешто друго мучи. Немогуће да је и Алмина лаж

била слична.

- Идемо! Молим те, не оклевај! Пожуримо! – Алма опомиње Лазара.

- Куда?! – упитао је и грохотом се насмејао као да је управо испричао најбољи виц.

- Кроз шуму, а онда на цесту. Неко мора наићи. Тако је то кад ниси хтео да узмеш свој ауто.

- Лазар од данас говори само истину. Ауто је мојима потребнији него нама.

Алма није желела расправу. И Лазар је схватио да их било каква расправа никуд не би одвела. Ходали су дуго. Онда су избили на пут. Камион се зауставио, уз шкрипу кочница.

Нестанак Лазара и Алме је запаљиву ситуацију довео до усијања. Једни су причали да је Лазар убио Алму па побегао. Други да је Мехмед убио Лазара а Алму послао у Беч код сестре. Трећи су тврдили да је љубавнике убила *она друга страна*. Исто је то тврдила и *она друга страна*. Одједном се живот свео на неколико речи: *Наши, њихови, она друга страна*. ***Она друга страна*** је, за ***ону другу страну***, увек за све била крива.

Милица је са синовима из вароши кренула трећег дана по нестанку свог мужа. Синовима је рекла да морају лагати:

- Децо, баку и деку би истина убила. За сада, нека буде: остао је Лазар да брани имовину. Господе, кад помислим да постоји могућност да због наше лажи постане херој, дође ми да се убијем!

- Лаж! Лаж! Лаж!- успротивио се старији син.

Тада су заостављени. Младићи су били везани, а мајка им је силована. Силоватеље је изненадила пушчана палба. У тој пуцњави је погинула и Милица.

У вароши је, тог истог дана, проливано много крви. Док је крв текла на све стране, ватра је гутала станове, куће, продавнице, кафане... Разјареним људима ниједна лаж више није била потребна. Ни истина. Прозори више не беху осматрачнице, већ „ гнезда снајпериста ”.

Рођак се потрудио да смести Алму и Лазара у једнособан стан. Алма и Лазар, као никад, помно прате вести. Тог дана су коначно могли да виде своју варош. Тачније, оно што је од ње остало. Видевши згариште најлепше куће у граду, некад њене

куће, Алма је повикала:

- Ух, сву ту багру треба побити.

Лазар је скочио као да је јагодицом дотакао ужарену ринглу на шпорету.

Два дана нису разговарали. А онда, опет призор из њихове вароши, тачније, новинар је подсећао гледаоце како је све почело.

До Лазара допире вест да му је супруга силована па убијена. Све то чује, али не може у тако нешто да поверује. Кад, види свог старијег сина наоружаног до зуба - одговара на питања новинара. Алма из кухиње улази у собу. Примећује на екрану младог човека и његово оружје. Лазарев син тог тренутка, аутоматом, показује новинару ка кафићу који је још увек у пламену.

- Лазаре, видиш ли ти ово младо копиле? Вероватно ни војску није служило а опасало се реденицима.

Лазар устаје са треседа. Полако прилази Алми... Руке су му испружене а очи... некако чудно закрвављене. Алма жели да га пита у чему је проблем, али губи глас. Човек у соби није био Лазар, то никако, пред њом је било некакво чудовиште. Осећа како јој руке чудовишта стежу врат. Чека да Лазар реагује, да је спаси од сигурне смрти...

Лазар пушта нечији врат. Не зна шта је и кога задавио. Чека да му приђе Алма и да га пробуди из кошмара. Неко упорно звони. Лазар креће да му отвори врата. Саплиће се о нечије тело. Са ужасом схвата да на поду лежи Алма. Жури ка вратима убеђен да ће тај који ће се појавити на вратима убити и њега. Одједном му бива свеједно. Отвара врата и каже рођаку, не препознавши га:

- Све-је-дно! Уби и мене, бићу ти захвалан.

Властимир СТАНИСАВЉЕВИЋ ШАРКАМЕНАЦ

ЖИТИЈЕ - ИСПОВЕСТ БАГАНЕ ДИ БОНГО

Доктор Гарета је крив за све. Био је помоћник министра за здравље у једној од влада Пете Француске Републике. А за време те владе, недостајало је још двадесетак година до истека другог миленијума по Христу, дошло је до масовне заразе француских грађана вирусом *sida*, јер је сва количина крви из државних резерви коришћена за трансфузију и хитне случајеве, била заражена и пре употребе непрегледана.

А како је овај вирус доспео тамо, то је тешко са сигурношћу рећи. Оно што се уопште зна, јесте да је дошао из бубрега афричког шимпанзе, који се почетком друге половине двадесетог века у добро скривеним лабораторијама тропских шума, а на основи недозвољеног убијања ових човеколиких животиња, користио као полазни елемент за добијање полио-вакцине против дечје парализе, што је ауторима, а нарочито доктору Хиларију Копровском, америчком Јеврејину пољског порекла, и њиховим фармацеутским концернима, донело огромну зараду, јер се број вакцинисаних мерио милионима.

Континент тих јадних животиња, на којем су страдале из најнижих побуда, да неко створи огроман профит, данас је разнесен великим бројем оболелих од ове болести, што нимало не значи да се није проширио и на земље у које је отишао највећи профит од вакцине – Америку, Француску и друге.

Ја, лично, и не знам да ли да оптужујем или умукнем. Умро нисам, као што се према овој причи види. (Бар док је пишем.) Можда је она, заправо, најбољи начин да то буде оптужба, или бар оно, нешто обрнуто – пасивна одбрана оштећене стране.

Елем, родио сам се, мислим, не у зао дан. Свет угледах уз помоћ неколико бабица, али и уз неколико *фалинки* које понесох од рођења. (У мом крају, неко је рекао: колико бабица, толико *фалинки*!). А рођен сам у Мауританији. Као и сви моји преци, у месту Шингуети. Не зна се већ колико стотина година на моју

породицу је пало и преносило се послушање чувања светих књига, преписа из *Курана*, библиотеке исламског манастира у граду Тимбедја, на југоистоку Мауританије. Да би се ово послушање испунило, стасали дечак, по напуњених десет година, морао је са неким старијим из куће, браћом, и са још људи који би тамо, као на *хаџилук*, ишли, знајући пут, одлазити и недељама путовати караваном преко пустиње *Аукар Ход*, како би преко Тицикје и Тишита стигао до манастира Минбујуту, у близини Тимбедје, мало јужније од овог места. Прелаз преко пустиње сматрао се нарочитом врстом полагања испита зрелости и крштења, који су доказивали да је дечак сазрео да се ухвати у коштац одржавања и чувања светих књига, које су ту већ неколико стотина година, можда и читав миленијум боравиле уз потребу неге од стране људи.

У Минбујуту се мој живот полазника исламске вере, са потпуно јасним одређењем шта ће ми у будућности бити послушање, одвијао као и живот свих мојих мушких предака, одређених за овакво служење Алаху. Кад сам изучио писање, дотрајали и избледели листови књигâ замењивали су се новим и преписаним, а све се то одвијало под контролом најученијег имама, који је завршио веће верске школе од оне која се могла изучити у овом манастиру.

Али једном је дошло до напада лутајућих *бедуина* на манастир. Напад и одбрана су се завршили великим пожаром који је ухватио и део библиотеке, иако је манастир био углавном сачињен од земљаних зидова. Изгорео је велики број књига. Моја браћа и ја смо преживели, док многи нису. Тада су моја браћа одлучила да за мене као најмлађег, имао сам осамнаест година, нема више много посла и задужења и да треба да напустим нашу верску кућу Минбујут. Заправо, остало је много посла обнове и преписивања хрпе књигâ, али није имало много простора где би више људи једновремено обављало тај посао. Браћа су ми предложила да пођем и оженим се.

Женидба се за нас Мауританце вековима обављала на сасвим чудан и различит начин у односу на све остале Африканце. Заправо свако племе имало је свој начин ступања у брак. А нарочито се то односило на избор младе.

Ми бисмо силазили још даље на југоисток од манастира, кроз пустињу, до изласка на леву обалу велике реке Нигер и места Томбукту. Додуше, то је већ била територија државе Мали,

али границу у пустињи није нико чувао. Пролаз каравана био је слободан и за људе и за камиле. Да би се пут до Томбуктуа исплатио, караванције су свраћале у успутне руднике соли, па су и појединци могли ископати и натоварити на своју камилу по коју плочу *белог злата* и спровести је до града, где се ово товарило на пирога-пловила, како би се одвезло узводно до града Бамако и тамо добро уновчило.

Та водена линија *Томбукто-Бамако* имала је, осим превозења соли, још једну ретку особеност више. Ту су очеви, из свих крајева Африке, укрцавали своје неударе кћери на моторно пловило, добијајући један означен правоугаоник простора у предњем делу брода за „успостављање” *куће са кухињом*. Данима пловећи као туристи до Бамакоа и назад, очеви су допуштали кћерима да збаци горње делове одеће, да се поређају једна до друге, баш као што су им поређане и *куће* и да задњем делу пловила окрену само нага леђа. Остали свет, који се обично вози у другом делу пловила има права да посматра девојке у леђа и да према машти којом може оживети и тако *видети* предњи део девојке, ту девојку и изабере за своју вечиту пратиљу у животу. Кад се једном упери прстом у једна нага леђа, избирач не може одустати, или променити одлуку, а нарочито узимати у обзир предњи изглед испрошене, јер би то било опасно по живот. Очеви су били ту да штите очување овог старог закона.

Моја изабраница је долазила из јужног дела Африке. Из Намибијске пустиње. Са оцем је стигла доде у потрази за добрим мужем. Изгледа да сам ја био тај. Не тврдим да нисам добар да бих био муж некој јадној девојци из Намибијске пустиње, али има нешто што не зависи од тога шта ми сами мислимо о себи. Рекох да ме у Шингуетију неколико бабица довело на свет, такав је, пак, у мом племену обичај, па сам у живот понео и неколико слабости. Једна од њих ће учинити да ће мој брак са Алити бити пре трагичан него срећан, а могло је, можда, бити и другачије да сам прст уперио у нека друга гола леђа. Али пошто то путовање сваког родитеља, ради удаје своје кћери, много кошта, ту су храна, купљена бродска карта и остали пут до Нигера, онда нисам могао ништа учинити на промени изабранице. А тада, у том срећном дану, нисам могао ни знати шта ће ме све снаћи надаље.

Алити је била лепа девојка. Њена леђа су потпуно верно одавала и одсликавала оно што ће она имати и на својој предњој

страни. Груди су јој биле шиљате и уздигнуто да су јој брадавице, као нишани на пушци, или кљунови птица које лете, стајале окренуте, претећи и мамећи у истом часу, напред. Њена нагота задњега дела, на којем је седела, откривена до оне ивице која се на кожи услед седења преламала баш у додиру са дрвеном клупом, одавала је и слутила такође савршену предњину тог дела тела. Он је толико био савршен и леп да сам се морао питати је ли то лепше од њенога лица, које је било анђеоско. Након избора изабраницу би њен муж могао погледати и с предње стране. Само се богиње у Африци замишљају таквим. Била је *црнка*, што у нашем семантичком систему значи потпуно црна а не *плавуша*, што се узима као тон за девојке чоколада боје. Имала је као намибијско чисто небо плаву боју очију, а чулна сочна и напућена уста стајала су као намибијски драги камен *дијамант* који је, након милиона година одолевања ветру, таласима и бурама, извађен из Дијамантског мора код Лудерица.

Али та лепота била је још и значајнија кад се имало у виду да се по обичајима намибијских удавача са њима не сме да спава у првој брачној ноћи по склапању брака, него само на начин који се већ хиљадама година прописује у тој пустињи за младе брачне парове, као чување традиције чистоте и поштења. Да бих тај начин проживео, морао сам доћи до Намибије. Са својим тастом и својом женом споразумевао сам се француски. Ја сам га знао добро, нешто и пре манастира, а они су га говорили боље од мене. Знали су још и немачки. Нарочито таст који је радио по немачким намибијским рудницима, и који је тај посао напустио кад је био потпуно убеђен у оно што је његово племе говорило о вађењу земљи вредних драгоцености, као што су злато и дијамант. Наиме, говорио је да земља то одстрањивање њених вредности за рачун људи неће никада заборавити, као највећу увреду, и да ће једном све то кроз поборе и катастрофе наплатити човеку. Кад је имао нешто уштеђевине да се може упустити са кћерком на север у потрази за њеним мужем, оставио је немачке послодавце и кренуо уз Нигер. Сад смо се низ њега враћали, до његове делте. А ту, на делти, из Порт Харкурта узели смо океански брод за Лудериц. Имали смо довољно пара, и ја од соли, и он, мој таст, од рударске уштеђевине. Нисмо путовали до последње луке Лудерица, већ смо изишли у Валвис Беју, јер су Алитини рођаци, и по оцу и по мајци, живели на ободу Намибијске пустиње, недалеко од места Торабај, до којег

смо се пребацили сувоземним путем све уз обалу Атлантика.

Дугопоштовани обред Алитиног племена налагао је да нас из села Утукај, где је живела тастова фамилија, на ободу пустиње, одведу дубоко у пустињу – *иза седам дина* – како су говорили и оставе у увалици за коју се веровало да у њу ветрови, ма како да дувају, увек доносе семе најлепшег пустињског цвета биљке по имену *батунго-лала*. Затим да нас ту оставе са неколико чутурица воде и сакрију се иза дина, како би ми несметано водили љубав прве брачне ноћи, која се овде називала *љубав првог брачног дана*. Били смо дужни да у загрљају останемо читав дан, до мрака, када би наступала већа хладноћа.

Предање о овој *љубави првог брачног дана* говорило је о томе да ће се из невиности два млада бића утицај те невиности пренети на две нове природе и да ће се на тим природама појавити доказ те честитости. Као што ће се и грех из два млада тела пренети проклетством на друге две природе. Био је то посебан облик *Четворности*, као доказа *Потпуности*, о чему сам тек касније нешто научио у Европи. Те, ако је девојка била невина, у току дана вођења љубави изникнуће и процветати налепши цвет *батунго-лале*, у чијој близини се љубав и води, а ако је младић био невин, у његовој широј породици умреће најстарији деда, као доказ да га је наследио његов поштени унук, који ће тада на овом свету преузети све дужности пред Богом, тако да може доћи до *мене генерација*. А ако млади супружници нису невини, опет ће се то одразити на две друге природе: девојци ће за казну умерти баба, мајкина мајка, или неко сличан, ако ова већ није међу живима, а младићу ће се родити брат, који је самим рођењем и од Бога невин, али који ће сву лепоту овога света добити, уместо свог окаљаног брата, за себе, јер, иначе, *нема толико лепота на свету колико има људи који би је пожелели, и зато она припада само најчеститијима*.

А чин љубави на песку био је тек доказ да нисам узалуд уперио прстом у она нага леђа моје Алити. Па њен отвор ногу и мој склоп међу њеним коленима представљао је отпутовање ка Алаху уз највеће почести и послести које се могу садржати у нашој кожи или већ на неком другом месту нашега тела, које се не може са највећом тачношћу одредити. Јер велики степен задовољства обујми цело тело, које му се свом снагом и свим чулима преда, па све то личи на једну јединствену целину која цела осећа за оно место којем је то осећање намењено, или је све то, читаво тело,

заправо, само једно тачно место које се осећа као читаво наше тело са читавом његовом разуђености.

Потпуно наги, најпре смо на кожи почели да осећамо топлоту песка која је долазила из наших тела, а не од сунца, јер ово још не бејаше ни изашло. Потом се тај песак почео претварати у злато, као у праматерију, или нам се то само чинило, и тако је остало до иза поднева. А кад су и тако кратке сенке наших лежећих тела постајале још краће и почеле се лепити за наше лежиште, читава та прашина злата на којој смо лежали од јутрос почела се претварати у земљу, као да је управо земља праматерија свега. Најпре жућкасте боје као пустиња и песак, затим мало црвенкаста, као злато и најзад мрка и загасита као плодност.

Потом смо приметили да поред наших ногу, које су се додиривале прстима стоји изникнут један струк неке биљке, који је могао, чинило нам се, и да процвета. Таква два струка стајала су још и поред шака наших руку, и то оних које су биле опружене у поље, док смо се другим двама чврсто држали да нас сладострашће не однесе у бездан. Схватајући да ових струкова није било кад су нас ту оставили да залегнемо, морали смо закључити да су они изникли из ове плодне земље за само једно преподне наше *љубави првог брачног дана*. А пошто смо знали да смо у пустињи и да је до оазе још веома далеко, остало нам је да закључимо да је то био доказ Алитине невиности. И то троструки, јер је било три струка, али тако је то кад је девојка мало старија, а још увек невина. То се од Бога жешће награђује.

Остало је да се питам где је, и да ли постоји, доказ о мојој невиности, јер и ја нисам имао до тада никаквог контакта са женским телом, а чинило ми се да све знам о томе – како се то чини, кад се има девојка у рукама, односно кад се нађемо међу њеним екстремитетима.

Како сам касније сазнао о томе, тих дана ми је заиста умро деда у Мауританији. Да ли је то била половина испуњене *Четворности*, само за случај невиних супружника – остаје ми да нагађам, као што никада нећу сазнати да ли би стварно, да је била грешна, њој умрла баба, а мени се родио најмлађи брат, јер заиста ниједно од нас двоје није било грешно пре брака.

А што се тиче оних струкова, они су до краја поподнева процветали таквом раскоши и богатством боја, да се такав пустињски цвет не може видети више нигде и више никад осим кад

се на љубав зарекну двоје невиних у Намибијској пустињи. Од свих боја на круничним листићима преовлађивала је чиста црвена, као да је то била, заиста, крв невине девојке. У Мауританији се крваво црвена боја на цвету узима за боју коју је однекуда на цвет донео ветар. За неколико часова то је био највећи догађај у пустињи, јер цвет се појављује, заиста, у тренутку кад се спарна, жарка, клима смењује, уз помоћ поветарца који се уобличава, са вечерњом свежином, пошто је такве биолошке врсте да може лакше издржити хладноћу ноћи, него спарину дана. Шаренило и задивљујући изглед цвета опуштају душу и срца чланова породице и родбине која се, након једног читавога дана чувања страже, враћају на место догађаја да појмљену лепоту, свако из свог прошлог искуства, посматрају у отеловљеном цвету који је и креиран тако да одрази ту врхунску лепоту и дар природе. И посматрачи су задовољни. Колика је била лепа љубав првог брачног дана, толико је лепа и датост процветалог чуда природе – пустињског цвета, којем се сви диве.

Кад сам касније прешао да радим у подводном вађењу дијаманата, схватио сам да је разноликост и шаренило боја на цвету одговарало бојама подводног света намибијске атлантске обале, а дршка му је била скоро провидна, као дијамантски камен извађен из истог океана, недалеко од пустиње. Чинило се да се цео спољни свет пресликао у пустињском цвету, који траје само један дан, јер сутрадан око подне, после проведене ноћи, и пошто угледа сунчево рађање у пустињи, почне сушити да би у подне увенуо. А можда се заправо тај спољни свет пресликао у само двама невиностима његових житеља, женској, али и мушкој, такође.

Пошто сам као млад муж, опет по обичајима жениног племена, имао право да једну годину будем гост и ништа не радим, ја сам се на истеку те године *ленствовања* и бриге око порода, већ сам добио прво дете, почео бринути где ћу радити и зарађивати за моју ужу породицу. Најближе што сам имао биле су тастове везе у експлоатацији и вађењу дијаманата.

Нешто јужније од Лудерица један немачки предузетник имао је концесију експлоатације и вађења драгог камена са обалског дна Атлантског океана. Дијаманата је било, наравно, више према обали него на пучини, јер се зна да су се они стварали на намибијском тлу и у Намибијској пустињи, па су их јаки наноси и водоношине однеле са осталим камењем у океан. Океанско

комешање и немилосрдне хладне струје, по којима је познат овај део афричке обале, преживело је само најјаче камење које је заслужило да понесе епитет драго. Ко је имао срећу да ради на оваквом радном месту могао се сматрати неизмерно успешним и ситуираним, у односу на друге који су се углавном бавили рибарством, на води, или одгојем ретких животиња, папкара, на земљи.

Али ја сам имао мало разлога да се осетим срећним. Управо ми је умрло прво дете – девојчица. Према опису болести, лекари су говорили да је умрла од неке ретке болести крви, за коју ћу много касније сазнати да се зове сида, а о којој тада нико ништа није знао.

Тих година се у Лудерицу, долазећи из Јоханесбурга, обрео извесни Србин из Југославије, Милан Алексин, који се под двоструко већом платом ангажовао код послодавца Немца као велики стручњак за разликовање вредних примерака дијаманата са највећим бројем карата. Он је то чинио без окулара и теразија, већ само на голо око, јер је читав дотадањи живот провео у Јужноафричкој Републици, у рудницима дијаманата. Иначе ми је причао, пошто смо постали добри пријатељи, да је био родом из Српске Црње и да је био у сродству са великим српским песником Ђуром Јакшићем, па чак и да је, кад је био мали, љуљан у истој, Ђуриној, колевци, које српске мајке практикују у том делу Србије да би лакше успавале своју децу. Као доказ блиског рођаштва са Ђуром Јакшићем, Милан је често рецитовоа, напамет, Ђурине песме. А знао их је, богами, много. Ја не знам цело Ђурино дело, а можда је знао и све песме? Иначе смо се нас двојица споразумевали на довољном француском. Он је знао и један нарочити језик више – српски. На њему ми је рецитовоа Ђуру Јакшића. Ја српски нисам разумео, али сам након неколико година почињао да схватам да се ту радило о родољубивој поезији. Кад ми је било довољно слушати на језику који не познајем, замолио бих Милана да ме полако, у часовима дугог аргатовања, уводи у разумевање српског. Он је то чинио невешто, али искрено, а то је довољна предност од лукаво скриване неискрености, па сам ја ускоро могао и да разумем понешто.

Затим су се стекла три услова која ће променити мој живот из основа. Прво, Миланов син Душко уписао се на медицину у Новом Саду и јавио оцу да је тамо, на факултету медицинских наука расписан конкурс за студенте из афричких земаља са којим је

југословенски председник Тито тих година одржавао пријатељске везе, као са *Несврстаним светом*; друго, Милан се коначно из *печалбе*, тако је он то говорио, вратио у Српску Црњу да се запосли као продавац намештаја у једном салону фабрике мебла и столарије *Жарко Зрењанин* из Зрењанина и треће, мени је умрла девојчица од непознате болести, зажелео сам да студирам медицину, нисам био невичан књизи још из манастира Минбујут, и докучим шта се то догодило, у ствари.

Док нисам добио студентски дом и регулисао административне односе преко моје амбасаде и југословенских власти, становао сам у Зрењанину код Милановог оца, чика Пере, а путовао на предавања у Нови Сад. Таман кад је, као познавалац неколико страних језика, Милан Алексин *аванзовао* од продавца намештаја у Српској Црњи на уважено место комерцијалног директора исте фабрике, ја сам се преселио у Студентски дом у Новом Саду и наставио марљиво да студирам медицину.

Моје потпуно интересовање из хобија за саксофон и свирање цеза омогућило ми је упознавање са двојицом београдских цез-трубача, Гоцетом Димитровским и Властом Шаркаменцем, који су гостовали у чувеном новосадском хотелу *Путник*, као гости новосадског цез-оркестра. Знајући већ добро српски, што сматрам резултатом напора мог првог учитеља Милана Алексина, могао сам у неколико каснијих дана испричати свој живот записивачу чудних људских судбина – другом цез-трубачу, Влади Шаркаменцу, који је, изгледа, био више склон књижевности него музици, јер ми је прочитао неколико таквих *житија*, како их је звао, због чега сам, на његово тражење, и ја пристао да му испричам своје *житије*, које је записао дословице. Али, не би тај сусрет био толико важан да се нисмо још једном срели после скоро тридесет година у Паризу где сам наставио да радим као доктор специјалиста за крвни притисак, а захваљујући случајности да му је супруга била нешто болесна и доспела до моје ординације, где су обоје здушно покушавали да ми, на никад добром француском са српским нагалском, објасне о чему се ради, а ја *испалио*, на општи прасак смеха и задовољство свих троје, ону чувену максиму „*Говорите српски да вас цео свет разуме*“. Као и он мене, и ја њега, до тог праска смеха и излива задовољства, нисам био препознао. Након тог прегледа у ординацији, виђали смо се неколико пута, те је он, записивач, имао шта и да дода у свој *тефтер* (реч, такође и из Мауританије и

многих афричких држава, као и из Србије) – свеску.

У нашим париском сусретањима говорили смо углавном о сиди. Јер, догодило се оно што сам ја помало и претпостављао да ће се догодити. Осамдесетих година двадесетог века открили су име те нове болести од које је умрла наша кћи Краоде. Била је то *сиди*. Пошто ми је последњих година мојих студија у Новом Саду умрла и супруга Алити, и ја се пред прелазак из Југославије у Француску оженио босанском Српкињом из Дервенте, Миленом, која и сад живи са мном у Паризу, било ми је нарочито нејасно како да су ми и кћи и жена умрле од *сиде*, а да ја нисам имао никакве полне односе, док сам студирао у Србији, па да сам јој могао пренети ту тешку болест, која се само на додир преноси. А осим тога и Алити је била невина. Па о томе су и три пустињска цвета посведочила својом лепотом.

Али брзо је откривен појам *серопозитивног родитеља*, који може болест пренети и на своју децу, а ова чак и оболети, па и умрети, контаминирана тако путем наслеђа. Било је касно и непотребно да проверавам морал мога таста и таште, нити је то могуће у њиховим намибијским племенима. Тамо је то табу тема. Знао сам већ доста о тој болести. Био сам један од оних првих који су скоро све сазнали о сиди, а осим тога већ сам био специјалиста за крвну патологију. Пожурио сам да себи променим скоро сву количину крви у организму. Радио сам на таквом месту и био у близини такве могућности.

Али тек потом је, као сензација, стигло главно питање трагедије: да ли сам *серопозитиван* постао из љубавних односа са својом женом Алити, или од крви коју сам себи изменио у Француској, а која је сва, масовно, била заражена, а неконтролисана, бацилом ове болести, као и питање од када сам *серопозитиван*. Када сам Милени објашњавао да имам здравствених проблема са неком новом крвном болести, она се више бринула о томе да ли сам ја као *бигамиста* заслужио њену наклоност. Кад сам јој објаснио да у више од пола држава Африке овај проблем није ни постављен као друштвено-морални, она је попустила. Баш тада некако умрла је и Алити, па смо се Милена и ја венчали; ја сам пристао, на српско-православни обред ступања у брак. Били су и моји родитељи и гости из Мауританије, као и незаборавни Милан Алексин, који је и тада уз шприцер од *банатског ризлинга* рецитовоа до бесвести Ђуру Јакшића. Свадба се одвијала у Дервенти, где се увелико

осећала нетрпељивост од стране неких других нација и људи у овом граду према Србима. То ми није могло промаћи из вида, јер сам био добро савалдао српски – у свим његовим нијансама, па сам могао разумети и иронију и сарказам и сваки други облик напете емоције у говору.

Ево, хвала Богу, до сада, кад се после двадесет и пет година сусрећем поново са записивачем мога *житија*, жив сам још. Моја *серопозитивност* мирује. И код Милене. Кад ће се и код кога јавити у активном облику, то нико не зна. То се догоди кад човек изгуби *имунитет*. Наравно, као доктор, по Хипократовом правилу, избегавам сваки контакт на плану љубави и секса са особама које бих могао да угрозим, осим Милене која зна све о томе, али ја сам све о себи, па и *серопозитивност*, задржао као личну тајну, осим у овој исповести. Тест на сиду могао сам, захваљујући мом положају, такође обавити потпуно скривено од било ког другог. Не знам, а можда и знам, шта би се све догодило да ме открију на послу да сам *серопозитиван*?

У овом новом сусрету са мојим записивачем, био сам згранут кад сам схватио да он већ није написао и објавио моје *житије*, које сам му предао још у Новом Саду. Оправдао се, реаквши ми, да сам био сувише млад да се *житије* закључи, и да се обично пише за умрле. Ево, ја сам још жив, па можда човек има и право? Међутим, сад ми је обећао да ће покушати да га сачини у првом лицу. На моје питање *Зашто, кад се обично пише у трећем*, одговорио је:

- Зато што је то Твоје житије и зато што си још жив, па га причај сâм. Онако како осећаш!

... И шта бих ја ту још додао кад већ причам сâм, онако како осећам?

Па, најрадије, како сам и почео.

За све су криви извесни доктор Гарета у Француској, који је за непрегледану крв из државне резерве одлежао неколико истражних месеци и доктор Јеврејин Хилари Копровски у Америци, који је узео највеће паре за вакцину против дејје парализе, а који ће, и данас жив, изгледа, надживети све оне милионе, које је својом вакцином, односно, вирусом из бубрега шимпанзе, заразио, а коју су, пак, вакцину, незаконито справљали у дубоко сакривеним лабораторијама афричких џунгли.

Али, баш овде бих вам испричао нешто до чега сам дошао, и случајно, спонтаним откривањем, али и намерно истражујући, кад сам већ схватио да болујем од ове болести, односно, због свега тога сам, уопште, и пошао на студије медицине.

Ово што ћу вам сад рећи узмите само као могућност, а никако као категоричну тврдњу, мада ме на разраду тих помисли, и њихово доказивање, здушно наводи мој записивач *житија*.

Кад сам наишао на ту књигу у манастиру Минбујут, нисам ни слутио да ће то бити у вези са мојим каснијим животом. Наиме, у једној ватром начетој књизи, из 1830. године, где се помињао и антички астроном, творац јулијанског календара, Созиген Александријски, књизи коју сам баш ја, као астрономску, мало удаљенију од стриктно верских питања, перписивао и обнављао, писало је да је катастрофална погрешка наметања католичког, грегоријанског календара, по геоцентричној теорији трајања једне године за дванаест минута мање од 365 дана и 6 часова у односу на звездани, хелиоцентричан, систем по којем она траје девет минута више од 365 дана и 6 часова, на шта су јулијанци 46. године пре нове ере већ рачунали, те да је просто трагично у погледу *звездане истине* што је, ето, пре неколико година, по појављивању књиге, тачније, 1. априла 1823, католичка Ускрс, или Пасха, прослављен у хришћанству раније од јудејског, синагогалног, Ускрса. Даље књига иде за тим да објасни како је основна погрешка новог календара у томе што су се услед нетачног узимања трајања једне године, померили и две годишње равнодневнице (*еквиноција*), као и два *солстиција*, неравнодневнице, летње и зимске, па то доводи до акосмичког ритма живљења на земљи, односно, до аритмије код живог света, јер су жива материја и људи осетљиви и на најмања колебања геомагнетских поља, а њихова периодичност је управо повезана са равнодневницама и солстицијима. Тако сада она знана препорука о времену и начину вођења љубави између два супружника у многим афричким племенима не може бити остварена, а тај начин је доводио до излечења многих полних болести и стварања имунитета. Наиме, препоручивало се да се, у летњем, јунском, *солстицију*, за Мауританију, а на јужној полулопти, као у Намибији, и у децембарском, док у Габону, на полутару, на пример, у оба, и јунском и децембарском *солстицију*, кад је најдужи дан, двоје супружника воде љубав, по цели дан у дунгли, недалеко од крда шимпанза, уз једновремено грицкање

корена и листа једне биљке-афродизијака, која је, вероватно, регулисала аномалије, болести и све поремећености у сексуалном животу и доводила до имунитета, како су то, уосталом, и мајмуни у то доба године чинили. Али тај *солстициј* није, напосто, био тада, кад је грегоријански календар показивао. Он је падао много, много касније, па афродизијак није имао никаквога биолошко-траварског дејства, јер није још био зрео. Дошло је до поремећаја, односно, мимоилажења код живе природе у биолошким и ботаничким циклусима. Нису се више поклапали. Грегоријанци су журили у односу на звездану и васељенску истину, којој је јулијански календар био много ближи. Са њиме се природа на планети Земљи много тачније усаглашавала. Ето, за двадесет и пет хиљада година, грегоријански календар ће показивати једну годину више него што је она у тропским крајевима заиста прошла.

Изгледа да су колонизација и покатоличавање Африке донели овом континенту страшне покорне. Једна од њих је *сида*, која се није могла очистити и одстрањивати древним природним и обредним навикама становништва, као што је узимање једне врсте биља, у одређено, тачно прописано време, и на одређен, препоручиван начин. Становништво већ почиње да се десеткује. Народ нестаје. А то се догађа само кад пре него што узме власт народу, силник-освајач узме власт и времену и постане његов господар. Због тога су Туарези, којих има и у Мауританији, смислили ону чувену пословицу о освајачима и колонијалистима, видевши им на рукама часовнике који су мерили часове: „*Ви имате часове, а ми имамо време*“. Само, да ли то време ради за нас домороце? Ускоро ће сви постати *серопозитивни*, јер се време за вођење љубави уз лековите *афродизијаке* променило и биљка више не може да исцели болесне, а поштене у љубави. Вирус се генетиком преноси и ускоро ће сви бити контаминирани.

Кад буду и последњи од контаминираних умрли, Копровски ће моћи да каже да све то није истина.

Али, ево, ја се надам да ћу га надживети и да ћу сведочити макар путем тихе оптужбе, преко мог, и мог записивача, *житија о мени* самом, као што то и на почетку рекох.

Изгледа да ће *серопозитивност*, као нешто што је измакло контроли, остати највећим и најтрајнијим, ако не и вечитим, сведоком оптужбе свих учесника у злочину, као и сведоком одбране свих паћеника-жртва, те да се масовно убијање због великог

профита неће тако лако моћи да гурне под тепих.

Кад се све сабере, изгледа да је од свих великих религија најбоље поштовати православље, јер јулијански календар на најбољи начин поклапа астрономски и биолошки *солстициј*, као и *еквиноциј*. Што се мене тиче, живео сам активно у све три вере, а од своје друге женидбе, ја сам, изгледа, православлац. Божић са Миленом слаavimo седам дана по грегоријанској Новој години, а Пасху, Ускрс, само после јудејског, а нарочито после католичког, са којим се понекада и поклопимо, кад је он, наравно, после синагогалног.

Полако се ближи и крај моје радне каријере. Надам се да се ни Милена ни ја, а немамо деце, нећемо ниједном осетити slabим и уморним пре но што се пронађе и лек против ове болести, чију је судбину, све више ми се то намеће, одређивао, осим колонијалистичке силе, и католички календар. Али како доброверни кнез Александар Невски рече: *Није Бог у Сили, него у Истини*, тако се и ја надам да ће се човечанство једном спасити ове Покоуре. Барем кад ишчили Сила са ове планете.

Дај Боже – рекла би Милена, али све чешће и ја.

Уместо записивача, ваш Багана ди Бонго

ТРАГ

Мистериозна фигура човјека стајала је на перону и чекала воз. Чинило му се као да је то чекање заправо подсећање на све дане проведене у том граду и сваки тренутак, био он добар или лош, који ће трајно остати у сјећању.

Зар људи баш увијек уништавају оно што највише желе, бјеже из града за који га вежу успомене које није могуће избрисати?

Постоје нека питања на која немамо одговор, или нисмо довољно храбри и спремни да их потражимо. Лутамо свијетом тражећи неко ново сунце, поглед у небо из друге перспективе. И онда схватимо да је све то туђе. Никада не можемо присвојити то парче сунца у земљи из које не потичемо.

Посматрајући весела лица која су излазила из воза који је управо стигао, схватио је да су то људи који су дошли у потрагу за новим стварима, новим искуствима, али да у суштини последице свих промјена које су осјетили остају исти. На крају се увијек врате старим навикама, али на неки нови начин.

Мистериозна фигура сада се присјећала дана када је дошла баш у овај град.

Била је касна јесен. Пао је мрак. Лишће је опало и гране су биле потпуно огољене, суве, као без живота. У мрачној ноћи, изгледале су као руке неке зле прилике које се шире да би обухватиле свакога ко им се приближи. Ипак прилика стоји непомично. Била је то само илузија. Падала је јака киша. Чинило му се да небо не жели да он доспије овдје, па га је на свој начин тјерало из тог мјеста. Али тајновиту фигуру ништа није могло спријечити. Човјек се увијек суочава са љубављу, а он је њу волио још прије него што је знао да она и постоји. Она је била као најљепша илузија, створена његовом маштом у тренуцима очаја. Саткане од танких нити паучине, њене руке су га звале да дође у непознати град и нађе је. Њене очи, плаве као небо, уливале су наду да ће је пронаћи. И сада, када склопи очи, сјећа се дјевојке из тог чудног сна и те ноћи када је све било

другачије него иначе. Осјетио је њено присуство крај себе и додир који је био стваран, могао се заклету у то.

Трагао је за њом, за дјевојком којој ни име није знао, а ипак је био сигуран да она постоји. Једино што га је подстицало да настави даље били су снови у којима му се указивала и говорила му неке необичне ријечи којих се сљедећег јутра није могао сјетити. Знао је да јој је близу. Жеља да дође до ње постајала је све јача сваким даном када је не би пронашао.

Никада до тада није ни слутио колико ће му значити дјевојка коју никада није видио, нити осјетио њен додир у стварности. Била је ту само у његовим сновима. Сваке ноћи лијегао је знајући да ће је поново видјети, да ће и та ноћ бити посебна због ње. Свако јутро устајао је одлучан да је пронађе, спреман на све зарад ње крај себе. Пролазили су дани и мјесеци у узалудном трагању за њом. Није се желио предати. Предаја је за њега означавала неку врсту издаје и знао је да у тренутку када престане да је тражи, никада је више неће видјети. Она више неће бити дио његових снова, нестаће као камен бачен у бескрајни океан. Отићи ће тихо, онако како је и дошла, и никада се неће појавити. А у његовој души се неће угасити пламен туге и бијеса на самог себе јер је није пронашао.

Прошле су године од дана када је дошао у тај град. Она није умјела да претвара снове у стварност и одустао је. Једне вечери се није појавила. Ни оне сљедеће, нити оне послје ње. Изгледало му је као да му је одузет један дио душе и однесен у заборав.

Сада је стајао на жељезничкој станици са кофером у рукама, осврћући се на живот, а дуги часови су се вукли између изласка и заласка сунца. Некада је јако волио да гледа рађање и залазак сунца у само једном дану. Мислио је како је сјајно живјети и умријети знајући да ће се и послје смрти појавити и поново живјети.

Као да је град заспао. За овај град везаће га успомене и осуђен је да живи са својим грешкама које ће га стално подсјећати на њу, дјевојку створену илузијом. Али такав је свијет, зар не?! Некада неке ствари можемо имати само у сновима, и дате су нам да бисмо их стално поредили са онима које имамо у стварности.

Ходао је у тишини, није се кајао. Знао је да је она само плод његове маште. Желио је да буде вољен, била је то неугасива жеља и због ње ју је и створио. Паучина сада покрива њен лик и њене руке су без покрета. Никада више неће угледати свјетлост свог узалудног трагања у мраку.

Свјетлост мјесеца је засењивала звијезде. Околином су владали само вјетар и тишина. Одједном, угледао је бљесак звијезде на високом небу. Замислио је жељу која се у њему никада неће угасити. Зажелио је њу. Био је то само бљесак свјетлости, експлозија звијезде. Ако је судити по томе да најмрачнији тренутак наступа уочи самог изласка сунца, онда је управо настао. Трептај ока и све нестаје.

Улазећи у воз који га води незнано куда, посљедњи пут је погледао све што га је везало за оно што, у ствари, није ни имао. Сада бјежи одатле, али не жели да га свијет види уплаканог. Са сјетом ће се сјећати свега што га је везало за прошло вријеме.

Спустивши поглед, угледао је новине на мјесту у купеу у који је ушао. За око му је запала једна фотографија, добро познате прилике, оне која му се јављала у сновима, чинила да сваки дан буде испуњен надом да ће је пронаћи. Била је то она. Стварнија од било ког сна, љепша него иједна илузија. Није то било привиђење, иако је то управо оно што га је опчинило. Игре сјенки пред његовим очима, сваки покрет као ниједан претходни. Зграбио је кофер и излетио из воза који је управо кретао.

Мистериозна фигура човјека одлази с осмијехом на лицу, дубоко вјерујући да она заиста постоји.

Његови брзи кораци постају само траг у пијеску бескрајне пустиње. Знао је да ће је пронаћи...

Александар ПРОКОПИЈЕВ: ТРИ АДРЕСЕ*

МАРА ЈОСИФОВСКА 3.

Прва слика које сам се сетио из дедине куће била је снежна. Можда зато што ову причу пишем пред нову годину, кад је у Скопљу пао снег какав одавно није виђен у овом граду.

За разлику од десетак последњих година, снег је у мом детињству био уобичајена појава. Кровови на кућама у Пајко-махали, у којој су заједно становале четири генерације моје породице – браћа од тетке, тетка и теча, деда и нана и прабаба Марија -, као оголеле гране дрвећа у дворишту, били су покривени дебелим снежним покривачем. Пахуље су даноноћно падале, па кад би смо се предвече враћали са махалских игара, били смо бели и промрзли као мали лапонци, у чизмама изнутра препуних истопљеног снега и зрнцима леда нанизаним по мокрим вуненим чарапама. Брзо бих их изувао и охрабрујући се, ух, ух, потапао бих стопала у лавор топле воде који ми је нана у међувремену већ припремила. Док сам трљао премрзле ноге, деда би сишао да донесе бокал црног из бурета у подруму. Истим овим стопалима која су се грејала у лавору у септембру сам газио грожђе у кориту, у подруму.

Пајко-махала је постојала још неколико година после земљотреса, све до 1971. године.

Куће су продужиле са својим животима, али некако свака за себе. Како сам растао и пошао у школу, чинило ми се да по сокацима има све мање занимљиве деце у односу на ону из школског дворишта, нарочито девојчица које сам почео да запажам и о којима сам увече замишљао безобразне фантазије. Пубертет ме је навелико драмао, израсле су ми маље по телу, бубуљице по

* У овом броју часописа објављујемо другу причу Александра Прокопијева из циклуса *Три адресе*.

бради и леђима, нос ми је порастао као и још неки органи, па ми је тешко било да се носим са овим убрзаним, драстичним променама на свом телу и неким сасвим новим немирима и питањима које је то набујало тело производило.

Осим тога, са мојима сам се преселио далеко од центра, на крај града, у Тафталиђе, међу воћњаке. Али, виђено са стране, мапа Пајко-махале још увек је одавала исту слику. Кућа деда Павла била је претпоследња од оних са парним бројевима у улици Маре Јосифовске, то јест последња која је још била насељена, јер су се комшије из броја 8, српска официрска породица, иако им је кућа остала неоштећена земљотресом, одселиле у неко од нових насеља, донираних од страних пријатељских држава. Зато је, пак, кућа број 3, са друге стране улице, интензивирала свој живот, нарочито када је у пролеће шездесет и шесте комшија Емил довео жену из Холандије.

Комшија Емил је био један од ретких хероја из мог детињства који је остао подједнако занимљив у време пре и време после земљотреса.

Мара Јосифовска 3. је била породична кућа у којој је Емил живео са сестром и родитељима. Његова сестра Бела била је годину и нешто старија од мене. У раном детињству, једна и по година представља велику разлику, нарочито у случају да је девојчица старија од дечака. Тако ни Бела у предземљотресној Пајко-махали није желела да се дружи са нама, клинцима, мушким комшијама који су само трчкарали свуд унаоколо као “ненормални“, бесомучно шутирајући гумену лопту, машући дрвеним мачевима и извикујући “камај!“.

Бела и њене другарице су имале свој кутак за игру. Њихово двориште је било највеће у кварту и са лепо уређеним лејама са парадајзом и паприкама некако се разликовало од других. Код њих је владао један леп, лежеран, природан неред, са два висока дрвета, вероватно орах и храст, а између њих, као у цртанки из IV разреда, биле су воћке – вишње, кајсије, шљиве. Е ту, заклоњене под сенкама дрвећа, девојчице су се играле прескакања ластиша или су мењале салвете у свом непомућеном простору. Ипак, понекад су морале да изађу на улицу и да се изложе нашим погледима. На пример, унутра, у дворишту, нису могле да се играју школице, него на тврдом, на тротоару, поцупкујући за плочицом, у својим шареним хаљиницама, на неколико корака од нас, који смо буљили у њих

осушених грла. Бела, заиста најбеља, са тегет перлон хулахопкама, правила се да не обраћа ни трунку пажње на нас.

А шта да кажем о Емилу? Пред Белом смо били збуњени, а пред њим – укрућени, као омађијани! Кад би раскрилио дворишну капију, у јакни ала Брандо, много виши и јачи од клинаца из наше улице, груб, а згодан, са запаљеном цигаретом у углу усана, осећали смо као да је заиста сишао са филмског платна биоскопа “Култура”. Враћао се у двориште клатећим, спорим кораком налик мачку победнику. После пар секунди, изнутра би загрмео његов “циндап” (тако смо звали његов црни мотор марке “Zündapp”), да би затим, јашући замашну немачку машину, прошишао сокаком, остављајући за собом отворену капију и усхићену публику.

Када се сетим, Емил и Бела су имали иностранија имена од Холанђанке Сузане. Мада су они за мене у много чему били веома необични, догађај са Холанђанком остаће ми у трајном сећању као кадар у мом биографском филму.

За њен долазак у Пајко-махалу чуо сам, разуме се, од нана Невенке, главног информатора и коментатора о свим дешавањима у комшилуку. Према казивању моје брзоноге, брзоречите нане, Емил је ту Холанђанку упознао на летовању у кампу у Купарима, одакле се јашући циндапа, вратио са дугокосом препланулом плавушом на задњем седишту мотора. Пожурили су да се одмах венчају, не правећи свадбу као што је ред, него само регистрацију пред матичаром, са сестрицом Белом, родитељима и још неколико његових пајташа, такође моторија. – Замислите нису позвали никог од родбине. Могли су бар нас да позову, па од када смо комшије? - питала се нана, којој очигледно уопште није било право.

Зашто баш ових дана, када сам сведок локалне и глобалне кризе која дубоко узнемирава, имам потребу да пишем о догађајима из детињства? То би трансакциони психолози вероватно назвали “регресијом задовољства” – кад објективна стварност субјекту не дозвољава да задовољи своје жеље, тада он тражи извор задовољства у свом унутрашњем свету. Према Фројду, регресија задовољства се често остварује преко сећања, маштања о неком ранијем периоду живота када је субјект био задовољан, сигуран и срећан.

За мене је, кад лутам тамо-амо по сећањима, то период мог раног детињства у Пако-махали, у сокаку Маре Јосифовске, под окриљем виле задовољства.

Да се вратим догађају са Холанђанком Сузи, Емиловој супрузи. То се десило неколико година после земљотреса, 68. или 69. године, у рано пролеће, када су бели цветови китили крошње шљивика у њиховом дворишту.

Као што већ рекох, у годинама после земљотреса, пубертет, па гимназија, нови дом – моје посете Пајку-махали су се проредиле, иако сам и надаље на сат-два посећивао кућу у Маре Јосифовске 6. По сокацима су трчали неки други клинци, рођени одмах после земљотреса (као да је ужас од природне катастрофе некако требало надокнадити новим, бројнијим покољењем). Из некадашњег махалског друштва виђао сам се једино са Милетом Галевским. Можда зато јер смо некако заједно одрасли, један пред другим се нисмо правили важни ко је виши и јачи, па нам је једнакост у годинама и висини продужила дружење. После посете дединој кући, само бих му зазвиждио под прозором или би ме он сачекао на углу, код зграде Папатеодосија, и заједно бисмо продужили пешке, преко Каменог моста, до корзоа. Наравно, одмах бисмо се упустили у бескрајне разговоре, са карактеристичним пубертетским заносом, који оставља утисак нечег крајње судбинског. Тако ми је Миле саопштио велику новост: - Холанђанка се купа гола! Голцата!

– Па сви се купамо голи.

– Да, али у купатилу. А она – загрцну се Миле – она се купа гола напољу, у њиховом дворишту.

Ово је заиста била бомба!

– Како? Када? – почех и ја да замуцкујем.

- Скроз гола! – извикну Миле спремно. – Таква седа у корито, па устаје да се насапуња. Да човек пошизи! Каква риба!

“Шизење“, “риба“, спада у арсенал нових речи (“журка“, “гајба“, “кинта”...) које почињемо да користимо од када смо ушли у фазу издужених носева, бубуљица и прљавих мисли. А детаљи којима је Миле украсио спектакл били су тако сочни, да су све до петка, када се према реченом, између једанаест и дванаест изјутра, дешавао тај специјални ритуал, испунили главу и разрадили десну руку.

У петак, на почетку трећег часа, замолио сам професорку македонског да ми дозволи да напустим час због несносне главобоље. Направио сам тако жалостан израз да се она одмах сагласила.

У Пајко-махалу сам дотрчао око пола једанаест. Миле ме

је већ чекао пред Папатеодосијем. Срећом није било живе душе, али ипак врло, врло обазриво смо шмугнули међу жбуње између сокака и Емилове куће. Чекали смо, склупчани као надражене, уплашене животињице. И дочекали смо. Жена се појавила међу гранама, зеленим лишћем и белим цветовима, поставила је дрвено корито и почела да га пуни топлом водом из кофе... После тога, чини ми се, све се одвијало у неком магновењу, у замагљеном треперењу: клечећи у кориту, осветљена пријатним, не баш топлим сунчевим зрацима, подизала је и спуштала своје розе тело у кориту које је очигледно било премало за једну тако једру жену, па јој се вода с времена на време пресипала преко ивица корита право у траву и онда би испуштала неки самопрекорни глас “хууухх”, продужавајући да се трља и умива успореније... Стопили смо се у жбуњу, Миле и ја, паралисани од тог чуда женске лепоте која се тако слободно први пут откривала пред нашим очима.

Наредних година срушена је кућа у Мари Јосифовској бр. 3, окружена великим двориштем и моћним дрвећем, заједно са свим другим кућама у махали. На њиховом месту је изникла велика бела пирамида новог позоришта.

Емил је за циндап залепио приколицу да би одвео Холанђанку негде изван града, у велики свет, одакле ју је и довео, где нема земљотреса, а ни поплава.

На Белу понекад налетим, онако у пролазу, најчешће у градском аутобусу 22, којим се враћа са поликлинике “Сандански”, где ради као педијатар.

– Мој брат, Сузи и ћеркица (од неколико, помислио сам) опет су се преселили – рече ми последњи пут – Сад су у Норвешкој, у Бергену, он још увек ради са машинама, води представништво Реноа.

Кажу, време постземљотресног Скопља је историја изградње. Иако је “историја” прејака реч за нешто што се ради пребрзо.

Када одем на неку позоришну или балетску представу, замишљам како се управо на великој сцени Народног позоришта налази сокак Маре Јосифовске, све са кућама и вртovima. И знам, знам сасвим поуздано, да је тамо, управо тамо где фантазија режира двочасовни доживљај, Холанђанка Сузана у дрвеном кориту, склапајући очи у дубокој преданости, купала своје предивно тело.

(Превела са македонског језика Јелена Прокопијева)

Зоран М. МАНДИЋ

ДВЕ ХИЉАДЕ ДВАДЕСЕТА
(Цитат из романа промрзлог врапца)

Евака пролазност је блиска
 На прагу је као онај промрзли врабац
 Коме нико неће ни откључана врата да отвори
 Суштина тужно пакује кофере
 Одлази без поздрава
 Не осврће се
 Пред одлазак оставила је поред
 Промрзле сићушне птице
 Комад удробљеног хлеба од јуче у
 Шалици топлог чаја од камилице
 Она ће бити далеко
 Када буде одређен дан за референдум
 Пропустиће своје право изјашњавања а
 Две хиљаде двадесете
 Земља ће се и даље окретати са
 Шалицом топлог чаја
 За промрзLINE нико неће бити окривљен
 Можда ће бити пронађен и кључ за
 Браву незакључаних врата на Балкану
 Уморном од разних тумача
 Предлагача и преговарача
 Две хиљаде двадесете људи ће се
 Постројавати између две речи
 ОК и ЋАО
 Они најхрабрији склониће се у насељу
 Белих кућа да би до краја прочитали
 Микро козму Кукавичлука
 Најуплашенији ће добити прилику да из океана

Ваде Титаник и друге потонуле корвете
Фрегате и крстарице
На Гуглу ће бити објављена вест о томе
Две хиљаде двадесете биће отворена нова
Гробља за сахрањивање неухрањених остатака наде
У пећима концентрационих логора спаљиваће се цвркути
Осмеси и снови
Биће расписана потерница и за Сином Божијим
А онда ће сунце осветнички престати да сија
Биће ужасно хладно записао је онај мали
Промрзли врабац у свом роману који ни ове године
Није био у конкуренцији за НИН-ову награду
Тај роман је случајно испао из кофера Пролазности
Док је некуда журно грабила без освртања

НЕРАЧУНАТО ВРЕМЕ

Шта се збивало у времену
Неприкаченом на ход овоземаљског сата
На рачунање доказа о сликама
Гласовима и речима
Како је живела разлика рачуна
Између два времена између два пролазна
Времена
Питање је о тајни постављања питања о
Онима који су после Творца на
Зидовима Алтамирске пећине
Поставили цртеже гребући
Окрвављеним ексерима по
Зидовима без светла
Откуд толико трагова нерачунатог времена
Откуд ликови речи пре речи
Зашто само цртежи из лова
Смешне су муке са сведоцима
Логосног интервала пре Творчевог
Аутопортрета
Покушао је
Посегнуо за гралом у кутији времена
Које је одбило да се окачи на сказалке сата за
Мерење откуцаја срца

Жељка АВРИЋ

ТРОЈАДНИК

*

У свратишту *последња шанса*
пије се последње пиће пред спавање

долазе невољени
несхваћени
залутали и заблудели
острашћени
развлашћени
вечити спавачи и
последњи мохиканци

улазе као у своју судбину

У свратишту *последња шанса*
свирају последњи танго смрти

ноћне даме
бирају ноћне птице
подијумом се клате
распарене душе
уз бесомучни рефрен
њише се *светски бол*

добро дошли на крај света

свратиште *последња шанса*
игра свој последњи филм

**

ничија деца крстаре источно од раја

име им туђе
пут непознат

плаше их бивши дани
и будући заборави

посути пепелом зарастају у бол

удишу неспокој
хране сећањем

одавде до сутра
дели их тишина вечности

ничија деца одлазе у замрзнута свитања

прати их равнодушност
дочекује бешћутност

тражећи очни вид
силазе у мрак

она су планетарна сирочад

поткрада их живот
подмирују чежње

песниче се с временом
играју забрањени комад

и ништа
ништа ново под сунцем

војска тужних анђела
маршира пољима светлости

прате их изгладнели пси
прете им гримизне реке

над њиховим крхким плећима
наоблачио се терет

у наручја пуна сутона
слива се киша равнодушности

у њиховим чежњивим очима
недостаје сутра

кораци мерени надом
не достижу до наших срца

утихла јагњад у ноћи пуног месеца
њихова невиност опраће наше руке

УСПАВАНКА

Ону која спава
виђам у ноћима пуног месеца
долази у дуге бесанице
у моја заветна ћутања
дахом милује освите
погледом дозива сумраке
између њих столећа

она која спава
светло је мог мрака
и моја најлепша бол
са њом сневају сунцокрети
шуморе воде шапућу траве
питања имају одговоре
кајање стид

оној која спава
осмехнутој у вечност
песма је друго име
она је непролазна мисао
моје једино сећање
ја бдим док она спава
и чувам је од заборава

ПОМИРЕЊЕ

Т де је та песма тај тихи бол
склопљене очи дрхтаји жица
у загрљају ветар и птица
ближе небу још ближе сну

у празном гнезду тишина празнује

са кровова капље месечина
поглед у боји руменог стида
дотиче маглене обале жеља

све чешће ћутим
понекад љубим
помало старим
и слутим
слутим

далеки смех детињства
јесен у бдењима
јутарње неспокоје

безимене цесте и туђи трагови
траже смисао у некадашњој суштини

чекања кисну као послушна псета
раздевичену чежњу
боли невиност успомена

и сневам
док дуго бдим
и видим
видим
све оно што је
у ово моје

смејем се псујем пркосим
живим о води мислим на хлебу
ћутим мајчиним млијеком
казујем у ветар у ветрењаче

и равно и плавно и рујно и нујно
све давно где сам и што јесам

па станем и
дрхтај смирим
и мирим
мирим
оно некада
са овим сада

Андреја Ђорђе ВРАЊЕШ

СУСПРЕТ

*М*ожда ћемо се са њима срести
између борова и снова.
Живот је светао ако се носи
као што га носише преци боси,
што душу очима поклањаше,
волеше изнад неба,
из земље радост удисаше,
што чекати знаше,
за патње радознали.

Душан ЂОРЂЕВИЋ НИШКИ

ЗАДОЦНИЈА СИ*

“**К**ад задоцниш, одоцнија си за навек,
Нема ти поправке, ручак отиде другом,
Девојка се удаде, а живот ти је чамотиња
И чекање на нови воз, ако наиђе!

Кад идеш доцкан, не знаш што ће затекнеш
Ни у кафани, а камоли кући, боље телефонирај”
Каже ми комшија, “да се не изненадиш
Од непозвани гости, биће ти доцкан да се вр’ћаш,

А, и где би да се вр’ћаш, кад је тол’ко доцкан за
Никуде си, кад размислиш”.

“Боље је и доцкан него никад”, теши ме жена
Да је не питам, који гос је преди мен’ беја?...

“Оди тој задоцнување мнозина настрадаја,
Нес’м само ја”, прича ми т’ј комшија
Што га доцкан видели код-и моје Јелке,
Да му несам ни куче пуштија, а камоли

Лош збор зборија, оди такој реч ако кажеш
Неће ми више прозбори, ни гледа у авлију,
Ће се варка ко змија ноге, потам ће заминe
Сам да не прооди поради моје улице и двора;

Доцкан ће ми је ако се изланем, па заћута’, арно ми
Јелка збори, “Никад неје касно салте да ли ‘оћу
Сас арно, да мерак и њојзи дође, да се не карамо сваки

* У кафани „Нишлијска“ пише: „ЗАДОЦНИЈА СИ!“

д'н и ноч, како Цигањи, и тепање преди сваки мерак!”

Куде ти моје Јелке, доцкан, не доцкан – никад неје касно
Мош и на зору и на икиндију, д'н, ноч, неје доцкан,
Поради мерак, а тој, јел га имаш, јел га немаш,
Не мож да ти се силом дадне, тој ми је сасвим јасно!

ЊЕНО СУНЦЕ

Зорачајући, откривам краћале ноге за достиг у мирну луку.
На поветарцу јутрошњем сејем бригу за дохват година
безбрижних
и скупљам остатке уснулих снова. Рука ми остаје у својој причи,
изнад главе,
а прсти се разлетели, као помахнитали, у вакууму, као да неком
поруку шаљу,
Хоћу још.

Забринут за сусрет са непознатим, враћам прсте шаца а оглувелом
небу поручујем
да сунца има и тамо где нас Праведни купи. Ако се само комад
овог неба нађе тамо,
Враћам се, поручујем на одласку! Не да украдем последњи удисај
са њега,
већ да Праведном понесем све грозоте његових слугу на Земљи

и очистим је од несна и лажних надања које испунише ми ноћи
као звезде безбројне
небо недодатно! Враћам се
да празнике душе понесем, да се похвалим, да не оставим
незнабошцима
ни једну своју славу и покору с којима ће се само изругивати.

Закопчавам последње надање у избледеле корице љубавног
романа,
који пишем од своје петнаесте, да последњим поглављем
захвалим Творцу
што ме научио да волим, као и успомену на њу, ако је ово Сунце
не сагори, носим!

Једино сунце које ћу са неба да носим је њено.
Умело је да отера зиму усред лета,
умело је да у радости има меру,
и топлоте кад је зима.

Богољуб МАРИЋ

ВОДЕНИЧАР

Испод оног брда Руста
тог' ми села пуна уста:
Прибој село мало Сарајево,
свијетла стазо Младе Босне,
тебе краше руже росне.
Завичајна ријека Јања
увијек има чисто лице,
на њој хљебне воденице.
У једној је воденичар
наш Анђелко - момак ведри,
жито меље, радост њедри.
Бистро му је увијек чело,
раздрагано и весело.
Сваког радо дочекује,
уштипцима га дарује
бистром водом замијешене
са Љубовца, врела хладна
да нахране уста гладна.
А његове усне благе
хљебац црни нама дају,
јер у бијелом нема снаге.
Воденички камен - чигра
к'о да игра жито меље,
а Анђелко анђеоски
и са ујмом и без ујма
испуњава свима жеље.

Пеко ЛАЛИЧИЋ

СРБИЈА ЈЕСТЕ ДА ЈЕСТЕ

“**Д**ео сам мере ствари које јесу да јесу
и оних које нису да нису”
и јесам да јесам
и нисам да нисам
и да ме нема у темељима будућег
онаквог какав јесам,
јер спознао сам светлост дубоко у себи
коју мој свети народ одсликава на мени
па сам неуништив,
и има да ме има
и да јесам и када нисам
и да јесам зато што јесам
и да будем јер јесам
део Србије која јесте
и које има да има док нас исконских има,
док очи оплођујемо
Светим Савом и Његошем
и из нас проговарају
Марице,
Мораве,
Церови и
Колубаре
и ничу сунца нововечна.

Део смо мере ствари које јесу да јесу,
због којих и Србије има,
због којих ће је и бити док је свете
светлости
и док се она укруг окреће,
па макар дара превршила меру

и Берлин пепелио,
Париз расенио,
Венсминстер нестало,
Вашингтон пропао,
Пешта распештила,
а Беч избечио.

Макар ослепели црни орлови,
светлеће Сопоћани,
моравиће Мораве,
цериће Церови,
усправни и стамени,
јер јесу да јесу,
да с временом
под руку корачају,
да нико не слепи и ништа не тоне,
да се Србин снажно усправи
и срце поклања
ближњим и добронамерним
н е у н и ш т и в!

Љиљана ФИЈАТ

МОСТ ОД КАМЕНА

На Дрини, радости свежине, удахнути, да не кане из ока,
мост, окупан млеком.
Гледајући га заборавити на кога си био љут.
Стишати се у блаженству, са собом обавити разговор.
Преварити вереника; скренути с памети.
Не додиријући га, онако у ваздуху, прекрстити се.
С чуђењем посматрати како се преплиће над реком
и заћи у велике године.
Бити песмотвор са страственим освртима на лепоту.
Устајати, виђен, висок и стасит, сред зрака раскоша,
Великог везира Мехмед пашу Соколовића разумевши.
И Иву Андрића, Гаврила Принципа. Калдрму „Младе Босне“.
Теслу, подбоченог, у муњевитој светлости, препознати.
Космичког песника Петра Петровића Његоша.
Имати снаге и здравља, а лити сузе и не имати име.
Да се прибереш, застати, када ти, као пред смрт, понестане даха.
Предати се тишини. Бити само крајолик, са сунцем на тегет
позадини,
слика велике беле чежње.
Желети да те сахране у брду на пола пута од моста до гробља,
наклоњен дивном и сјајном призору, у тишини.
Зурити у плаветнило неба и бројати облаке, што лице, у
рамовима,
на људски лик и разгранато дрво.
Срца промрзлог од самоће, док оштре сенке замиру на земљи,
све једна тања од друге – младих и тамних свежњева тежње.
Оне што су падале по води, потонуле у немости са речним
вировима
док све хита свом смирају; ветар, прво, мрком јесени донет.
Посуте прахом времена сведоче о прошлости.
У скамењеним очима, и кад ти срце стане, држати слику моста
који је, са градом, свет.

НЕМА ЛЕКА И ПОВРАТКА

Моја радост и наслада, шапутање, онај који ме је волео,
којем сам била живот и утеха у свим догађајима,
нада ли ми се, верује ли ми, без заостатка,
са широким погледом чекања на лицу?

Да ли му срце куца брже или спорије, дрхти ли, као светло,
док размишља и сањари сваке вечери,
а снови су му налик на ветра гонилицу,
или су, прећутно, умовање и нестајање?
Мисли ли, са тугом, ма шта чинио, да нема лека и повратка?
Као кад ујутро цвет росан брао је –
једнако исти осећај тескобе и изгубљености, кајање.
Једно бескрајно поље модре, неумољиве истине.

Да ли се жар срца његовог лечи заборавом?

Или тражи за ме црно цвеће ходајући по Атакама,
дунама најсуше (пустиње) на свету,
и исмева све моје, мртвило моје душе
из којег светлуца зеленкасто очајање?

Мирко СТИКИЋ

ЛЕПОЈ НЕЗНАНКИ

Ерео сам те у пролећно јутро
док си хитала незнано куда
уз осмех благи у трену времена
минула си немо к`о мисао луда

Изронила си тако се чини
однекуд као из рајске баште
и нестала негде у даљини
између мојих снова и маште

Задржах те усред успомена
пишем у част теби и оном пролећу
док нагађам слова твога имена
које никада спознати нећу

ВИЛО СНОХВАТИЦЕ

Походи ме ноћас Вило снохватице
Снове о љубави ноћас ми донеси
Поврати осмех на сетно лице
и у срце наде трачак ми унеси

Олакшај ми терет година зрелих
Бивствовања смисао даљег ми укажи
Нема више страсти пољубаца врелих
шетњи крај обале маштања на плажи

Док патина сива косу ми покрива
све се више ближи мог живота ушће
све се мање ређе о радости снови
а стреле ка срцу све оштрије гушће

Као што на врху дрвеног плота
без мајке дрхти беспомоћно маче
тако пред губитком смисла живота
уморно ми срце застаје и плаче

У вртлогу бучног узаврелог града
у бетонском кавезу у чамцу без весла
једна душа лирска у осаму пада
док свет трчи граби у мору бесмисла

Милена ДРПА

ТОГА МИ ЖАО

Жије ми жао
ниједног остајања
иза затворених врата.

Ријечи
у непознато скотрљаних.

Тужних мимоилажења
тамо гдје сам
за сусрете навијала.

Само оног кикота
и изгубљене лудости изнутра,
тога ми жао.

У КАМЕН ДА НЕ ИЗРАСТЕМ

Научили су ме
да савијам у себи гнијезда
и чувам птице
све док им се крила
у изабране даљине не размахну.

Када се разлете моје птице,
слагаћу у празна гнијезда
ријеч по ријеч својих пјесме
да ми руке
у дубинама гнијезда
у камене изданке не израсту.

Теодора КОШАРАЦ

МИЛЕШЕВСКО СВЈЕТЛО

Исконска молитво без ријечи и гласа,
Зраком заклоњена, кријеш свјетлост већу
Погледом ка теби вијекови се срећу
А тишина твоја, овдашњу таласа.

На крилима крхким доносиш чистоту
Голготне висине, крвљу освештане,
И љубављу којом закрилише ране
Сав трулеж човјечји и вјечну срамоту.

Бијели вјесниче непролазног јутра,
Јасни одговоре, неоспорна славо,
У оку ти видим непрегледно, плаво
Море огрнуто у јуче и сутра.

Пред руком се твојом наша радост роди,
Сати се под небом у трен загрише,
Будући и прошли као да се снише
У једном ка којем Његов пут нас води.

Исконска молитво спјевана у свијести,
Потезом киста, пјесмама у боји
И сунце пред тобом у смјерности стоји
Цвијете свемирисни нових Благовијести.

ОДЛАЗАК

Одлазим због успјеха
и оног што јесам.
Али, ко да каже да тако треба?
Дошла су нека погана времена

Већ дуго не живим
на огњишту своме.
Што озон је пробијен,
и сам се стидим.
Али, ко да каже да тако треба?
Дошла су нека погана времена.

Оно сам што јесам.
Све моје је у мени,
чист сам пред Богом и собом.
Али, ко да каже да тако треба?
Дошла су нека погана времена.

Пред ким се клањати,
с ким се дружити?
И душу моју ће продати,
само да њима буде боље.
Али, ко да каже да тако треба?
Дошла су нека погана времена.

Прадједовски праг
у аманет ми остављен.
Не живим већ дуго на огњишту своме.
Волио бих, срцем и душом,
отићи завичају своме.
Али, ко да каже да тако треба?
Дошла су нека погана времена.

Људмила СНИТЕНКО

ЈЕСЕН

Већ са освитом пој птичији,
Као из земље да избија,
Чаробној фрули најсличнији –
Тишину разби мелодија.

Разагна вјетар маглу рану,
Четином прва роса блиста,
Значи – јесењи дан освану –
Ено, кап чиста кану с листа.

И кад, умите косом кишом,
Бљесну стабљике росне траве,
У симетрији таквој – вишој,
Читам ријечи, вјечне, праве.

УТЈЕХА

еве у кругове кад се врати
Враћа се живот гдје год буја –
У том врту ће кренути цвати
И звонки жамор сад једва чујан.

Само да слушаш, без дисања,
Неуловљивој предајућ' се сјети,
Тјешити зјеном, њежно, ко кад сањаш –
Да у грудима то и дух осјети.

По смијешку знати ријечи најаву
И прихватити смјерно шалу лаку,
Без препирања ни кад си у праву,
Благодарити за минуто сваку.

Од радости се напросто топећи,
Без остатка туге и најмање...
Будан – и ништа више! Каткад рећи
Нешто – ко да је тек почетно стање.

(Са руског језика превео Зоран КОСТИЋ)

Вјечеслав КУПРИЈАНОВ

СНИЈЕГ

Снијег је послан на земљу да нико не помисли
да је ваздух бестјелесан
да нико не помисли да је вјетар празан
снијег увјерава
да је земља блистава исто као небо
и још блиставија од неба
а нарочито при мјесечини
кад је очигледно да је наша земља драги камен
који може бљеснути на било чијој трепавици
снијег засипа путеве да бисмо остали
са онима са којима јесмо
снијег се топи пред нашим очима
да не бисмо заборавили
да је све чаробно пролазно
снијег лежи на пољанама непрочитаних књига
снијег шкрипи под корацима васељене

ВРИЈЕМЕ У СЕБИ

Вријеме у себи није увијек вријеме за нас
У било које вријеме све треба радити на вријеме
Јер нико нам никада неће дати друго вријеме
Александар Македонски дошао је до Индије на вријеме
Иначе би се сукобио с британским колонизаторима
Хорде Монгола напале су на Русију на вријеме
Иначе судариле би се са Козацима на путу за Сибир
Ђеновљанин Колумбо открио је Америку на вријеме
Иначе зауставила би га поморска флота САД
Руси су направили своју атомску бомбу на вријеме
Иначе коме би данас Европа уводила санкције
У основну школу треба ићи на вријеме
Иначе како бисте послије нашли слободно вријеме
Да похађате факултет
Гледати на сат треба на вријеме
Ако сте заборавили мјерити вријеме по звијездама
Нестали народи оставили су нам своје календаре
Да бисмо видјели како их нема а њихово вријеме траје

СМИЈЕХ

*е*мијем се
над собом
зато што чујем
како се смију
нада мном

Над нама се смију
зато што виде
над чим
се ми смијемо

Жалоснији од свих
онај је који жели
смијати се посљедњи

Смијешно је
чекати
тако дуго

(Са руског језика превео Предраг БЈЕЛОШЕВИЋ)

Др Слађана М. МИЛЕНКОВИЋ¹

ПОЕЗИЈА ДИМИТРИЈА МИТРИНОВИЋА

- 130 година од рођења -

Анстракт

Филозоф, песник, критичар, теоретичар, есејиста и преводилац Димитрије Митриновић (Доњи Поплат, 1887 - Ричмонд, Лондон, 1953) значајна је фигура српске авангарде, књижевног и филозофског живота пре Првог светског рата. Ове године се навршава 130 година од рођења Митриновића, зачетника авангарде у српској књижевности и творца манифеста футуризма код нас. Поезијом се бавио у првом делу свог стваралаштва, касније се окренуо европској политичкој мисли и био заговорник стварања Сједињених европских држава, један од првих.

У овом раду анализирамо поезију Димитрија Митриновића, његово књижевно дело које је обимом невелико али уметнички важно у развоју српске литературе. Колико је Димитрије Митриновић писао по мерилима књижевне авангарде, Европе или неког другог књижевног покрета? То су нека питања постављена у овом раду на која ћемо покушати да одговоримо. Он је био песник, преводилац и критичар до почетка Првог светског рата, члан Младе Босне и један од њених духовних вођа. Иза себе је оставио обиман рад на пољу естетских студија и политичких теорија утопија које су се после његове смрти ипак показале као визионарске.

Песме Димитрија Митриновића откривају његову романтичарску природу коју исказује модерним метричким системом. Био је у уредништву Босанске виле, и своју прву песму објавио је у овом часопису.

Кључне речи: *Д. Митриновић, књижевна авангарда, естетске студије, филозофска учења, лирска поезија.*

¹vs.sladjana.milenkovic@gmail.com

1.

Димитрије Митриновић је рођен у Поплату (у данашњој Општини Берковићи). Детињство је провео у Зовом Дољу код Невесиња где су његови родитељи били учитељи. Основну школу завршио је у Благају, гимназију у Мостару, а студије филозофије, психологије и логике у Загребу, Београду, затим у Бечу и Минхену. Апсолвирао је у Тибингену 1914. године.

Радио је у уредништву *Босанске виле* (1910 — 1913). Први светски рат провео је у Лондону, где је покренуо и уређивао часопис *New Age (Ново доба)*, који је касније прерастао у часопис *New Europe*. Митриновић је такође и иницијатор *Антибарбарус клуба*, Адлеровог друштва за студије индивидуалне психологије.

Прву своју песму, *Lento doloroso*, објавио је у *Босанској вили* 1905, под псеудонимом *М. Димитријевић*, под којим је и касније углавном објављивао поезију. Поред тог, користио је и псеудоним *Anticus*.

Осим у Босанској вили, објављивао је песме и у часописима: *Бранково коло* (1906 — 1907, 1909 — 1911), *Дело* (1906), *Нова искра* (1906-1907), *Срђ* (1906-1908), *Српски књижевни гласник* (1906, 1908, 1911), *Словенски југ* (1908), *Вардар* (1910), *Зора* (1910), *Хрватски ђак* (1908-1909, 1911), *Одјек* (1912), *Савременик* (1911). Митриновић је творац футуристичког манифеста у српској књижевности (*Естетске контемплације, Босанска вила, 1913*).

Као песник заступљен је у појединим антологијама експресионистичке лирике, а као један од идеолога Младе Босне налази се у хроникама посвећеним интелектуалној клими у годинама уочи Првог светског рата. Његови много познатији пријатељи и савременици – од Иве Андрића до Василија Кандинског – помињаће га у својим успоменама и белешкама као једну од упечатљивијих личности у времену које таквим личностима није мањкало. Матош и Крлежа су према њему били цинични, Црњански и Андрић, којима је као уредник *Босанске виле* објавио прве песме – благонаклони.

2.

Све је почело у Мостарској гимназији као интелектуалном центру Младе Босне, у којој су формирана бројна тајна удружења јер је јавно удруживање ђака било забрањено. Димитрије Митриновић, такође ученик те гимназије, иницирао је оснивање

тајне библиотеке која је прерасла у тајно литерарно удружење *Матица*. На челу другог тајног ђачког друштва *Слобода* био је Богдан Жерајић. У том друштву био је активан и Владимир Гађиновић. Тадашње гимназијалце, задојене идејама, од Мацинија, Масарика, до Витмена, обузела је грозница националног и књижевног препорода. Из Мостара су отишли на студије и тамо наставили да шире идеје Младе Босне. Митриновић је отишао прво у Сарајево, касније у Минхен где је сарађивао са групом сликара Василија Кандинског „Плави јахач“. Димитрије Митриновић не само да је био у контакту са револуционарним друштвеним организацијама него је револуцију спроводио у књижевности. Био је идеолог Младобосанаца, спајао је идеологије, Гарашанина, кнеза Михаила, Штросмајера, Видовдана и Косовског мита. Захваљујући посвећености националном задатку, енергији која је била непресушна, добио је и надимак Мита Динамита.

Митриновић је написао програм Удружења чији је припадник био и Гаврило Принцип. Програм је писан са амбицијом да буде иновативан, а касније је означен као револуционарни. На суђењу Младобосанцима после Сарајевског атентата, конкретно на суђењу Милошу Пјанићу спомиње се „Митриновићев револуционарни програм“ (Дедијер 1966: 881) у контексту питања о постојању српско-хрватске напредне организације и револуционарне омладине. Младобосанци су позајмљивали књиге од Митриновића, који ће касније бити аутор програма за нову тајну организацију, за тајно удружење *Српско-хрватска напредна организација основано* у Сарајеву, чији је први председник био Иво Андрић. Његов члан, међу првима, био је и Гаврило Принцип. Митриновићев програм Омладинског клуба „Народно уједињење“ у Београду, био је усвојен као основа револуционарног рада у Далмацији. Како наводе присутни на састанку у Београду (Дедијер 1966: 361), сви су били под утиском Митриновићеве интелектуалне снаге и потпуно су прихватили његове идеје. Кад је дошао у Сарајево 1907, Митриновић је постао уредник *Босанске виле*, са њим су у часопису стално сарађивали Сима Пандуровић и Светислав Стефановић.

Уочи Првог светског рата, Митриновић се више интересовао за уметност, књижевност и занемарио је своју политичку активност. Тих година, када је уређивао *Босанску вилу* Митриновић је покушао да образложи јединство литературе и

револуције, књижевног симболизма и политичког рада на дизању револуције. Његов текст „Национално тло и модерност“ објављен у *Босанској вили* 10. и 20. јула 1908. године доноси став да само ко је човек, може да буде песник, јер је предмет уметности увек човек. Тај став је изнео и Владимир Гађиновић који је писао да српски револуционар, ако хоће да буде успешан, мора да буде уметник и конспиратор (Дедијер 1966: 291).

Због сазнања да је члан Младе Босне, али и филозофских размишљања која су била у супротности са актуелном политиком, постао је сумњив немачкој полицији, која га је прогањала. То је био разлог његове селидбе у Лондон, где је сарађивао у неколико часописа. Писао је о Марксу и Ничеу и њиховом утицају на психоаналитичара Адлера, чије идеје је следио. Опробао се Димитрије и у сликарству, где је стварао дела прожета косовским митом, која су се нашла у престижним галеријама Париза и Рима.

Цео Други светски рат провео је у Лондону, где је био на „вези“ са нашим конзулатом. После рата Димитрије је само једном дошао у Југославију. Разочаран, поручио је да се више никада неће вратити. Смрт га је затекла у Лондону 1953. Његови земни остаци почивају у источном делу лондонског гробља Хајгејт, поред Карла Маркса. Својевремено је тим гробљем безуспешно лутао Борислав Пекић, трагајући за вечном кућом Димитрија Митриновића. Његов гроб и споменик успео је да пронађе Предраг Палавистра, који је приредио његова „Сабрана дела“ и објавио их 1991. године. Приликом боравка у Лондону и сама сам покушала да пронађем споменик и гроб Димитрија Митриновића али безуспешно. Гробље Хајгејт је само повремено отворено за туристе, пуно је бујног растиња и веома је тешко снаћи се без водича. Обилазак са водичем се заказује, али то су устаљене туре прилагођене за западне туристе.

После сарајевског атентата Димитрије Митриновић је био ухапшен али је због недостатка доказа да је знао за то, пуштен. Он се задесио на студијама у Минхену у јуну 1914. За време рата је при амбасади Србије био активан у промоцији српске и јужно-словенске културе у Британији (велика Мештровићева изложба, у Лондону 1915). Његови текстови објављивани пре Првог светског рата и касније, показују да су неке идеје задржале актуелност и после 80 година. Једна од његових идеја водила, почев од 1914. године (пре избијања рата) је била да би се Европа и свет могли

спасити од избијања нових ратова ако би се створила Европска унија, заснована на сарадњи и увиђању заједничке судбине. Ту идеју ће заступати до краја свог живота у Лондону 1953. године.

3.

Дело Димитрија Митриновића оставило је значајан траг у српској књижевности прве половине двадесетог века, а касније је постао популаран по својим философским и визионарским учењима. (Миленковић 2009: 15) Од како је почео да објављује песме, дакле од прве деценије двадесетог века, па све до данас, његов утицај јача на философском и политичком плану.

Још пре Првог светског рата, Митриновић заступа схватање да живот није изнад уметности, а његова поезија у појединим моментима замењује осећање сазнањем и ту се у извесној мери интелектуализује. Тај став ће, такође, задржати и даље. „Појединац није само члан једног народа, него је и члан људског рода, Шекспир није само Енглец, он је и човјек... Данас је модеран онај ко осјећа сав овај хаос кључања и вријења најпротивнијих и најпарадоксалнијих назора и система, сву ову нервозу, уздрхталу, несређену и неодређену атмосферу наше прелазне и, можда, изванредно значајне епохе... Није важно какво становиште заузима данашњи човјек према проблемима нашег доба; може неко бити и социјалист, и анархист, и индивидуалист, и спиритист, и теозоф, и будистички метафизичар, и што год хоће – главно је да осјећа наш бол и трзање у нашим проблемима“ (Митриновић II 1991: 56). Митриновић је у свом животу и то рано, већ 1914. године прешао пут од националног догматика до идеолога планетарне утопије. Овај прелаз се већ уочава у пролеће 1914, које Митриновић проводи у Минхену, где одржава блиске везе са Василијем Кандинским и кругом око „Плавог јахача“. Преко Кандинског Митриновић долази у везу са немачким песником Ерихом Гуткингом и другима, затим покушава да оснује покрет *Основе будућности*, са утопистичком визијом будућег европског човека и спасења свечовечанске Европе.

За Митриновића није битна верска припадност за сарадњу и борбу за национално ослобођење него је битно исто осећање. „Бити модеран и бити савремен значи једно те исто. Модерност није нешто што је стагнирано и апсолутно и једно, као што и морал није апсолутан и један, него релативан и подложен различитим промјенама.“ (Исто). Покушава да објасни да бити модеран,

значи осећати друштвени тренутак, осећати жељу за променом. Митриновић је, бавећи се односом етике и естетике, у есејима стварао етички систем. Он покушава да помири „национално тло и модерност“.

Као млад песник, Митриновић се већ суочио са свим оним што је било конвенционално и желео је да створи нешто ново и оригинално. Плава даљина је симбол нечег новог, недостижног, симбол снова младих и надања младићких, она је симбол слободе, интелекта, духовности.

Чамотиња као модеран песнички симбол, код Митриновића заузима битно место. У песми *Плава ноћ* пева о месечини и ноћи:

....Прозирна све до у бескрај!

Пјесма доброг тајанства Вјечнога сферама хуји,
струји у просторју ведром и губи се, даље и даље,
свуда једна и иста: нејасна, сјетна и снена –

Чује се дисање Свега... И чини се, стоји вријеме....

(Димитрије Митриновић: *Плава ноћ*)

Лиризам Димитрија Митриновића је космички и уздиже песника у висине путем интуитивних визија. Митриновић трансформише материјално-емпиријско искуство у спиритуалну, односно апстрактну форму. „Питање *одуховљења материје*, односно поступка трансформације материјално-емпиријског искуства у спиритуално-апстрактну форму суштинско је питање експресионистичке уметности, постављено још у есеју Кандинског из 1912. године. Отуд се поступцима апстракције, редукције и формализације објашњава темељна новина која се одиграла у језичкој техници већине српских експресионистичких аутора, односно у њиховом напору да језичким средствима обликују једну специфичну врсту имагинације која полазећи од стварносног/емпиријског пружа етеричну пројекцију што трансцендира грубу материјалну основу света.“ (Вучковић 1979: 56). Код њега има мотива лелујања и лебдења, елевације душе, тј. уздицања у висине, у свемир. Митриновићеву поезију Радован Вучковић је окарактерисао с правом као авангардну, попут Дисових, Винаверових и Пандуревићевих стихова: „Она је веома субјективно изражавала подсвесна мистична и ноћна расположења, са неком врстом паничног интелектуалног немира“, што одговара, пре свега, штурмовској оријентацији у немачкој књижевности, односно типу *апстрактног* или *спиритуалног експресионизма* (Вучковић 1979:

56). Дакле, наведен је само један од бројних судова књижевника о томе да је Митриновић несумњиво авнаграда.

Сета, чежња и даљине које привлаче свеприсутни су мотиви и Митриновићеве поезије. Димитрије Митриновић је желео да засени читаоце формом али и садржином својих песама: „Он се поигравао компликованим метричким структурама пред онима који су се једва сналазили и у традиционалној версификацији српског песништва од Бранка до Војислава и тиме, на посредан начин, упућивао младе песнике да изван националних трохејских оквира и фолклорне музичке мекоте стиха и песничког језика потраже најподесније облике за нова осећања и нове идеје што их млади доносе.“ (Палавестра 1973: 111). Он је експериментисао са слободним стихом али је, исто тако, тражио решење у ерудитним формама, примењујући их доиста на нов начин и само њему својствен:

У плавом мраку губе се даљине,
Чезнутљив сутон тихо докле пада.

(Димитрије Митриновић: *Моја чежња*)

Песме Димитрија Митриновића су лирске у оној иделаној мери која не допушта да се песникова личност наметне осетљивости читаоца. У њој се долази до општих филозофских погледа на свет. У његовом лиризму има пуно наглашених филозофских елемената али Митриновић од тога не прави никакав нарочити филозофски систем. Боривоје Јевтић открива колики су утицај на његову поезију извршила филозофска дела која је Митриновић преводио. Такође истиче с правом утицај општег песимистичног таласа и на овог песника, налазећи мотиве мрака и песимистичан тон и код овог поете. Јер Митриновићева поезија 1908. и 1909, има обележје великих духовних превирања и грозничавих сагоревања (Јевтић, 1953: 357).

Касније, међутим, он експерименте у области песничких облика сасвим напушта. Проблем версификације замењује проблемима духа и идеја, удаљавајући се истовремено и од класичних и од романтичких схема: његово опредељење за слободан стих и његово постепено напуштање поезије донели су друге и друкчије плодове.

Темељни показатељ егзистенцијалног статуса песничког субјекта Димитрија Митриновића јесте самоћа, тражење суштине,

визуелизација боја, и опозиција телесно-духовно:

Сад ће ноћ заструјати
из тајних страна, кроз мир, чудном пјесмом!
Сјај већ гасне, лагано;
блиједи тихо запад нијем. Тоне
дан, а пуна милости,
из гроба мртва дана вије снено
Вече чудне звуке ми,
што страсно дрхте, шуме, шапћу, струје –
Мртвом тугом запоје
ти чудни звуци чаму снене душе:
Плима, чудна, незнана,
сву душу моју диже, љуља, носи:
Мене тихо нестаје.
Ој, носи, чудна пјесмо! Струји, ноћи!
. . . Душа моја сањива
к`о самац галеб сјетна блуди тамом.

(Димитрије Митриновић: *Пјесма ноћи*)

Песме су јединство песничке спонтаности и критичке свести. Не исказати све него пустити читаоцу да наслути и схвати. Не доживљава свет оком него ухом, не види му облик, него чује музику, израз душе. Осећаје и предмете изражавао је музиком, сликао их гласом: форма је непосредан израз. Лирика очаја, олујности, пијанства и занесености, самоће и поноса. Самоћа унутар самога себе. Говор природан као природа, дисање и кад ћути зна... Осећа присуство људи, јасно их препознаје и сећа им се имена али их још увек своди, премда нису ни фантоми ни опомена као код Поа, на апокалиптичне знаке својих мисли.

О томе пише у књижевним критикама где се осврће на путеве светске лирике и оцењује да је модерна немачка лирика вреднија од целе остале лирике с изузетком Тарea и Хајнеа, наводећи какава би сада требало да буде: «Изгледа да баш данас живе и раде понајбољи представници барем у лирици, која је дотле била, великом већином, сентиментална, празнословна, неиндивидуална.» Он тражи да и његова лирика и поезија других песника балканских простора буде индивидуална. Од уметника не тражи лепоту него «умјетнички израз његовог унутрашњег живота.» *Из немачке лирике* (Митриновић 1991: 175).

Предмет његове лирике, а, по његовом мишљењу, и предмет

свеопште уметности јесте човек, он је «првенствени и вјечни предмет њен» (Исто, 159) и сва стања, расположења и осећања његовог. Управо је Митриновић обновио “ја” субјект тематизајући његове конфликтне, подвојене унутрашњости. Појединац, односно индивидуа, ангажује се и на обнови властитог етоса. Подвојену унутрашњост Димитрије Митриновић представља у безмало сваком свом делу тог периода. Човек, за њега једнако је душа, неразмрсива и загонетна. Зато је у његовим стиховима загонетка душе веома чест мотив:

А лети душа и све дубље тоне
У плавом тајанству празне васионе . . .
- О, душо тужна, узрок ти је тајан.

(Димитрије Митриновић: *Једина жеља*)

Ни песимиста, ни оптимиста, он је и једно и друго према душевним расположењима. Верује да људска реч може да протумачи загонетку живота. Његове песме садрже променљива расположења, помало несистематска и хаотична. Ипак из 71 песме Димитрија Митриновића може да се издвоји неколико основних идеја о животу. Пут бола је једини начин да се дође до сазнања, у екстази је могуће схватити живот. Као сви смртници и у обичном животу, он црпе мисли кад га јаче заболи и уме да кликне животном радошћу. С једне стране, тежи ка интеграцији субјекта у моралном, психолошком, осцијалном и егзистенцијалном смислу, а, с друге стране, призива самодеструкцију и деперсонализацију у име колективне утопије братства свих људи. Није поштовао тадашње каноне понашања песника. Његова поезија не уздиже националне светиње. Негација, и то је на неки начин реакција на Дучићеве и Ракићеве патриотске песме, није његов основни песнички став али је назначена.

Закључак

Лирика је Митриновићева исповест и његова нова вера. Нова поезија ствара заједнице песника и читаоца, а акценат он ставља на човеково биће. Митриновић у песми тражи тајну и смисао бића, тражи ново откривење. Он је човек пролазник, путник који никад није код куће, а ипак се свуда осећа као код куће. Пролазник је за њега потпуни човек јер тек личност која види свет и буде у средишту света, а остане скривена јесте целовита. За овог аутора карактеристична је и окренутост етосу и присуство етичких ставова. Он тражи начин спајања с Богом. Блиски сазнању људског

у човеку су немачки експресионисти, што утиче на Митриновића да он у току и после рата еволуира Новог Човека, човека брата. Песничко и критичко дело Димитрија Митриновића износи неке од проблема којима се бавио и у филозофским списима. За његово стваралаштво карактеристично је да су стихови имали филозофску позадину.

Поезија Димитрија Митриновића је била и остала авангарда. Димитрије Митриновић је извршио велик утицај на потоње песнике иако је писао поезију само на почетку своје каријере. Он је својим песмама утицао на стваралаштво писаца генерације после Првог светског рата, којој припадају и Милош Црњански и Иво Андрић. О његовом делу су писали књижевни критичари током двадесетог века али интересовање за његово стваралаштво не јењава ни у овом веку. О његовом књижевном раду писали су: Јован Скерлић, Антун Густав Матош, Тин Ујевић, Милош Црњански, Велибор Глигорић, Славко Леовац, Предраг Палавестра, Радомир Константиновић и многи други. У сусрету са европским књижевностима успео је да модернизује српску лирику тог доба, потоњи писци су писали онако како их је он програмирао. Зато можемо да закључимо да је зачетник књижевних промена у самом почетку Првог светског рата, нарочито у модерној лирици, био Димитрије Митриновић.

Извори и литература:

Bosanska vila : [list za zabavu, pouku i književnost], Сарајево, од 1909-1913. године,

Дедијер (1966): Сарајево 1914. Београд,

Vučković (1979): R. Vučković, Poetika hrvatskog i srpskog ekspresionizma, Sarajevo: Svjetlost,

Јевтић (1953): Боривоје Јевтић, Димитрије Митриновић, Живот, II, књ. III, 13,

Миленковић (2009): Слађана Миленковић, *Рецепција песничтва Димитрија Митриновића*, Сремска Митровица: ВШОВВ,

Митриновић (1991): Димитрије Митриновић, Сабрана дјела, Сарајево: Свјетлост,

Палавестра (1973): Предраг Палавестра «Почеци српског експресионизма: Поезија Димитрија Митриновића», у часопису

«Савременик», год. XIX, књ. XXXVIII, св. 8/9, (103-142),

Палавестра (1977): Предраг Палавестра, *Догма и утопија*
Димитрија Митриновића, Београд: Завод за уџбенике,

Рајин (2004): Dusan Rajin, Nova Evropa i Dimitrije Mitrinovic,
Zlatna greda, God. 4, br. 32/33,

Скерлић (1921): Јован Скерлић, *Историја нове српске*
књижевности, Београд: Издавачка књижарница Геце Кона.

Јелина ЂУРКОВИЋ

СВИЈЕТ ИЗА МАСКЕ У МИЋАНОВИЋЕВОЈ РОМАНЕСКНОЈ ПРОЗИ

Анстракт. Оно што није могао, или није смио, или није било упутно да развије у хроници *С Мајевнице и Семберије*, у збирци приповиједака *У процијену*, или у првом роману *Изгубљени*, Мићановић је развио у обимнијим романима *Казивања Херцега Стефана*, *Насрадин-хоџа у Стамболу* и *Насрадин-хоџа у Шехеру*. То што је требало развити као идеју, као став и као самјеравање личног и општег у рату и револуцији, а нарочито у поратном животу, а то је идеја *свеопште слободе и свеопштег братства*, тражило је своју подесну форму, такву, која ће моћи довољно безбједно да заклони писца од државних цензора а да писац, и сам ратник, револуционар и идеолог не остане дужан ни себи ни потомству као свједок једног, у миру, дугог растакања друштва изнутра, из себе сама, собом самим. Зато је алегорија сасвим добро послужила као ваљана маска да се тобожњим понирањем у прошлост (слично Селимовићу) демаскира савременост у *Казивањима Херцега Стефана*, а лик пустопашног Насрадин-хоџе да се на урнебесно лукаво-комични начин извргну критици креатори система и носиоци власти у другој половини 20. вијека, не без језе и сарказма. Таквим креативним поступком Мићановић је, заправо, откривао и властиту трагичну судбину превареног револуционара у хипертрофираном поратном политичком систему.

Кључне ријечи: роман, алегоричност, слобода, братство, антијунак, смијешно, комично, трагично.

Када се сагледа Мићановићево прозно стваралаштво (овдје неће бити ријечи о стваралашту за дјецу и драмским остварењима), стиче се прилично јасна слика да оно има неколике константе које му дају извјесни континуитет. На првом мјесту, то је јасна фокусна тачка аутора: он је досљедно на позицији носиоца идеје револуције

у њеном настајању, реализацији (ратно вријеме) и распадању (поратно доба). Отуда је уочљив његов врло личан, субјективан, чак искључив, па тиме и непомирљив став према идеолошким противницима у рату и револуцији, а у мирнодопском времену сарказам и иронија уперени ка вршиоцима власти из сопствених побједничких редова, као резултат преварених очекивања. Затим, Мићановић вјешто избјегава огољене поступке соцреалистичке ангажоване литературе, чак и у првој деценији иза рата, у првој збирци приповиједака и у првом, ратном роману. Ту нису у првом плану освијешћени носиоци револуционарних идеја и опјевани ратни хероји и побједници, него они други: несигурни, неопредељени, заблудјели, острашћени припадници четничког покрета и других „домаћих издајника“ (ових других много мање). Сљедствено томе, Мићановића занимају антијунаци који долазе из тамне стране стварности, идеологије, друштва, политике, породице. У извјесном смислу је то и Херцег Стефан, бар по оном коначном резултату његове владавине, а једнако тако и Насрадин-хоџа. То су јунаци апсурда и парадокса, и што су увјерљивији и вјеродостојнији, то је слика распадајућег свијета снажнија, а метафизички аспекти уочљивији. И, коначно, коме год препуштао улогу наратора у својим дјелима, Мићановић-аутор не може да прикрије, од ратне хронике до романа, свој сопствени лик и свој став нестрпљивог и незадовољног идеалисте коме, упркос несобичном давању борби за праведнији свијет, тај свијет аморфан, тром и неосвијешћен, не узвраћа на исти начин. Зато расте незадовољство и огорченост што се идеја револуције у свом поратном времену изродила у нежељеном правцу. По том незадовољству може се мјерити степен увјерења и снага вјере у идеју и њену реализацију, по чему би Мићановић био у самом врху правовјерних, а, с друге стране, степен разочарања истински вјерујућих када она не даје жељне резултате раван је тој снази вјере. Отуда, у приповиједном дискурсу доминирају критички рефлекси слично Ћопићевој и Селимовићевој прози, с том разликом што Ћопић хумором, а Селимовић дубоким понирањем у вишеслојну људску природу, освјетљавају сопствено разумијевање девијантних процеса идеолошке и друштвене стварности, а Мићановићева проза нема ту снагу.

Мићановићев прилично једностран и прилично догматски искључив поступак види се већ и у хроници *С Мајевце и*

*Семберије*¹. Иако се у хроници говори о мукотрпном раду на покретању сеоских маса на устанак а затим и на четворогодишњи рат, иако је хроника и својеврсна књижевна форма, ријетко ће се у њој наићи на описе племенитих узлета ратника – носилаца идеје слободе, а, ако и свједочи о њиховом страдању онда је нагласак на кривици оних који су виновници тог страдања, најчешће четника. ‘Четници су врло често предмет јетке квалификације као идеолошких и ратних противника из реда сопственог народа. Читаоцу се не даје прилика да се емотивно сагласи ни са наратором – почесто злурадим, ни са његовом патњом и тешкоћама кроз које пролази, јер мргодна опсервација и негативна емоција не могу да оплемене и не антиципирају радост будуће слободе. Такав, више као крути догмата а мање занесени револуционар, почесто се доима прије као антијунак револуције него њен стамени узор: он је преосјетљив и ситничав, злопамтило и осветољубив, несрећан због непросвијетених па тиме и несавршених сеоских маса с којима он мора да се надмудрује и надиграва да би им створио бољу будућност, а они то, почесто, не виде. Односи се ово прије свега на онај дио сеоске популације која је прочетнички оријентисана. Уздржаност од декларативног, али и истинског, патриотског заноса могло би се можда разумјети као настојање да се што објективније посвједочи о муци рађања новог човјека и новог свијета, али то би било накнадно учтивање општеприхваћених послјератних заноса побједника.

Хроника *С Мајевнице и Семберије* послужила је у каснијем Мићановићевом стваралаштву као добра полазна грађа за његове приповијетке у збирци *У процијепу* и ратни роман *Изгубљени*². У хроници дате тек као цртице, секвенце или крокији, судбине једног броја страдалника на почетку рата развијене су у приповиједном облику врло успјешно. То су прије свега трагичне судбине Јевреја, затим неколицине градских Срба, а онда и жртава трагичне српско-српске подјеле на четнике и партизане. Мићановићево приповиједање особено је по психолошком сјенчењу ликова и сценичним сликама ситуација и догађаја.

Одабране слике породичног и друштвеног живота

¹Видјети о овоме у: Ј. Бурковић, *Рат и револуција у Мићановићевој хроници*, Српска вила, Бијељина, 2016, 45, 37-53.

²Збирка приповиједака је објављена 1954, а роман 1959; видјети податке на крају рада.

јеврејских породица, на примјер, тичу се и предратног и ратног времена, а тек тренутак страдања освјешћује овај прилично затворен и особен свијет, када већ бива касно. Кључна тачка, рекло би се, у страдању лаковјерних, неопредијелиених или заблудјелих јесте управо тренутак освјешћења, спознаје узрока страдања код готово свих Мићановићевих трагичних ликова. У роману *Изгубљени*, тог тренутка нема у Николином страдању. Он до краја остаје збуњен и изгубљен у лавирању између једне и друге непомирљиве стране, па и онда када му бива јасно да Марија, његова жена, управо пуца у њега.

Никола је отишао у смрт као антијунак, носилац свега аморфног, недиференцираног по оси добра и зла, пожељног и непожељног, хуманог и нехуманог – а све то је покупио из четничког покрета којем се није могао одупријети.

За Ивана Фохта³ овај је роман „изразито психолошки, а тема из НОБ само оквир (истина веома захвалан, али не и неопходно потребан) да се изврши, такорећи, једна умјетничка карактерологија и типологија психе нашега сељака (...) Зато, кад се говори о овом дјелу, и центар једне критике мора лежати у анализи ликова.“ Зато се Фохт у свом осврту примарно бави анализом Николиног лика и констатује да је „у њему противрјечност између мисли и дјела добила овдје једну сјајну експликацију.“ Тако и разумије Николин однос према четничком капетану Мишићу: „Никола као мисао диви се капетану као дјелу. Знао је да то дјело није увијек исправно, али, немоћан да било како дјелује, а, паралелно, неспособан да и даље издржи у клупку својих мисли, тражио је скок у дјело, па макар и слијепи скок.“

За разлику од Фохта, Иван Фогл,⁴ у истом часопису и у исто вријеме, има, привидно, сасвим опречан став према Николином лику и сасвим децидирано негативан став према Мићановићевом роману. Иако мисли да је роман безвриједан, Фогл ипак у неколико кроки потеза оцртава Николин лик, показујући тиме да се, ипак могло наћи довољно материјала за анализу. То како Фогл види Николу не мора нужно да буде противрјечно Фохтовом тумачењу истог лика. Када Фогл каже да је Никола „слаб, у себи несигуран и необавијештен човјек примитиван (иако учитељ), човјек који

³Ivan Focht, *Struktura romana „Izgubljeni“*, *Život*, Sarajevo, 1960, IX, 1-2, 118-121.

⁴Ivan Fogl, *Lov lovio...*, *Život*, Sarajevo, 1960, IX, 1-2, 115-117.

никако не долази до најједноставнијих сазнања, човјек без снаге, јадан, јадан, мален“ – и као такав треба да пропадне, он заправо, само потврђује ону Фохтову констатацију да Никола није „дјело“ него „мисао“ – било да је калкулантска, нејасна, биједна, ситна – свеједно, та мисао не води „скоку у дјело“ па тиме ни оној страни на којој је кретање ка револуцији. Према њему таквом, самјерљива је снага оних одлучних, освијешћених, дјелатних подвижника који су рат претворили у револуцију и, чини се, да је то била главна Мићановићева намјера при грађењу Николиног лика: да освијетли ове друге.

Да ли због ове убитачне Фоглове критике или неког другог разлога, цијелу деценију, затим, Мићановић се није оглашавао новом прозом. Треба тек истражити усмене изворе по којима је, грешком или због неспоразума, и сам Мићановић био проглашен информбиривцем и, сходно томе, био под истрагом и казном. Да ли је био и на Голом отоку немамо провјерен податак, али да је Мићановић цијелу једну деценију ћутао на књижевном плану, јесте.

Из Чолаковићевих послјератних дневничких записа видљиво је да Мићановић није напустио занимање за политичка збивања, шта више, види се да је постао њихов оштар критичар.⁵

⁵Тако су се некако осјећали обојица раних седамдесетих година, у вријеме сецесионистичког „масовног покрета“ у Хрватској. У свом послјератном Дневнику (Чолаковић 2008: 4.5.1972), Чолаковић биљежи сусрет са Славком Мићановићем у Сарајеву: „Увече посетим Славка Мићановића с којим сам разговарао до поноћи. Увек незадовољан и хиперкритички расположен, сав је био отрован.“ (Подвукла Ј. Ђ.). На другом мјесту ће, опет, забиљежити (2008: 8.5. 71) како му се не допада „Славков став“ кад се расправља о национализму. Иако брани од Мићановића и државу и старе идеје револуције на којима је створена, Чолаковић, међутим, не успијева да суспрегне властити гњев и властиту отрованост због урушавања револуционарних тековина. Провалиће на свјетло дана оно што је деценијама прећуткивао, што није у Казивањима (Чолаковић: 1972) казао и у Записима записао. Тако биљежи: „Сва та домобранско-ушашка и клерофашистичка жгадија којој смо великодушно опростили све што је у рату радила сад је устала против социјализма и СК. А њихова ренесанса национална је таква да се човеку смучи...“ (Чолаковић 2008: 9. VII 1971). Слиједи квалификације типа „клерикални и ушашки упљувци (...) и остала фратарска братија, они којима смо опростили злочине почињене у рату“, „сателити фашистичких велесила – Њемачке и Италије, да су спроводили геноцид према Србима, Јеврејима и Циганима, да су побили на стотине хиљада људи у логорима смрти“ (Чолаковић 2008, 21.IX 71.). Ово је посебно морало да заболи Чолаковића, који, зарад мира у кући, ни слова није записао у Записима о Јасеновцу, јамама, покољима, паљевинама и геноциду, а још је страшније то што „великодушни опроштај“ није имао никаквог поправног дејства.

Драматичне седамдесете године натјерале су га да се, готово осветнички, критички обруши на феномен власти тог времена тако што ће, освјетљавајући средњовјековну и отоманску, власт свога времена само придодати овима – ни бољу ни гору од њих и тиме јој се у лице насмијати. При томе, како ваља ишчитати из *Насрадин-хоџе у Шехеру*⁶, Мићановић се није одрекао ни идеала нити идеологије којој је одано и дуго служио; он само изврће руглу вршиоце власти, идеологију никако.

Да би то могао учинити у пуној мјери, Мићановић се послужио и, у односу на Изгубљене, новим начином приповиједања. Већ је имао пред собом довољно широк пут који је Меша Селимовић отворио стварајући „јединствен облик апстрактног историјског романа, опсенарски реалистичке творевине у којој је ипак све, у крајњој линији, нефигурално и неухватљиво.“⁷ – с једне стране, а, с друге, и Леонида Соловјова⁸, од кога преузима и име и лик главног јунака за своја два романа: *Насрадин-хоџа у Стамболу*⁹ и већ помињани – *Насрадин-хоџа у Шехеру*, те тако слиједећи обојицу, створио три алегоријске приче о свом времену, укључивши ту и Казивања *Херцега Стефана*¹⁰.

Насрадин-хоџа је већ у Соловјова био иконички уграђен у ткиво романа и као такав употребљен је и у Мићановићевим романима. У занимљивој студији Чарлса Сабатоса о Насрадин-хоџи у словенској литератури двадесетог вијека,¹¹ Мићановић је поменут тек као сљедбеник Леонида Соловјова, али је издашно елаборирана тема откуд Насрадин-хоџа у словенској литератури двадесетог вијека. Сабатос указује да је „метафоричка релевантност за политичку атмосферу тридесетих година (1930)“ у Русији Соловјовевој књизи *Рушилац мира* донијела „велику популарност“.¹² Подлогу за ту метафоричку релевантност писци, и

⁶Slavko Mićanović, *Nasradin-hodza u Šeheru*, „Veselin Masleša“, Sarajevo, 1978.

⁷Svetozar Koljević: *Putevi reči*, Svjetlost, Sarajevo, 1978.

⁸Леонид Соловјов, *Рушилац мира*, НОПОК, Београд, 1945.

⁹Slavko Mićanović, *Nasradin-hodza u Stambolu*, Svjetlost, Sarajevo, 1971.

¹⁰Slavko Mićanović, *Kazivanja Hercega Stefana*, „Veselin Masleša“, Sarajevo, 1973.

¹¹Charles Sabatos, *Nasreddin Hodja's foolish wisdom: Slavic literary adaptations of a Turkish folk hero*, dostupno na: <http://www.wls.sav.sk/wp-content/uploads/04-Sabatos.pdf>.

¹²Сабатос, стр. 38.

не само Соловјов, нашли су у ономе што М. Бахтин назива, када је ријеч о Насрадин-хоџи – „маска кловна и будале“, зато што су клоун и будала „повезани са народом путем традиционалне привилегије будала да не учествују у животу, и путем традиционалне тупаве отворености језика будале“, и то је она „специфична форма“ која рефлектује приватни живот и чини га јавним (1981, 161)¹³ Према Неџмију Ердогану, наставља даље Сабатос, Насрадин-хоџа „заузима амбивалентан и лиминалан простор између лудости и мудрости, наивности и генијалности, глупости и бистрине“ у анегдотама и између њих, а у словенској литератури, како показује у својој исцрпној анализи, има итекако своје функционалне модификације, и, оно најважније: да је „овај турски клоун дао словенским писцима слободу, често у временима изузетне репресије, да истраже и критикују савремено друштво.“¹⁴ Управо овај закључак враћа нас Мићановићевој потреби да иза маске „турског клоуна“ проговори о своме времену на критички начин.

Већ из његове уводне напомене Насрадин-хоџи у Стамболу јасно је да му је овај јунак послужио као инспирација зато што је „рушилац мира тирана“, те је настојао да причу о њему настави тамо гдје је Соловјов стао. Још је рјечитији мото романа који исписује Мићановић, а он гласи: „Онима што не престају да се боре са вјетрењачама.“ Јасна је то алузија на Дон Кихота, те доводећи у везу ова два типа књижевних јунака, Мићановић упућује и на садржину и на умјетнички поступак у својим дјелима. Биће то урнебесно хумористичко-сатирично шибање по носиоцима власти и њиховим саграпима, чанколизима и удворицама. Како год је Соловјов истицао кључне особине Насрадин-хоџе, а то су: „несебична љубав према народу, одважност, поштено лукавство и благородна довитљивост“, тако их је и Мићановић усвојио и још додао, како се види из његове посвете „борцима против вјетрењача“ и нечег донкихотовског своме Насрадин-хоџи. Преузимајући форму *Рушиоца мира*“, Мићановић је, као и Соловјов, назначио да је прича из треће-четврте руке дошла до њега и да се он држи „казивања Абу Омар-Ахмед-ибн-Мухамеда“.

Сакривши се иза фиктивног приповједача, лоцирајући

¹³Исто, стр. 38.

¹⁴Исто, стр. 44.

радњу и ток догађаја у Стамбол на самом почетку 15. вијека, Мићановић је могао да започне свој обрачун са одређеним структурама власти које су изневјериле његова очекивања или је трпио последице пресије у личном животу. У избору Насрадин-хоџе, шерета, маштовитог и интригантног креатора смијешних и зачудних поступака и ситуација па тако и извора смијеха, крије се и тачка гледишта самог писца, а она је, такође, преузета из *Рушиоца мира*: „Знао је (Насрадин-хоџа) да је за човека који би пред очима других доспео у смешан и недостојан положај најбоље и једини излаз да се сам себи смеје, јаче од других.“¹⁵ Како год што је ова мисао заснована на парадоксу, тако су и Насрадин-хоџини поступци грађени мимо уобичајених и очекиваних поступака у његовом походу на разобличавање унутрашњег механизма власти, настојећи да учини јавним оно што је склоњено од очију народа. Такав један примјер разобличавања види се у сцени јавног позива младим људима да пођу у рат који планира султан. Најстарији дервиш, на тргу Аја Софија, горљиво убјеђује младе људе како их чекају најљепше хурије у ценету ако погину за султана, што Насрадин-хоџи, брзом на мисли и на дјелу, даје прилику да прискочи старцу и инсценира његово погубљење с образложењем да је праведно да и старци уживају у рају – уз патетични повик: „У име алаха и у име пророка, пређи свети старче у царство хурија!“ Старац се, наравно, надљудском снагом опире смрти, што у гледаоцима изазива смијех: хурија, дакле, нема. Та диверзија не иде у прилог властодршцима и они, схвативши да се прогнани Хоџа вратио у Стамбол, настоје да га онемогуће у његовом дјеловању. Тај задатак спада у дјелокруг главног полицајца Махмуд-аге и цијели фабуларни ток романа заснива се на надмудривању ове двојице људи: ко ће коме доћи главе.

Међутим, иако је Насрадин-хоџа добио појединачну битку против главног полицајца, у систему власти ништа се није промијенило, напротив: „Селим је био још гори“, то јест насљедник Махмуд-пашин. Зашто је то тако, Насрадину објашњава грчки трговац Ангело: полиција ноћу пљачка, одводи људе да се за њих никад не сазна; чак и депутације султану нестају у далеким пустињама. Зато паметни људи ћуте, јер ако кажете истину

¹⁵Соловјов, *Рушилац мира*, 33.

изазваћете „против себе врло исцрпне и врло вјешто састављене расправе у којим ће се доказивати и доказати да нисте у праву, и шта више да се у своме расуђивању руководите злим намјерама и да радите против државе.“ И објашњава да се власт практично бави само собом, да је то такав „државни поредак“ у коме постоји „тушта и тма којекаквих служби и службица, положаја и установа, које не служе ничему, осим што су омогућиле небројеним готованима да удобно живе на рачун трудбеника.“ У оваквој Ангеловој анализи власти, колико год јој механизам био препознатљив у Титовом комунистичком систему, штошта се може препознати и у овом нашем времену, прије свега у оном сегменту који се односи на гломазну администрацију, гутача огромног дијела државног буџета, новца пореских обвезника, које нико ни за шта не пита.

Ништа боље није ни на султановом двору. Тамо главну ријеч воде улизице и хвалиоци, пјесници, који се диве султановим „неприродним“ моћима и грамзиво скупљају „новчанице“ које им султан милостиво просипа за хвалу и славу. Султанови „доглавници“ стварају својеврсни паралелизам, виртуелну стварност у својим извјештајима о стању у друштву и то ону стварност у којој је султан раван божанству а они извршни извршиоци власти од које све цвјета у друштву. Главна брига људи у тако успостављеном поретку састоји се у калкулантском походу на виши положај, што ближе султану. Народ тој представи не припада, њега ту и нема, о њему нико ни не мисли. Ангело то овако резимира: „Нема међу властодршцима никога, Насрадин-хоца, ама ниједног јединог човјека који о свему томе мисли, него су се сви бацили на то да се сами богате, да граде љетниковце на обали Златног Рога, да на трговима купују лијепе и скупе робиње, а шта ће бити са државом, то је њима девета брига. Па и сам султан... ни он није ништа бољи од својих везира и достојнственика, и он сам ради исто што и они...“ И ово је антиципирана друштвена и политичка слика овог нашег насушног времена. Она је зачуђујуће тачна, зато и збуњује, али само оне који нису познавали изнутра полуге власти минулог нам времена. Пренијели су је у нови, недефинисано замагљен модел „транзиције“, управо бирократе из претходног система и накалемили свој пелцер.

Насрадин-хоца, међутим, остаје непоколебљиви оптимиста. На Ангелове реалистички необориве анализе он одговара: „...све људи могу кад човјек схвати да је судбина у његовим рукама, а кад

једном то схвати, еј, гдје је та сила која ће му се супротставити и која ће га зауставити на његовом путу“ – а затим одлази у пустињу да са бедуинима вија државне караване, одузима благо и дијели сиротињи, ванинституционално. У овом Хоцином оптимистичком ставу о моћи народа, препознаје се, још увијек одржива, вјера оног Мићановића који је с народом дигао и извео револуцију и вјера у могућу револуцију – кад народ „то схвати“.

Иако је вријеме радње смјештено у 15. вијек, постоји цијела мрежа сигнала дуж романеског текста која упућује на савремено доба и на лако препознатљиве државне и друштвене структуре седамдесетих година двадесетог вијека. Полиција, држава, државни поредак, радни народ, трудбеници, новчанице, моји другови, депутација – само су неки од тих сигнала који су карактеристични за модерно вријеме и политички и административни језик самоуправног социјализма, те је то један од пребацивача из једног времена у друго уз помоћ кога се открива и огољује механизам владавине, потпомогнут и приказима ритуалних сједница код „султана“ гдје се закономјерно одговорност пребацује са виших на ниже чиновнике, а форма извјештаја неодољиво подсјећа на оне партијске: у духу тог и тог конгреса, тих и таквих смјерница, у име највећег сина наших народа и народности – и сл.

Иако је у роману „снимљен“ систем власти који се очито одродио од народа, Мићановић не упушта свог јунака у рушење тог система; њему је најбитније да демаскира „главног полицајца“ те тако, егземплярно, упути на могуће правце промјена. Рефлекс је то, по нашем дубоком увјерењу, оних комешања у врху комунистичке власти шездесетих година када се раслојавање у самом врху кретало на два нивоа, најмање. Један се тицао стицања буржоаских, хедонистичких навика владара и довлдара, а други прерасподјеле политичке моћи обласних (републичких) владара и заокруживања својих „пашалука“. У томе им је, зацијело, сметао „главни полицајац“ (Ранковић) на државном плану, а малим људима и детронизованим револуционарима крив је због оних страшних истрага и депортација у логоре под изговором да су информбиривци или народни непријатељи. Предмет је то, нарочито на оној првој равни, и студентских протеста 1968. године на којима су се јасно и јавно истицале деформације друштвеног система и захтјеви за враћање изворним вриједностима револуције, али се никако није тражила и промјена владајуће идеологије. Резултат студентских

немира и резултат Насрадин-хоциних „успјеха“ у „Стамболу“ је исти: „султанат“ је остао недодирљив.

На радикално рушење система власти Мићановић не упућује ни у свом другом роману *Насрадин-хоџа у Шехеру*, из истих оних разлога који Чолаковића и другове онемогућавају да се побуне против „поркулаба.“¹⁶

Насрадин-хоџа у Шехер долази с оним истим оптимизмом освијешћеног човјека „који све може“ и са жаром улијеће у кетмански пројекат мијењања власти изнутра.

Шејх Ибрахим-ефендија, дервиш текије Целалудин-Румија, позива Насрадин-хоџу: прописвијета, бескућника, безбожника и хулитеља алахова имена и противника власти да се с њиме посавјетује шта им је чинити у вези с правим алаховим непријатељима, а они су у власти, јер једно говоре а друго раде. Шејх види да је власт неподношљива, па каже: „...ја сад мислим и тврдо вјерујем да је судбина свијета у вашим рукама, то јест у рукама безбожника, хулитеља и рушилаца! (...) Јер, нуто, кад добро размислиш, можеш лако увидјети да у свијету влада један голем несклад у свему. Они који раде немају, они који су непоштени, добро пролазе, они који чине добро, страдају, они који се боре за правду, погибају.“ То људе наводи на закључак, мудрује даље дервиш, да их хоће и дервиши лажу о постојању алаха, или, ако већ и постоји, исти је као и власт која је од њега дата. И, сад, шејх Ибрахим-ефендија мисли да би добро било да безбожници устану на побуну, да изазову алаха, а овај изазван, моћи ће да сатре све безбожнике, и оне праве и оне у власти, све о једном трошку.

Шејх, крећући се логиком парадокса, нема намјеру да руши власт у цјелини него само појединце у њој. На тај начин не

¹⁶У своме гњеву, а у вријеме „маспока“, Чолаковић Тита назива „поркалабом“ (кастелан, судија, староњемачки језик) и каже: „брбљао је и у Вараждину и у Еспланади (да у Хрватској нема национализма, тек ту и тамо, спорадично – оп. Ј. Ђ.), али сад је важно да је говорио како је требало рећи – дванаести је час!“ – то након сједнице у Карађорђевој. А зашто не иде ни он ни његови саборци у директни сукоб са Титом? Зато, како се види из разговора са Бошком Шиљековићем (Чолаковић 2008, 15.ХИ 71), што би у том случају директно ишли и против себе самих. Зато мисли да би већ требало поручити Титу: „да смо сви ми, мртви и живи, створили морално-политички капитал оличен у њему, и да нема право да га тако лакомислено раскива у ситну пару...“ Какав трагичан положај и каква трагична спознаја! Неваљала и опака „дјеца“ појела су револуцију, а њене „ћаће“ немоћне су, огорчене и бестидно преварене.

дира се у алахову неприкосновеност да поставља власт, а власт ће побуном бити натјерана да буде боља људима. Он, наравно, бира и механизам којим ће ударити на власт. То је механизам кетмана. За тако важан и захтјеван посао шејх бира Насрадина зато што је он домишљат, виспрен, лукав и довитљив, а како је и противник власти, нико то боље и срчаније од њега неће извести.

Насрадин-хоџа заиста постаје најближи везиров сарадник системом елиминације везирових најближих поданика, подразумејева се помоћу сплетки и интрига и помоћу ласкања и подилажења сујетном и самољубивом властодршцу. Суштина кетмана јесте пењање уз љествицу власти тако да се стекне повјерење онога на врху пирамиде. При том успону, једва примјетно, уводе се они обичаји и доводе они људи који ће олакшати преузимање потпуне управе у своје руке у оном тренутку када процес успона буде довршен. И заиста, поставши везиров човјек од повјерења, поставивши своју мрежу повјерљивих људи на кључна мјеста власти, Насрадин-хоџа увиђа да је вријеме за промјене, саставља *Проглас о свеопштој слободи и свеопштем братству*, у коме обзнањује: да су сви људи браћа и сви су једнаки, да слободно мисле и говоре, да не треба наносити штету другоме, да ће бити гоњени они који на туђи рачун живе, који краду, харају и робе; прорицање забрањено.

Везир одобрава да се проглас чита у меџлису, процијенивши да ће имати користи од тога. Јест, каже он, јесу сви једнаки јер су готовани и више воле туђе узет и украст и о глави другоме радити – марва је то и фукара којој ваља припријетити зинданима – мисле и у меџлису, али пуштају да се проглас чита у главној џамији. Везир заправо жели да се, по прогласу, окупе на једном мјесту сви који слободно мисле и слободно кажу то што мисле, - а марва не може добро мислити – па ће их све, без уложене паре у доушнике и шпијуне, похватати и у зиндан бацити, те тако очистити чаршију од неподобних.

Наравно, побуна се десила, везир ју је војском угушио, једва, затим, главу спасао уз помоћ јарана у милости султановој, а чаршији је најбоље било онда када се годину дана чекало на новог везира.

У повратку кући, Насрадин-хоџа дознаје од воденичара Сулејмана да је, заправо, помоћу мреже шејхових доушника, међу које спада и тај убоги Сулејман, Насрадин-хоџа био лоциран

већ при њиховом првом сусрету и усмјераван да постане шејхов потрчко у реализацији оног наума о поправљању власти.

Има ли се на уму да је причање о Насрадин-хоцином походу на рушење власти у Шехеру заправо алегорична прича о турбулентном времену касних шездесетих и раних седамдесетих година двадесетог вијека, и да је то вријеме обиљежено великим студентским демонстрацијама 1968, и „хрватским прољећем“ 1972, онда није тешко декодирати ни стварно незадовољство социјалним и политичким приликама тога времена, а ни носиоце тог незадовољства. Још и више: свака шејхова оцјена и процјена власти и њених структура изненађујуће је актуелна и данас, што јасно говори о томе да је Мићановић страсно сагледавао и уопштавао сазнања о механизмима и полугама којима се власт гради, штити и затвара у самозадовољни и однорођени систем. Генерација „шездесетосмаша“, вјероватно и данас памти да њихова побуна није била против политичког система и „тековина револуције“, него против социјалних разлика у прокламованом бескласном друштву, није против главног „шејха“ – који их је чак и подржао, него оних ситних „паша“ и „пашалука“ који су се осилили и однородили. Ко је, међутим, главни „шејх“ у тим експерименталним покушајима мијењања друштва и друштвеног поретка, наравно, прикривен и замаскиран, можда се тек може наслутити, а, ако се има на уму да је Мићановић био близак високим функционерима у самом врху власти, какав је својевремено био и Родољуб Чолаковић, онда није неумјесно вјеровати да је он из прве руке сазнавао за комешања у врху, а Чолаковић је био и његов пријатељ и саборац. Ако, дакле, Чолаковић свједочи да је Мићановић био отрован у коментарима на понашање властодржаца, а то иронија и цинизам његових романа и потврђује, онда се може вјеровати Чолаковићу и када констатује да је Јосип Броз стајао иза „хрватског прољећа“.¹⁷

¹⁷Као члан Федерације одржавао је Чолаковић и даље блиске везе са својим ратним друговима и од њих добијао информације о збивањима на активној политичкој сцени. Тако је након Жанкове (Милош Жанко) посјете сазнао да Јуре Билић иде околу и кочи чишћење кадрова из СКХ након XXI сједнице ЦК СКЈ на којој је осуђен и пресјечен „маспок“: „трчи и кочи“ – каже Жанко, и када је то саопштио Титу, овај му је одговорио да, као новинар треба да штеди ново хрватско руководство: „млади су, неискусни, јер све што раде, раде по мојим директивама.“ Чолаковић на то закључује: „Тако је, дакле, под његовим окриљем припремана највећа политичка диверзија (контрареволуција) у Југославији од 1945.“ (Чолаковић 2008,16.П 1971).

Како год, Мићановићев поход на извргавање отровном подсмјеху владајуће номенклатуре помоћу нарученог Насрадин-хоце, има своје дупло дно. На површини је лако и забавно штиво о духовитим и виспреним, на оријенталним заплетима и запетљајима грађеним, договорштинама „турског кловна“, а испод тога је јетка сатира правдољубивог и превареног револуционара, уперена осветнички на онај дио владајућег слоја који је заборавио одакле је пошао и шта му је био општедржавни задатак.

Нема добре власти и нема доброг начина да се власт учини добром, био би логичан закључак након ишчитавања оба романа. Она је иста откад је свијета и вијека и биће таква док је свијета и вијека, јер је то у људској природи, како то објашњава Херцег Стефан у *Казивањима Херцеза Стефана*:

„Имати власт у рукама, то је исто што и имати удјела у моћи која је дата божанству, а онај који је једном окусио сву власт те моћи не може је никад заборавити нити на било који начин пристати да је буде лишен.“

Упркос таквом личном ставу о моћи и власти, Херцег Стефан током своје владавине настоји да оствари потребно јединство обласних владара у Херцеговини и Босни и лојалност босанској круни. Он то показује својим личним примјером тако што се не граби за краљевску круну, и кад му је понуде он је намјњује краљу Остоји, поштујући ред и поредак. Сву своју владрску политику заснива на одбрани, не користећи слабости сусједа како би ширио свој владарски посјед. Посвећен је вјерској трпеливости, те на његовом двору обитавају свештеници кршћанске, хришћанске и босанске цркве. Сви његови на двору два пута су крштени – али, опет, нити ће искоријенити вјерску омразу, нити ће спасити Босну од унутрашњих и спољних непријатеља. Прво ће пасти босанско краљевство, а онда у хаотичном расапу, у незнању, блуду и пијанству, и сам Херцег Стефан и његова земља.

У исповиједном тону, болесни и обесхрабрани Стефан записује: „Видим земље у пламену, и видим крв како из саме земље извире, како бризга из сваког камена, и видим дјецу своју истокрвну како се кољу између себе на корист душманину, и видим државе хришћанске, несложне и разједињене, како једна на другу ударају, како једна другу у понор гурају, умјесто да своје снаге сједине и заједнички се одупру мрском завојевачу.“

Ово је у исто вријеме и визија распада Босне Херцегова

времена, Босне Другог свјетског рата, и, нажалост, и визија Босне недавно минулог времена. Узалуд је Стефан опомињао, узалуд је и Чолаковић у својим дневничким записима опомињао (а ми мислимо да је Мићановићев роман својеврсни омаж управо његовом ментору и пријатељу Чолаковићу), људска природа се споро и тешко мијења, а на Балкану поготово.

Славко Мићановић је унио у своју борбу и личну безграничну вјеру и емоције, сав свој живот, и зато није могао лако и калкулантски гледати на каснији мирнодопски развој друштва које су он и њему слични стварали. Када се на тај начин сагледава остварени подвиг и оно што је од њега остало, онда пропаст идеје у коју је све уложено заболи више и дубље, заболи и као лични губитак. Природа властодржаца ће још дуго почивати на сакупљачкој и хедонистичкој основи: на халапљивом згртању богатства у сваком облику и у разметљивом показивању своје моћи.

Мићановићев револуционарни и књижевни рад заслужује и све ће више заслуживати пажњу не само књижевне науке, него и озбиљног историјског и књижевноисторијског контекста у који га ваља смјестити. Видјеће се да је идеологију којој је припадао посматрао на идеалистички начин, да се својски трудио да не одваја идеју од дјела и стварности коју је настојао да оплемени и учини бољом за живот, не само свој него и цијелог народа којем је припадао. Ваља га, у том контексту, посматрати напоредо са Мешом Селимовићем, Бранком Ћопићем, Дервишом Сушићем и другима који су, као и он, били борци и пушком и пером, идеалисти највишег степена, али и критичари са болним тријежњењем након слома њихових идеала.

Извори и литература

Кољевић 1978: Svetozar Koljević, *Putevi reči*, Svjetlost, Sarajevo.

Мићановић 1947, 1948, 1951: Slavko Mićanović, *S Majevice i Semberije I, II, III*, Svjetlost, Sarajevo.

Мићановић 1954: Славко Мићановић, *У процијепу*, Народна просвјета, Сарајево.

Мићановић 1959: Славко Мићановић, *Изгубљени*, Свјетлост, Сарајево.

Мићановић 1971: Slavko Mićanović, *Nasradin-hodža u Stambolu*, Sv-

jetlost, Sarajevo.

Мићановић 1973: Slavko Mićanović, Kazivanja Hercega Stefana, Veselin Masleša, Sarajevo.

Мићановић 1978: Slavko Mićanović, Nasradin-hodža u Šeheru, Veselin Masleša, Sarajevo.

Соловјов 1945: Леонид Соловјов, Рушилац мира, НОПОК, Београд.

Сабатос 2016: Charles Sabatos, Nasreddin Hodja' s foolish wisdom: Slavic literary adaptations of a Turkish folk hero, dostupno na: <http://www.wls.sav.sk/wp-content/uploads/04-Sabatos.pdf>

Фогл 1978: Ivan Fogl, Rat ili revolucija, Izraz, knj. XLIV/god. XXII/br. 5, Sarajevo, 488-492.

Фогл 1960: Ivan Fogl, „Lov lovio...“, Život, Sarajevo, IX, 1-2, 115-117.

Фохт 1960: Ivan Focht, „Struktura romana *Izgubljeni*, Život, Sarajevo, IX, 1-2, 118-121.

Чолаковић 1972: Родољуб Чолаковић, Казивање о једном покољењу III, Свјетлост, Сарајево, Просвета Београд.

Чолаковић 1986: Р. Чолаковић, Записи из НОБ I-V, Свјетлост Сарајево, Просвета Београд.

Чолаковић 2008: Р. Чолаковић, Дневник 1971-72, Бања Лука – Бијељина.

Чолаковић 2016: Рукописна заоставштина, дневничке биљешке, Музеј Семберије, Бијељина.

Зорица ТУРЈАЧАНИН

ОДЈЕЦИ ВРЕМЕНА И КАМЕНА (Књижевни портрет Цвијетина Вуковића)

Цвијетин Вуковић је читавог живота осјећао наклоност према умјетности лијепих ријечи, али интимно није себе сматрао писцем. Рођен на Озрену (1929), овај планинац је жустро газио својом животном стазом посвећујући највећи дио своје радне енергије одгоју и образовању најмлађег нараштаја на којем „свијет остаје“. 47 година свог радом испуњеног живота провео је као учитељ, наставник и просвјетни савјетник, мијењао је мјесто боравка (Посавина, Јабланица, Сарајево, Петрово Село, Бањалука у којој на једном процвјеталом балкону „крцка“ уштеђевину пензионерских дана утонуо у књиге и успомене), упознавао нова лица, свјестан да је свијетао образ највеће благо које се ни са чим не може мјерити и ни за шта не може купити.

Наставнички позив био је његова велика љубав. Са њом се могла упоредити још само љубав према лијепој ријечи, умјетности пјевања и приповједања са којом се сусрео у дјетњству, у пошалицама и задиханим причама око ракијских казана којима је свод препун звијезда и лелујања црвеног пламена давао посебан замах, мијешајући стварно и нестварно, хуморно и језовито. Пјесма „од гусалах“, разиграни десетерац у којем је, неокрњен, у свој пуноћи живио витешки свијет нашег средњевјековља и хајдучког ината, морал „чојства и јунаштва“, али и монотони ритам старинског напјева и глас који као да јечи из дубине вјекова опчинили су Цвијетина и он сам узимао је гусле да у њиховом јауку „плачућ пјева, пјевајући плаче“. Било је година када је, због одређене идеолошко-политичке климе, требало заборавити своје светиње, историју, живјети као биљка на асфалту без коријена и сјећања. Цвијетин, као и његови сународњаци, није могао заборавити пјесму коју је „посисао с млијеком“. Када се нови ратни вихор обрушио на српска села и градове, када су „нове

нужде“ захтијевале „нове силе“, показало се да је епска пјесма штап од тисовине, да је жива и спремна да развије своје, пркосне барјаке. Али, темпо времена и ужурбаност догађања нису јој дозволили да испуни старо корито. Она је опјевала подвиге нових јунака пред којима је модерна техника ратовања, брзина догађања и информисања постављала другачију мјеру људскости. Цвијетин је такву пјесму прихватио, али је није стварао вјеран давним гласовима и својој првотној епској визији.

Али, док је десетерачки талас протутањао заједно са ратним дешавањима, аутор је, чини се одувијек, био склонији оној пјесми коју је Вук окарактерисао као женску, али коју су (у овом случају) изазвано, провокативно „износили“ снажни (набрекли) мушки гласови, а ослушкивао стидљиво или спремно женско уво са жељом да му не промакне ни једна ријеч узавреле жудње. Та пјесма одржавала је снажан животни порив, радост стварања, истинског зближавања мушкарца и жене, тренутак остварене људске цјеловитости. (Није узалуд Антић пјевао: “И када целог себе дамо/тек онда и можемо бити цели.”)

Вук који је на свом стваралачком путу биљежио живе гласове народа, ријечи проистекле из ума и срца заједнице, није дозволио да му промакну стихови народне еротске фантазије. Ипак, сматрао је да постоји много важнијих ствари које имају право првенства излажења пред очи (културне) јавности. Устанак и побједе рајинског оружја (“Уста раја к’о из земље трава”) над вишестолетним завојевачем окренули су нову, свјетлију страницу историје, подстакли реализацију ослободилачких тежњи, али и општу демократску, друштвену и културну револуцију у чијим је плодним браздама било посијано сјеме Вуковог свестраног ангажовања. Пета Вукова књига лирских пјесма “са посебном намјеном”, у општој захукталости збивања, остала је да чека покољење нове радозналости. Када се, са великим закашњењем, 1978. појавио “Црвени бан”, јавност је била изненађена и подијељена. Једни су га дочекали с одобравањем као тријумф животног полета над баријерама лажног стида, други су били шокирани, затечени слободом сцена и ријечи које су задирале у најинтимнију сферу човјековог бића. Пјесма је без зазора, гласна и пуна неког пркоса, махала црвеном крпом изазова своје супериорне нагости са које су поскидани посљедњи велови осим оних начињених од хумора и метафоричких “крпица” народне

маште.

И док су већини епских, па и многим лирским пјесмама (митолошке, обредне, обичајне, поједине пјесме уз рад итд.) исцурала и посљедња зрна њихове живе клепсидре, еротској пјесми није пријетила оваква опасност јер је она неисцрпних капацитета. Њезина снага је у вјечитом обнављању, пјенушању здравља и снаге, радости и љубави чисте као на почетку свијета. У њој су попадали табуи и забране. Наго људско тијело, или поједини његови дијелови, не асоцирају на гријех, порок нити било шта срамотно. Човјек се рађа наг и приордно је да нема разлога да се стиди своје голотиње. Све што је у вези са полношћу распаљује људску радозналост, али и учвршћује у сазнању да тајну живота не треба тражити иза седам гора и седам мора него много ближе, у екстази додира, грцавим тренуцима предавања душе и тијела. Народни пјевач је овакве изабране тренутке превео у сферу чисте радости, давао је одушка својој емоцији, смијеху, задовољству, он се шалио, кликтао, надмудиривао и надвикивао, износио детаље разрађене или импровизоване стратегије и тактике ратовања полова у коме је свакој зарађеној страни стало до тога да буде часно побјеђена. Човјек је биолошко али и социјално биће. Због тога ће, без обзира колико изазвани “гологолавац” прецизирао своје нишанске справе да погоди руњавог изазивача (“Мегдан”), слика добити шире окружење, даваће неизоставне податке о начину живота, односима у породици и друштву, моралу, економској, социјалној па и историјској ситуацији, дакле, времену, а по језичким специфичностима и ужем простору настанка.

Цвијетин је, рекли смо, из младости заволио овакву пјесму. Осјетивши да не може да се поузда у крхко људско памћење, он је почео да биљежи народне еротске стихове. Прикупио их је, како је сам рекао у једном интервијуу („Јез у стршњу“, „Вјесник“ 12. јули 1982, Александар Равлић), „у омеђеном простору од Уне до Дрине и од Саве до купрешке и гламочке висоравни“. Биљежио их је онако како их је чуо на зборовима, на прелима, у руралним срединама у којима су нови облици живота, техничко-технолошки напредак из далека свијета, начели патријархалне погледе на морал и извели, код нас још увијек стидљиву (или роматичну), сексуалну револуцију у којој тијело тијелу пружа радост. Аутор је по свим прописима сакупљачког посла забиљежио и име извођача и вријеме када је пјесму чуо мада се нама чини да је понекад и сам био као аутор

у веселом друштву када се разигра срце и очи испуне љепотом. (Разлог оваквом закључку, додуше непровјереном, пронашли смо у његовој „озренској“ поезији која се духом, ритмом и рјечником не удаљава од стихогласа народне еротске пјеваније, али са незнатним разликама насталим из пјесникове патриотске усмерености ових дјела.)

Записане пјесме, очито, припадају „новом таласу“ јер најчешће нису старије од пола вијека. Током деценија Цвијетин је забиљежио на стотине пјесама непрестано обогаћујући своју рукописну збирку, несигуран да ли ће икад прикупљено благо из његових свесака изаћи пред очи јавности.

Када је, најзад, 1979. изашао из штампе Вуков „Црвени бан“, лед је био пробијен. Три године касније појавило се прво издање „Јежа у стрњишту“ који је скренуо пажњу јавности и својим садржајем али објелодањеним податком да његов творац Цвијетин Вуковић није само сакупљач еротских народних умотворина него и стваралац научен да стрпљиво чека повољан тренутак свог литерарног наступа. „Јеж“ је обухватио око 140 наслова и био ликовно обогаћен илустрацијама академског сликара, пок. Живорада Печарића, чије слике, мада пуне провокативности, нису склизнуле у порнографију.

Књига је била подијељена на четири циклуса: „Коло води куроња“, „Мотика и куруза“, „Јеж у стрњишту“ и „Бићу љепша од сваке Швабице“. У њој су се најразноврснији облици народне лире од оних који у десетерачком стиху, привидном озбиљношћу, предочавају сцене преликане из оног круга епских пјесама које говоре о јуначкој женидби с препрекама, али овдје пуне врцавих досјетки и једва пригушеног смијеха („Мегдан“), од пјесмотвора дијалогског типа у којем се „момче и дјевојче“ надмећу атрибутима своје привлачности, од питомог поигравања („Мала моја, узми га па врати/поново ти може затребати“), од истицања своје супериорне мушкости („Мала моја, стави даску на њу/ јопет сам ја пробити у стању“), („Мала моја стави на њу даску/ пробиће је баја при поласку“) до лирски њежног, прозачног „Зова плаве даљине“. Запљускује богатство слика и ритмичких облика пјесама које се пјевају пуним устима или поскакују у колу, које се смију, провоцирају, коментаришу, питају и чекају одбијање или пристанак. Фасцинира њихова ритмичка разноврсност, али, ипак, преовладава римовани десетерачки дистих који на изглед лак, растрчан, својом

концизношћу риме представља веома тежак облик поетског (лирског) изражавања. Унијети стихови, а ту се ради о „седефном уву“ селектора, посједују такву лакоћу да нас подсећају на бијеле балончиће оцвалог маслачка у благој ваздушној струји.

Успјех “Јежа” био је несумњив и то је подстакло Цвијетина да и даље ради на њему. Друго, допуњено издање, у бољој техничкој опреми, појавило се 1998. Аутор је њиме високо надмашио скромне претензије свог првенца. Сада се, осим увећаног броја пјесама, појавио и врло солидан предговор (“Традиција”) књижевника Сретена Вујковића, студиозно писан текст који је обавјештено и аргументовано изнио све релеванте квалификативе ове специфичне врсте народног лирског усменовања обиљеженог, више од свега, менталитетом и темпераментом човјека нашег поднебља, његовом снагом и животним надахнућем.

Позитивни пријем код критике и публике на који је наишао “Јеж” (који је по замисли и реализацији ауторско дјело високе стваралачке одговорности) подстакао је Цвијетина да најзад објави прву самосталну пјесничку књигу. “Дволичја говора” (1989), а затим су услједиле још двије “камене” збирке; “Камењаром” (1997) и “Камен мени сличан” (2005), да би прозним остварењем “Откуп приче” (2005) показао да и у овој дисциплини има ваљаног коња у престижној трци квалитета.

Цвијетин се успињао својом каменом стазом без жеље да стекне име, означи собом неку звијезду, макар и на споредном небу савремене српске поезије. Па ипак, чак и онда када се чинило да ћути (прву збирку објавио је када је већ газио шестом деценијом), он је писао под диктатом стваралачког морања у којем је зрело искуство спонтано проналазило сажету и језгровиту форму исказа. Дуго ношени у бићу, извргнути процесима стваралачке ферментације ријечи и мисли, Цвијетинови двостиси (а у њима је најбољи) одликују се садржајном бременитошћу сабијеном у најужи простор ријечи. Слични су угребима на каменим биљезима људи чије су животне стазе давно помели вихори времена и од којих није остало ништа до оних камених бразготина. “Камену се и моја душа повјерила// Невјешта рука у камен записа/ тајну животног свјетлописа. “Камен као градиво и метафора, опсесивни је мотив Цвијетиновог промишљања о свијету и кичма његове поезије. У првој књизи “Дволичје говора” централни дио заузима циклус “Камењаром” састављен из 24 пјесме. У збирци “Камењаром”, у

самом средишту, као срце које снабдијева организам крвљу, налазе се три “окамењене” пјесме, док је у дијелу: *Камен мени сличан*, осим раније објављених, аутор придодео још 40 нових наслова, тако да их је сада, заједно са “Уводницом” која представља кључ камених врата Цвијетинове поезије, укупно 69. Интересантно је да су сви ови бројеви (24, 3, 69) дјељиви са магијским бројем 3 што, с обзиром на карактер и смисаоно усмјерење ових записа, не мора бити случајно. Уосталом, поезија и јесте умјетност наговјештаја, симболизације која скраћује пут између случајности и суштине.

Пада, дакле, у очи пјесникова фасцинација каменом. Од романтичарске идентификације са отацбином и слободом (“И овај камен земље Србије”, “Па да виде како нема турска/ о те крши зуб свој заман крши”..., “Стан, туђине, видиш оне стене”...), камен је у савременој поезији задржао статус полисемичког симбола разубјених индивидуалних значења. „Камено гнијездо“ Ружице Комар, „Камен моје крви” Јованке Стојчиновић-Николић, „Камен који је летео“ Гроздане Олујић само су неке варијанте могућности креативне транспозиције мотива распрострањеног између индивидуалног и универзалног. Нама се чини да је Цвијетин најближи каменој рапсодији стећака („Из каменог дворца тијесна/ камена се просу пјесма“), биљега над главама давно упокојених спавача, биљега на којима су уклесани призори вјечитог лова, нијемог дјевојачког кола или витеза чији је огромни длан окренут према сунцу. („Кад ће ово тијело/ да постане дјело“, пјевао је Мак Диздар). Па иако слиједи исте смјероказе неизбјежног пораза, повратак у прах („Били смо што сте/ бићете што смо/ Кад дођете к нама/ видјете ко смо“), иако се у симболима и конфигурацији стиха, његовој лапидарној енергији препознају подударности, ни разлике нису занемарљиве. Цвијетинов лирски одјек корака по камењару разликује се од поезије „сунчаних почивалишта“. Разлику диктира перспектива: Оних са друге стране ријеке („Ваља нама преко ријеке!“) који су своје ограничено људско вријеме замијенили вјечношћу и оног који напреже мисао и вид да докучи (његову) тајну која живима неумољиво измиче. Неподударност перспектива диктира и емоционални тон пјевања: мирења са судбином и пролазношћу и грчевитог настојања да се одмакну границе докученог смисла и краткоћа надокнади интеситетима, да се ни један тренутак досуђеног трајања не препусти узалудности и очајању. Човјек је створен да, како је пјевао Антун Бранко Шимић,

не иде „мален испод звијезда“. Његов највећи непријатељ је управо вријеме које га биолошки ништи и заборавом засипа трагове његовог постојања. У Цвијетиновој лирској визији човјекова егзистенција обиљежена је каменом и временом. Камен је трајност, стаменост, синоним човјекове везаности за земљу, појединачне и заједничке укоријењености, отпора завојевачу и друго име слободе. Камен за људе Цвијетиновог рода и кова посљедња ријеч молитве (камен=амен). С друге стране је вријеме, варљиво и несигурно, неухватљиво као вода која носи и односи, „ваља мутна дрвље и камење“ и жубори бисерним акордом радости. („Куд би вода без камена/ што би камен без времена“). Вода је и памћење и ток у којем тек ријеткима успијева да утисну свој траг. („Стење камен на камену/ тужи вријеме о времену). У метафоричком ткању тамних и свијетлих нити („Дани ткају вјечну прећу/ нико не зна своју мећу/ /дани ткају ноћи ните, / ој животе, има ли те“), у ковитлацу забуна и заблуда једно је извјесно: живјети се мора, без заустављања. Свако граби својом стазом (коју није одабрао), иако је сваки корак испуњен неизвјесношћу - крај је један неминован. За све:

„Наприје мораш да се крећеш
и кад хоћеш и кад нећеш

Гдје си био, шта радио
шта си хтио, шта мислио

Данас јеси, сутра нијеси
прекосутра зна се гдје си“.

Брзина откуцавања космичког сата (“Шта ће нама бити до посљетка?”) испуњава биће страхом, свијешћу да нисмо у стању да га спознамо и да му се супротставимо разлозима наше вјечне жудње за животом. (“И питамо се сваког јутра/ шта је то јуче, данас и сутра/ /Тек што изустимо данас/ оно то више није, / а када кажемо сутра/ у том се већ јуче крије.”) Снажна емоција дала је снажан креативни замах Цвијетиновом перу. Из идентичне доживљајне материје настале су двије крунске пјесме овог опуса. Прва је дата у црно-бијелом одразу, једној оп арт инсценацији у којој контраст таме и свјетлости, динамички визуелни учинак покреће коло злосутних асоцијација:

“црни дани
бијеле ноћи
уклет човјек -
у свемоћи
у немоћи
у самоћи
црни човјек –
тако довијек”.

Друга нас својом лексиком и мелодијом подсећа на бајалицу, запис који смо рашчитали са надгробне плоче када смо са ње састругали наслаге маховине и времена:

“Ишта иђе, ништа није
иђе иког, није никог

Куд смо пошли, гдје смо дошли
с киме ићи, и гдје стићи

Шта нас снађе, гдје нас нађе
клетва стиже, никад ближе”.

Али, Цвијетин, инспирацијски, не остаје само на метафизичкој равни времена. Он се обазире и на конкретно историјско вријеме не само оно које испуњава странице његовог животног календара него и оно које се укотвило над Озреном у памећењу планинаца као жива прошлост, морална вриједност и усмјеравајући правац њихове акције. Из сфере рефлексивног Цвијетин је скренуо у завичајно и родољубиво. Његовим згуснутим стихом промичу тамна лица ратова који се у својој разорности и нечовјештву сливају у незаузстављиву ријеку страдања. То је очврснуло дух и моралну снагу озренског човјека који је попут игумана Стефана, “наредан” сваком злу, у рат полази као на свадбу, носи главу у торби, стоички помирен са сазнањем да је све у Божјој руци и да нема смрти до судњег дана. И док у Цвијетиновом “мушком” родољубљу (“И кад нам мушке узмете животе/ гробови наши бориће се с вама”, пјевао је својевремено Шантић) има пркоса, хајдучког ината и супериорног одговора на изазове судбине, пјесме о старости и нејачи, скамењеним старцима

над утрнулим огњиштима или дјечјим колонама које главињају нашим вјечитим петровачким цестама ношене злехудим вихорима избјеглиштва имају у себи нечег истински трагичног. У овом кругу пажњу посебно привлаче двије пјесме. То су “Газе Срби” која је уврштена у избор *Рат у поезији* (Просвјета, Сарајево 1993) и “Голубинка” коју је Момир Лазић унио у свој избор “Песме о Крајини” (Сомбор 1992).

Иначе, камен је за аутора и материјал умјетничке креације и пећина рождества Христова, уточиште вуку и хајдуку, и огледало душе („Камене громаде када се обруше/ огледало су човјекове душе”), скривена ријеч пјесникова, упориште људскости и вјере у будућност народа. (“Несрећа нас камењарем прати/ у кућу нашу почесто сврати/ /У пепелу нам запретана срећа/ није наша угашена свијећа”). У камену је најличнији и најсличнији пјесников портрет (“Камен мени сличан”), али и отисак збирног искуства времена и свијета. Глас на камену дуго траје и одјекује, уплиће се у чврсто ткиво митова и легенди, вјечних прича у којима су у метафоричкој форми одсликане суштинске ситуације човјека суоченог са неразривним тајнама егзистенције. (“Ко је у легенди вријеме сачуво/ вријеме без легенди било би глуво”) Интересантна је Цвијетинова реинтерпретација мита о Сизифу који бесмисленост свог напора да судбински камен догура до врха преобраћа у свјесни напор да досуђени терет отисне низ другу страну брда, у простор непознатог изван домашаја људи и богова. На камену је, даље, прикован Прометеј, пркосни крадљивац ватре, њему је своју тајну повјерио Одисеј, млада Гојковица је узидана у камен града да би он стао и опстао. Цвијетинова опчињеност каменом дала је најузбудљивији поетски резултат. Сличну страст сусрели смо још само код књижевника, композитора, сликара и архитекте Живка Јањића, творца “Недовршеног храма” који разабера мушко и женско камење, чује и разумије њихов немушти говор, распознаје боје тишине. Само ће још далека, магличаста, вилинска сјећања измамити из ауторове душе такву чаровитост и музику стиха.

Цвијетин је не једном изјавио да пише и за дјецу. То, наравно, не изненађује кад се зна да је позивом и вокацијом био просвјетни радник те да је велики дио свог радног вијека провео окружен малишанима. Човјек од пера, у таквој ситуацији, тешко може да се одупре изазовима радосног и свијетлог људског почетка. Али, сви заборављају да успјешно стварање за најмлађе

не подразумијева само добру вољу, љубав, дар, познавање психе и емотивитета, начин мишљења, осјећања и осмишљавања свијета појавног својственог бића “малог човјека”, не подразумијева чак ни супериорно баратање занатском вјештином, него захтијева нешто више. То је аутентично дјечје осјећање свијета, наивност и невиност визије, интензитета осјећаја и спонтаност изрицаја. “Дјечји” пјесник се рађа, а не настаје. Зато је у овој области толико стихотвораца а тако мало пјесника. Не треба наводити примјере образованих, чак критичара и теоретичара жанра, који су знали “мустру” пјесме, али нису имали довољно надахнућа и умијећа да лирски извезу “шаре дјетињства”. И док је Станку Ракити било довољно да чује звук школског звона и осјети мирис креде па да све у њему затрепери од племе снажног поетског узбуђења, Цвијетин је опрезно бирао све своје “теме” руководећи се више васпитним него стваралачким разлозима. Његове посвете Вуку, Тесли, Мирославу Антићу итд. више су корисно, употебљиво школско штиво него истинска поезија. Били бисмо ипак неправедни када не бисмо признали да и ту Цвијетин зна мјестимице да бљесне неком свјезом метафором, ритамском досјетком или инвентивним стилским рјешењем, али то није то. Уосталом, све што у себе није упило боју и тврдост камена, његову глухоту и главност, згуснуто вријеме и скривену ватру, није могло да распали ауторову стваралачку искру. На Вуковићевом примјеру аргументовано се потврђује да пјесник читавог живота ствара, пише и дописује само једну пјесму. Остало су продукти тренутних расположења, необавезне авантуре ријечи, дакле дијелови неке друге, споредне приче која има право на своју приватност. Па нека тако и остане.

У једном интервјуу Светозар Кољевић је рекао да није човјек од једне књиге, једне идеје или једног пријатељства. Цвијетин Вуковић, пак, није стваралац једне радозналости. Он је, рекли смо, сакупљач народних умотворина и пјесник, па затим приповједач, преводилац (са њемачког) те писац пригодних научно-популарних или стручних текстова значајног дидактичког оптерећења. Иако није на одмет споменути множину пишчевих „слободних (стваралачких) активности“, његов прави габарит можемо одмјерити у пјесмама и прозном опусу, приповједним дјелима хетерогене физиономије. То је камен („мени сличан“), а остало су крхотине стијене, грубо комађе и пијесак настао деструктивним дјеловањем ерозија и времена.

Ипак, чинило се да аутор има још нешто да каже, али да му је за то потребна „тежа“ форма, необрађени камен прозног приповједања, невезани ритам говора. Цвијетин је вратио биографски филм на почетак, поново угледао, у јесењој позлати успомена, далеки предидо дјетињства, озарене пејзаже Озрена (чији су се зреници отјеловили у ријеч пуну свјетлосног зрачења), биљке, животиње, небо, облаке, али и људе, „старчекање“ из јутара „плавог сљеца“, па затим, другачијем обасјању, „године које су појели скакавци“, крвавао доба ратова (2 свјетског као и овог посљедњег), потом социјалистичког једноумља, откупа, испирања мозга, губљења идентитета.

Његове прозе, попут уља малог формата, облички су разноврсне, али увијек дубоко проживљене и сугестивне. Оне обухватају, „покривају“ временски распон од више деценија, прате оне доживљаје који су се најдубље усјекли у памћење и који су обликовали његово психолошко и дјелатно биће. Истините су јер је писац инспирацијски полазио од проживљеног живота, од оних надахнућа извора који су подстакли и друге мајсторе ријечи овог поднебља што је нарочито уочљиво у прозама које се тензијама и претензијама највише приближавају приповјеткама.

Иначе, Вуковић пред читаоце износи богату палету приповједних облика. Једноставношћу и топлином плијене његови записи о животињама: мравима, змији, корњачи, свињи или коњу. У њима је присутан не само дар запажања и наративно умијеће него и сазнања да човјек много тога може да научи од животиње, али оне од човјека немају ништа. Са посебном љубављу писац говори о коњима са којима његови јунаци успостављају контакт блискости бића упрегнутим истим ланцима борбе за опстанак. У дијелу “Људи и коњи” писац се приближио оној специфичној зоопсихологији по којој је животиња створење које има душу. Слично је чинио и Ћопић који је осим Мачка Тоше и Пса Жуће насликао читаву “коњску” галерију: храброг и разметљивог Кушљу, Лијановог четвороног пријатеља који је једном заробио живог усташу и кротког Јездимира, питомог коња опасне бабе Хандрљаче. Али, док је Ћопић инсистирао на смијешној страни приказаних ситуација, хумору као најјефективнијој медицини за душу и тијело, Цвијетинова слика прожета је драматичношћу, чак трагизмом судбинске детерминанте бића у свемиру.

Вуковићева проза, гледано у глобалу, задржава обавезујућа

својства врсте: познате личности, истинитост догађаја, неопходан просторно-временски оквир, упечатљив дијалог којим јунаци остварују не само психолошку посебност него и ударни смјер интерперсоналних релација себе и окружења. Цвијетин, наравно, све то поштује, али открива још једно драгоцјено умијеће. Приказане сцене, без обзира колико биле ефектне, у себи завршене и занатски добро изведене, несводиве су на један приказ. Оне су далеко вишепсихолошке студије, сажете биографије, лични документ са мноштвом релевантних података о појединцу и времену. Његове “Истините приче” прожете су слојевитом и густом атмосфером доба, оним андрићевским схватањем да се лице историјске епохе више открива у личном доживљају јединке него у рушилачком покрету масе која прождире вољу и свијест појединца. Цвијетина интересују маркантне личности које иду у вјетар и иза чијих корака остаје траг сјећања или трагичности. У “Лајаониц” говори о кули вјетрова српског сликара и пјесника који је Мачву, као и ауторов родни Озрен, сматрао својом властитом кућом. Са те куле, он и Ћопић су, занијемили од тираније режима који је човјеку ускраћивао право чак и да слободно дише, одушка дали лајању, оној слободи коју свако пашче себи може да дозволи. Велики хуманиста који је све до краја живота писао “златне бајке о људима” накупио је у себи толико незадовољства, бијеса и горчине који су га натјерали да јекне и залаје, али и сам заврши тегобно своје људовање “под сводом који не чује”.

Трагизмом је обиљежена и судбина сеоског уче Белог који, научен да мисли својом главом, није могао да отрпи систематско испирање мозга непогрешивошћу марксистичко-лењистичког учења. Дрзнуо се да каже да у “Капиталу” треба нешто мијењати: подеране корице или распоред поглавља што га је, као неподобнога, коштало прогона од стране власти.

Низ анегдота прати и легендарног бањалучког професора Иву Накића, латинца, човјека културе, манира, шармера, некакве природе, људске и интелектуалне супериорности који су чинили да се памте његове ријечи и са пажњом прати сваки његов потез.

Пажњу привлаче и дјела која је историја, у вјечитој репризи својих догађања, исписала крвљу. “Партија шаха” и “Кућа број 13”, као у огледалу, одсликавају идентичан догађај који се након више од пола вијека понавља задржавајући исту подјелу улога и исти трагични интензитет. Рат, поготово овдје, дијели људе и

народе на прогонитеље и жртве, кољаче и жртвену јагњад. Људски обзири, сусједски односи, хљеб свакодневног суживота губе се пред помамом дилувијалних нагона када комшија коље комшију, пали му кућу и затире чељад. Својом језовитошћу, у иначе мученичкој историји “народа од три прста”, издваја се сцена из “Партије шаха” када острвљени усташа Стипица подноси под грло сусједа оштирцу каме тјешећи га да смрт неће бољети. Исти приказ, у идентичном кошмарском сценарију мржње, описо је и Јован Спремо, али и Ђуро Вујасин коме је сјећање на оца запечаћено кривим приказом клања.

У невеликом Вуковићевом прозном опусу има и неколико дјела која дотичу висок ниво приповједног мајсторства. Ми бисмо издвојили “Крај казана”, жанр-слику јесење сеоске идиле када пламињање ватре испод ракијског котла шири око себе атмосферу чаровитости, неке лакоће која скида терете са душе и помаже човјеку да се, макар у алкохолним испарењима, вине из блата и убогости и постане господар ситуације, постане неко други, бољи, потпунији од оног који, заробљен у кожу и кост биолошке егзистенције, чека свој тренутак омаме и раскриљених могућности. Иако је овај мотив често налазио литерарну обраду, иако је подстицао мајсторе пера и зналце живота да досегну највише врхове свог приповједног умијећа (сјетимо се Кочића, тихе дједове ватрице и сјајног мјесечевог фењера код Ћопића, “ракијских типова” Ђуре Дамјановића итд.), Цвијетин је сасвим оригиналан, онолико колико му то једна “трошена” тема може дозволити. Његови јунаци које привлачи мирис “свете мученице” нису испичтуре, распојасане дангубе, пијана трупла одрвењених ногу и задебљалог језика. Они су мераклије, заљубљеници лијепе плаве (шљиве), трубадури који уживају у свакој капи њене омамљујуће присутности. Изузетном сугестивношћу Цвијетин дочарава стање апсолутне посвећености својих јунака који “казанске светковине” доживљавају као предавање паганском култу чула и животне пуноће.

“Учитељица Марија” (инспирацијски блиска Павловићевим “Вечерима без Илзе”) говори о младој учитељици која, након интимног бродолома, долази у босанску гудуру, Богу иза леђа, да ту, у раду с дјецом, у окужењу дивље природе, потражи заборав. Али, младост и крв, као и близина здравог и снажног, али и старијег и ожењеног планинца, учиниће своје. Када је након једне школске године нестала из села са синчићем у наручју,

била је свјесна да је најзад нашла љубав и топлину који су трајно обогатили њен живот. “Марија” је еротска прича, сва од крви и врелих дамара. Страст мушкарца и жене, њихова забрањена веза дати су у ерупцији пробуђених чула, али нигдје натуралистички огољено. Љубав је, иако сва од крви и меса, сачувала дозу тајанствености попут плесачице која у својој заводљивој игри није одбацила са себе велове.

“Мртвачки сандук” је прича која се једним својим крајем наслања на језовита ноћна казивања која су плод раскошне народне “тамне имагинације”. Прича обједињује реалност, апсурдну ситуацију о хоци који јефтино продаје мртвачке сандуке и поштену купцу који купујући лијес убрзава властиту смрт.

Док “Сандук” пледира на фолклорно искуство стравичних прича везаних за уклету мјеста, нечисте силе, страх и присуство оностраног, дотле је “Зоранов камен” сав изаткан од свијетлих нити ноћног повјесма, опасне љепоте и магије која убија. У “Камену” се екстаза љубави изједначује са екстазом смрти. То је најпоетичнија проза “Откупа приче”.

Цвијетин Вуковић је и творац малих приповједних комада. У њима је показао смисао за мјеру и пропорцију, функционалну употребу детаља. Краткоћа је, као што је рекао Чехов, плод талента, али и последица запажања, селекционисања грађе те вјештине употребе језика. А језик је управо главни адут овог аутора који је у својим приповијеткама и причањима стар као планина и мудар као сова, одмјерен и далекометан тако да може да задовољи и пробирљивији читалачки укус.

Цвијетинова проза, али још више поезија, даје одјек душе, камена и времена. То је одјек који траје. У њему се спајају искуство народа и умјетников лични стваралчки нерв. У сваком случају, након деценија тихог и стрпљивог рада Цвијетин Вуковић је заокружио свој литерарни портрет. На читаоцима је да суде о квалитету остварене умјетнине.

Момчило ГОЛИЈАНИН

ПОСРТАЊА И ВАСКРСНУЋА ВОЈИСЛАВА ЛУБАРДЕ

Апстракт

Чраду су обрађени романи и литерарна публицистика Војислава Лубарде (Гордо посртање, Тамни вилајет, Преображење, Анатема, Свилени гајтан...) са посебним нагласком на прогоне и шиканирања која је овај аутор доживљавао. Проглашаван је државним непријатељом, шовинистом бунцијом, отпуштан с посла, забрањивано му је штампање дјела, био сам против многих, али остао усправан и пркосан.

Кључне ријечи

Лубарда, Гордо посртање, Анатема, Токо, Мевлудин, усташе, четници, Рогатица, Тамни вилајет, Свилени гајтан, Преображење...

Војислав Лубарда је добро знан нашој читалачкој публици као аутор бројних романа, огледа и литерарне публицистике. Озбиљнију пажњу скренуо је на се седамдестих година када се јавило његово „Гордо посртање“. Слиједили су даље романи „Преображење“, „Покајање“, „Вазнесење“. Вјероватно у оваквим насловљењима има одређене симболике (?!), али је сигурно да је са „Гордим посртањем“ почело Лубардино политичко посртање, да су њиме започеле бројне недаће и шиканирања пјесникова, прогони са посла, пријетње и на крају лични егзодус: почетком 74. године пребјегао је преко Дрине у „обећану земљу“. Нажалост, ни она му не нуди и не пружа много више од његовог „тамног вилајета“ - Босне. Наступило је дугогодишње затишје, неподобност, страх издавачких кућа да објаве нешто од овог тамновилајетског дисидента. У Србији се тешко живи, а назад се нема куд. Буридановска судбина. Отуда никакво чудо што се у Лубарди, који ни раније вјероватно није оскудијевао у рескости, нагомилао толики ијед, који се морао излити у његовим дјелима. Прије свега у романима, а онда жешће и нападније у његовој публицистици. Ту се, прије свега, мисли на

„Анатему“, „Свилени гајтан“ и његово посљедње дјело „Тамни вилајет“. Јер, у ствари, све се дешава у том тамном вилајету и око њега. У њему је могло доћи и до (гордог) „посртања“, и до „преображења“, и до „вазнесења“, али уз обавезну „анатему“ оних који су и њему, и не само њему, држали припремљен „свилени гајтан“ као омчу око врата. Зато је у „Анатема“ Лубарда, оправдано или изнуђено, био понекад „жестоки момак“, који није никога штедио, који је ударао и на најјача научно-умјетничка пера у том „тамном вилајету“ (К. Прохић, нпр.), на његову недоследност и различите аршине у вредновању дјела („Час анатомије“ Данила Киша и „Гордо посртање“ Војислава Лубарде, нпр.).

Скоро цјелокупно Лубардино дјело је својеврсни крлежијански „обрачун с њима“. Као да аутор свјесно ради „у корист сопствене штете“, тако да се понекад стиче утисак да је у питању конфликтна личност која своје жаоке упућује на све стране. Но, прије ће бити да, попут бумеранга, стријеле уперене у њ враћа онима који су их према њему устремили. Јасно, не ради то увијек. Он је понекад ироничан; оправдано игнорише мишљења појединих „зналаца“ умјетности попут Ратка Јовичића. А тај хајкач на Лубарду и његово дјело свој интелектуални и морални ниво је показао у једној небулзној изјави: „Ја мислим да поштен књижевник, човјек од културе, не може ни концепт да напише за своје дјело а да не оде међу људе и да им то прочита, да заједнички виде да ли је то добро или лоше... Може дио романа да прочита и на збору бирача, особито онај исјечак који је дискутабл, да се наврати на десет зборова бирача и нека им то прочита, да чује реаговање“ (В. Лубарда, „Анатема“, НИРО „Књижевне новине“, Београд 1981, стр. 138).

Но, ако је утјеха писцу, а вјероватно јесте, онда је може пронаћи у изјавама компетентних људи, књижевника од имена, какав је Меша Селимовић, који у разговору с Милованом Данојлићем каже: „Ако није истина то што Лубарда говори, коме је штета нанесена? Ако је истина, у чему је Лубардин гријех?“ Па даље: „Сматрам да писац не може и не смије своје виђење подешавати ни према чијем мишљењу и жељи, јер ће бити само регистратор владајућих расположења, а не стваралац“ (Анатема, стр. 246).

У животним околностима у којима се налази и креће Лубарда, долазило је, на жалост, до честих „српских беспућа“.

Долазило је до посртања, малих и великих, до њихових истинских или лицемјерних враћања, до истинских преображаја, или до „преображаја“ која су доносила добит.

„Тамни вилајет“ (прво издање 1994. године) је дјело које се тешко уклапа у постојеће књижевнотеоријске шаблоне. Већи дио књиге овидијевски-епистоларне (посланице бившим и садашњим пријатељима и сарадницима) наставља се „Суочавањима“ која се дешавају у „Тамном вилајету“ и око њега, а онда слиједе „Окршаји“ који и својим насловљењем изнуђују од читаоца претпоставку о каквим се дјелима ради. Карактеристика већине посланица је у накнадно дописаним коментарима, којима је временска дистанца дала тежину, али и сазнање да их писац није написао у жару емотивног набоја, него да су „преноћиле у њему“, да их је доживио и одболовао, а онда их откинуо од душе. Разумљиво, тематски су различите, па је и пишчев став према онима на кога су насловљене, промјенљив. У сваком случају, Лубарда излази на полемички двобој (а очито је да је на том терену суверен!) и онда када некога напада (Мака Диздара, Миру Глигоријевића), и онда када као посматрач са стране жели да сугерише и својом сугестијом помогне (Радовану Караџићу, нпр.). У једнима (Посланица Маку Диздару) веома документовано полемиче са Диздаром о језику, истичући, при том, све метафоре, које је, чини се, интезивније доживљавао Диздар него што их је доживљавао језик, наш језик, мада му је то нужност. Језик је прелазео из стадија у стадиј, по нужности мијењања, по законитостима сталног врења, дограђивања и одумирања, а Диздар по законитостима „како вјетар дува“. На другој страни све кључа и врије од бола, од срџбе, од несхватања патњи српског народа; у њој кључа пишчева огорченост на људе који пежоративно гледају на „дођоше“, несхватање неких Ђурића, Богдановића, Великића... и њихових козмополитизама. Лубарду боли бол несрећника из Крајине, који ходе стазама бола. Али је гори, неупоредиво тежи онај непребол понижења и неразумијевања од браће која би требало да их прихвате. Боле Лубарду и метаморфозе и престројавања „пријатеља“ који преконоћ „преврћу ћурак“.

Показао је Лубарда у својим посланицама, и не само у њима, не малу видовитост у предсказивањима неких догађаја који су касније текли управо онаквим слиједом како их је предвиђао. Било је ту, нормално, и надобудности и душебрижништва каја су понекад искакала из оквира реалности. Дешавало се да се

чаша жучи понекад и прелије, да је у одређеним ситуацијама Лубарда био помало и неправедан, понекад и недосљедан, што све скупа у читаоцу, обичном, који не зна за све прогоне и патње кроз које је овај страдалник прошао, ствара криву слику о њему. Намеће нам се, наиме, утисак да је изузетно конфликтна личност, човјек кога је живот у толикој мјери тровао и отровао, да је и сам постао извориште жучи, да је „због кума Илије омрзнуо и светог Илију“. Мало је, чини се, у њему остало оног хришћанског праштања од оног - „не судите да вам се не би судило“. Али, зар је очекивати од човјека који је прошао кроз бројне тортуре, који је деценијама био на удару неких Поздераца, Диздара, Микулића и Диздаревића, и њихових скутоноша, квазисрпских изданака, а у ствари јањичарских из сопствене нације, који су га анатемисали и припремали му свилени гајтан, - да сада са њима ради у свиленим рукавицама.

Исувише горштакчо-динарско-виолентног, робусног и пркосног има у овом човјеку да би тако поступио. Уосталом, путоказ му је у таквом понашању и велики Раде, а он рече: „Отпиши му како знаш, владику, /и чувај му образ ко он теби“.

Лубардино дјело, превасходно „Тамни вилајет“ је дало веома аналитичан пресјек Босне и збивања у њој. Оне Босне „која је била и остала дно таме, у коме се прегони зло са горим и истрчавају све сатане овога свијета“, како рече аутор у своме „Преображењу“. Осјетио је Лубарда неком чудном пјесничком интуицијом шта се то припрема Србима у Босни, какве се игре играју око зазирања српског бића и његовог националног идентитета, какве је програме нудио исламски фундаментализам Босни, куда је циљала Изетбеговића Декларација, шта се смјерало са српским језиком у Босни и са његовим вјековним писмом – ћирилицом. Али је истовремено указао на небудност оних који су морали остати будни, који су морали бити и остати савјест свога народа и оних који су морали остати стуб његове одбране. Узалудна су била Лубардина упозорења на геноцидност која се врши над српском културом и српским народом у Крајини, а потом у Босни. Био је то, нажалост, глас вапијућег у пустињи. А у пустињи се не може успоставити потпуна контрола ни над гласовима, ни над криковима.

Нужно је овдје навести, иако појединцима дјелује дигресивно, есеј Мухамеда Филиповића Туња „Босански дух

у књижевности - шта је то?“ о босанским књижевницима. То Филиповићево „кукавичије јаје“ разобличили су В. Калезић и, посебно, Новица Петковић, сву подмуклу тенденциозност тог есеја, његово циљање да су на том фону босанског духа само писци какав је Мак Диздар. Ergo: босански књижевни дух имају само писци муслиманске вјероисповијести, макар они писали на турском, персијском, арапском... језику. Очито је да Шантића, Кочића, Крањчевића, Селимовића, Андрића... ваља стрпати у неки небосанско-духовни кош. Њихови су коријени на другој страни (у Србији или Хрватској), а једино Муслимани имају своје коријене у Босни, једино њихово књижевно дјело има босански дух. А ко су, по Филиповићу, остали писци Босне и Херцеговине? Па они „који су Босни нанијели више зла, више крви него сви освајачи“. Превише, заиста превише, макар то било и од једног академика – Филиповића. Очито је да Филиповићев есеј о босанском духу у књижевности није далеко од Изетбеговићеве Декларације, да и један и други имају за циљ „посвајање Босне“.

О силним метаморфозама проф. Филиповића и његовим моралним кодексима Лубарда у своју Анатему уноси неколико текстова који дају јасну слику о овом професору. Ту је рад Предрага Матвејевића „О неким ставовима др Мухамеда Филиповића (или о другим „национализмима“), прилог Славољуба Ђукића, и др.

„Гријех“ Лубардин је што се није придржавао оне максиме, тако често присутне у народу, -„Кажи гријех, не кажи грешника“. Именовање злочинаца је и покренуло лавину напада на писца, и то, највише, што је неочекивано, од његових Рогатичана. Лубарда је „начео веома осјетљиву тему, дирнуо је у још незацијељене ране прошлости што је морало изазвати оваква реговања“. Треба, међутим, вјеровати Лубарди када оправдава своје поступке именовања злочинаца: “Објавити права имена и функције злочинаца у усташкој одори, не значи жигосати Муслимане као нацију. Напротив. То би значило јавно ограђивање нације од нељуди, отпор злочину у име најљепших вриједности нације. То би, заправо, представљало катарзу. Ослобођење“ („Анатема“, стр. 195).

„Гордо посртање“ је превасходно прича о мржњи, о склиској граници између љубави и мржње, каже аутор за своје дјело. Било је то нужно доказивати и доказати бројним противницима и пискаралима по бројним листовима и часописима, попут Расима

Хуреме, који се јавља свакодневно у „Ослобођењу“ бројним написима о Лубарди и његовом дјелу.

Лубарда је био у неравноправном положају у односу на његове противнике, јер му често није било допуштено да се огласи у јавним гласилима. Прибјегавао је посланицама, па зато и кажемо да је његово дјело у добром дијелу епистоларно. А у тим препискама користио се разним документима (записници са саслушања, пресуде, рјешења о искључењу из Партије, рјешења о престанку радног односа...). Књижевна критика му није била наклоњена. „Подршка књижевне критике стигла је кад сам већ био дубоко загазио у рад на роману „Преображење“, у неиспитане коријене наше мучне и мрачне прошлости, кад сам неопозиво ријешо да продрем у тајну стољетних завада и омраза, у заумне предјеле нашег вјерама осакаћеног бића“, каже аутор у своме „Свиленом гајтану“. А каква је била та прошлост и колико је била мрачна и мучна, видљиво је из његових навода у „Гајтану“: „У четири кољена лозе којој припадам нема, нити је кад било, иједног гроба са мушком главом - отац, дјед, прадјед и њихов дједа - који нису смакла браћа по крви и језику у служби Турске и Аустроугарске империје: једне су посјекли, друге објесили, треће заклали, а све до једног бацили у јаме без дна и имена им препустили лешинарима“.

Лубардина борба с противницима је била борба Давида и Голијата. Појединац против највиших институција, или, боље: највише државне институције против једног писца, коме је забрањено оно једино и посљедње средство одбране - писање. Писање и објављивање књига које му је једини извор опставка.

Силна кореспонденција коју води и са пријатељима и са противницима, приближава његова дјела епистоларним, јер у многим његовим књигама та писма заузимају значајно мјесто. То је особито наглашено у његовој публицистици (Анатема, Свилени гајтан). Из ове преписке да се закључити да је овај бунција, оправдано бунција, ипак помало пргав, да се борио са вјетрењачама. На његову несрећу те донкихотовске вјетрењаче су имале широк и снажан замах и он се пречесто налазио бачен у блато. А мало је имао искрених пријатеља који су то блато чистили са њега, исто као што их је имао сијасет који су све радили да га униште. Па ипак га нијесу уништили. Јесу га ломили, јесу му „стуцали рогове“, али није било лако уништити такву виталност, такву спремност на

борбу. Истина, мора се примијетити да у тој његовој кочоперности има и неке нелогичности. Устао је он против б-х духа који је из своје кутије испустио идеолог тог духа Мухамед Филиповић, носи се са челницима КП, указује на корумпираност најодговорнијих чланова КП, каснијег СК, они најмоћнији му раде о глави, и директно и иза кулиса, а он никако да се дистанцира од њих. Каже он да потиче из партизанске породице, да је са 14 година постао члан СКОЈ-а, а са 20 година члан Партије, али исто тако каже да је четири пута избациван из СКОЈ-а и три пута из Партије. И увијек се тамо враћао. Личи нам то помало на ону народну причу о овци и вуку. Кажу да овца трчи за вуком који ју је наклао.

Послије читања Лубардиног дјела читалац је обogaћен бројним сазнањима и о текућој књижевној продукцији, али и о бројним личностима које су посредно или непосредно утицале на токове те продукције. Нијесу занемарљива ни сазнања о књижевним ствараоцима. Мада се књижевно дјело не мора подводити под биографску критику, не може се увијек занемарити ни тај аспект.

Када је ријеч о Лубарди и његовом дјелу, никаква критика нити било какви судови о том дјелу не могу се одвојити од његовог живота. Они се у толикој мјери прожимају, проплићу да је често немогуће разумјети дјело ако га лишимо аутобиографских елемената. Јасно, то не умањује значај дјела, не своди га у субјективне оквире, не лишава га објективности.

Јер, шта је друго „Анатема“ него једна аутобиографија. Болна, мучна исповијест о старадањима послије објављивања „Гордог посртања“, али и прије њега. То је дневничко биљежење збивања кроз које пролази. „Анатема“ је и путовање кроз историју његових предака. То је свједочанство о моралним законитостима које је аутор наслиједио од тих предака. Ти завјети, ти аманети, наслијеђени од старијих су путоказ писцу кроз живот. Нема код Лубарде мржње према иновјерницима, као што је није било ни код његових узора. Токове ријечи пред смрт звуче као аманет сељанима: “Зло је у нама, а не у вјери. Морамо се мирити, праштати, живјети у слози.“ Токов „Поменик“ је путоказ потомству. Његови поступци су витешки. Он се цијело вријеме са својим Изгорцима борио против Чаршије, против силника Шахира Беговића и других тлачитеља српске раје. Та борба је била витешка, као што је витешки прихватио смрт свог заклетог душманина. То је одлика великих јунака. Мрзио је Шахира, ископао му је дом, као што је и Шахир

ископао његов (изгинули су им синови у међусобним борбама), али када је сазнао за Шаћирову смрт, не допушта млађима да га вријеђају: „Зар се не радујеш, дједо, Шаћир црко“? „Не ругај ми се ако Бога знаш. Зашто бих се радовао? Не, дијете, тако ми Бога и крсне славе, не. Штујем непријатеља који се мушки бори за оно у што вјерује. Несрећа је његова ако вјерује у погрешно, тим више га треба жалити“ („Анатема“, стр. 138-139)

Сви ми, прије или касније, долазимо до сазнања да смо у животу гријешили, да смо у неким ситуацијама били неправедни, да смо могли и друкчије поступити. И Токо је дошао до сазнања о бесмислу сукоба и крварења између њега и Шаћира, између Изгораца и Муслимана. Пало је доста крви због тока (по којима је Лука и добио име Токо!) за које се Шаћир грчевито борио. Али:

„Мој Шаћире“, дозивао је, „моја љута гујо, ено иг, висе, не требају ни теби ни мени. Је ли ти сад душа на мјесту? Није, знам да није. Крвник си, ал камо среће да те послушаг, сад би онај мој јадо носио главу на рамену, а и твоја два, несретниче, какав сам и сам. Шћео си, губо, све да приграбиш, мало ти што си имао. А сад? Спашћеш на комад земље, ко и ја, а то бисмо стекли и без крви, крвниче“.

Видљиво је из оваквих Токових размишљања да је Лубарда давао непристрасне судове о својим јунацима, да личну трагедију Тока или Шаћира није преносио на национални терен (мада су између Изгора и Чаршије постајала стална трвења!), да су и једни и други схватили бесмисао међусобних гложења. Пишчеви судови су овдје у функцији ватрогасца. Усталом, он ће и унутар једне нације приказивати различита гледања на односе између иновјерника. Типичан примјер су бака Милица са својим сталним призивима освете, и Симо, пишчев отац, са својом сталоженошћу, са порукама потомству да се мора клонити сукоба, завађа, туча, неваљалог друштва.

Па, ипак, очито је да постоје различита гледања на живот и његове вриједности код Лубардиних јунака. На једној страни је Шаћир Беговић, силник и крвник, чија је капија окићена српским главама, а на другој људи који су васпитавани у духу људскости и поштења: „Чим мушко дијете прохода, учили су га једином и најважнијем закону: човјек за срамоту није никада ни млад, ни стар, али једном зарађена срамота довијека остаје. Она, та срамота, преживи и оног који ју је зарадио, јер се преноси на сина и унука“

(„Анатема“, стр. 143).

За овог знатижељника није постојала област у духовним сферама за коју није показивао интересовање, гдје није дошао до изражаја његов критички дух. Тако он веома животно одсликава и књижевно-културна дешавања не само у Сарајеву, а касније у Београду, него на ширим просторима, даје слику листова и часописа, умијешаност политике у рад часописа и заступљеност књижевних стваралаца у њима, игри око додјеле књижевних награда, утицају појединих завјереничких групација на додјелу тих награда. Виђења историјских сукоба писац је црпио из неколико извора, из животних искустава Токових, Мевлудинових и Исаилових. Приказује те сукобе као злу коб која је пратила наше народе у прошлости, и из којих су Токо, Мевлудин и Исаило, мада касно, извукли животне закључке. Иако потичу из различитих конфесија, њихови погледи на заједнички живот у Босни су доста подударни. Токо савјетује да се искоријени мржња, да се окрену праштању и мирењу, јер су међусобни сукоби ископали многе куће. Он осјећа кајање што је убио Мевлудина који је пошао код њега да му пружи руку помирења. Оног Мевлудина који је као Токо указивао на нужност мирења: „Ти азијати нам јесу хиљаду пута даљи од комшија који се крсте и који говоре ко и ми. А са комшијама се живи кад прићера зло јал невоља. Моја скромна памет дума да нам је један и отац и мати и да су нам хришћани ближи од туркеша који ће једном отићи ко што су и дошли“ („Преображење“, стр. 34-35).

Мржња води злу: „Ако је вјеровати мом разуму Чаршија ће једном доживјети свој црни петак. Људи су толико опогањени да ће се хватати за вратове по сокацима и авлијама ко што се хватају пијетлови или овнови за бајрам. Чаршија ће пожељети жива чељадета. Небо ће гријати људски огањ и чуће се далеко. Ја тако, а Алах ће како му буде воља“ (Исто, стр. 18).

Пишчеве симпатије према Мевлудину, према његовим племенитим намјерама да се људи мире, да искоријене мржњу, најбољи су доказ да код Лубарде нема шовинизма, како су му приписивали поједини Муслимани. Чак се више уносио у његов „Диван“ и његову апокалиптичност, него што је био за Токов „Поменик“. Мевлудинов „Диван“ је апокалиптично претсказање за Чаршију (страх за Муслимане, разорна зебња за Изгоране) које се испунило 1941. и 42. године. Представници Срба из Изгори и

Муслимана из Чаршије су на супротним странама. Међутим, није ријеткост да се јављају антиподности и унутар истовјерника.

Читаво „Преображење“ је својеврсна збирка дидактичких прича (Мевлудин, Токо, баба Милица, отац...), али и сурова слика зала која су чинили једни другима Беговићи и изгорски хајдуци. Битка на Гласиначком пољу најживотније показује ископања породица.

Аутор се у писању „Преображења“ издашно користио „Историјом Босне“ Стаке Скендерове, што је само још један доказ колико му је било стало до историјске истине коју је аутор унио у своје дјело.

Интересантно је напоменути да ове детаље, ове људске ријечи Мевлудинове и Токове, нијесу примијетили многи „критичари“ (боље: критизери!), него су сав ијед просули на Лубарду који је „вратио“ мучну прошлост из Другод свјетског рата, који се присјећа клања, убијања, паљевина, али и онога што су му приређивали представници власти у поратном периоду. И не само поратном. Мевлудинова апокалиптична претсказања нијесу се обистинила само у 1941. и 42. години, него она прате балканске народе све до данашњег дана. Надати се да бар савремене генерације, без обзира на националну припадност, неће Лубарду сматрати виновником тих дешавања, да ће се наћи поштени и добронамјерни читаоци и историчари књижевности који ће скинути са Лубардине главе „срамни ореол“ издајника, бунтовника, шовинисте... који су му поставили „државни душебрижници“ седамдесетих година прошлог вијека. Заслужио је овај страдалник, који је годинама трпио неправду, прогоне, сумњичења, ту катарзу. Заслужио је и постхумно извињење за све што му је чињено и у овом „босанском тамном вилајету“, али, богме, и у Београду. Бар у првим годинама његовог изгнанства из Босне.

Но, „Издржали смо више од девет кољена - очев је наук -, али као да се остварила бегова жеља да се у кучиће претворимо: претворили смо се и ми и они, клали смо се и сатирали без милости, као звијери, а да тиме ништа нисмо постигли осим да то и даље, све је прилика, наставимо, мада смо, с тобом, зашли у једанаесто кољено“ (Исто, стр. 219). И свугдје, кроз цијело Лубардино дјело, било да се ради о честитим Србима или честитим Муслиманима - страх, опомене, поруке да се живи у миру, да се заборављају зла времена.

Резиме:

Појава Војислава Лубарде 60-их и 70-их година прошлог вијека, у нашој књижевности и у политици је изазвала велике турбуленције. Његово „Гордо посртање“ (а то бисмо могли рећи и за његове раније романе „Ближњи свој“ и „Љуљашка“) покренуло је читаву лавину напада на овог писца, политичку острашћеност босанско-херцеговачких челника, непојмљив анимозитет и према писцу и према његовом дјелу, - да је све то имало скоро трагичне посљедице по овог страдалника. Лубарда се у једном тренутку нашао сам против свију, изопћен и из културног и из политичког живота, лишен најелементарнијих људских права да пише и да објављује написано. Све то је од овог писца створило бунтовника, оштрог, опорог, понекад пргавог инадију. Спас је нашао, или је мислио да ће га наћи, бјежањем у Србију. Нажалост, ни та „обећана земља“ није имала довољно разумијевања за овог дисидента. Требало је дуго времена да му се отворе врата књижевних листова и часописа да каже шта је имао казати. А имао је.

Па, и поред свих тих прогона и злоупотреба кроз која је прошао, Лубарда је за собом оставио капитално дјело, оставио је свједочанство о једном мутном и мучном времену, разобличио поједине личности и догађаје и извукао *истину* из блата и лажи у коју су је поједини политичари и историчари били смјестили. Његово књижевно дјело заслужено заузима високо мјесто у нашој литератури.

Драгана НЕШКОВИЋ

МАРИНА ЦВЕТАЈЕВА (1892 - 1941)

*„Цветајева песник била је једнака
Цветајевој човеку: између речи и дела,
Између уметности и постојања за њу
Није стајала ни запета, чак ни повлака.
Цветајева је ту стављала знак једнакости“.*

Живот Марине Цветајеве представља причу тако великих димензија да је немогуће говорити о делу не везујући га за блокове њеног живота. Живот Марине Цветајеве фасцинира и данас огромни аудиторијум широм света. Као и обично, више се зна о несрећи која јој је била додељена, али и коју је доделила себи, него што је познато њено песништво. И у најтежим околностима – смртне глади и хладноће, у свим могућим не-условима, услед свакојаким ометања и угрожавања – увек је писала, тј. живела пуно и потпуно, живела речју, која је била њен највиши захтев и највеће оваплоћење. Стваралаштво Марине Цветајеве истовремено је апсолутно зависно и апсолутно независно од њенога живота. Она не би тако писала и мислила да јој живот није текао онако како је текао, али би мислила и писала и да је живела сасвим другачије.

Марина И. Цветајева је рођена 26. септембра 1892. године, у московској породици потпуно посвећеној култури. Отац јој је био Иван В. Цветајев, син свештеника, посвећен науци, професор филолог и историчар уметности, оснивач познатог *Музеја лепих уметности*. Као личност изузетне интелектуалне и моралне снаге и научног дара, дао је Цветајевој једну битну страну: ону која зна, усваја, која препознаје и жедно тражи, и не заборавља, која корача по класичном и филолошком тлу управо онолико сигурно и поуздано колико је потребно да би се на томе стварало даље, осећајући „знање“ као подлогу о којој се не размишља.

Мајка јој је била М. А. Мејн, виртуозна и суптилна

пијанисткиња, склона поезији. Услед њене болести породица је често подуже боравила у Италији, Швајцарској, Немачкој и, у тим периодима, Марина је гимназијско образовање допуњавала у пансионима у Лозани и Фрајбургу, владајући већ тада француским и немачким језиком (чак је и песме писала на тим језицима, већ са шест година). О свом пореклу Марина је записала: „Ја сам – превелика смеша: деда са мајчине стране (Александар Данилович Мејн), од југоисточних је Немаца, са српским додатком, а баба (рођена Бернацка) – чиста је Пољакиња, са мајчине стране Русију уопште немам, а са очеве стране – цела сам“;

„Две крви, очева и мајчина, које су се слиле у једну, дале су ме сву! ... Једна распевана, лирска, једностихијна, друга филолошка и континентална“, две крви које се „никада нису слиле, несливене“.

Увек се опредељивала за мајчину страну у себи наглашавајући: „Лајтмотив читавог њеног и мог живота било је толстојевско ‘против струје’ – макар и сопствене крви – и против устајалости – сваке средине (устајале воде)“.

Детињство и рана младост Цветајеве били су управо то: ход против струје. Није био у питању угледни руски интернат „за девојке из бољих кућа“, већ католички пансион у Лозани и Фрајбургу, где четрнаестогодишња Марина пише стихове на француском и немачком. Напунивши 18 година, самостално, без знања родитеља, објављује прву песничку књигу. Упознаје се са Брјусовим, који је написао текст о њеној књизи, а и знатно утицао на њену рану поезију. Учествоје у раду кружока при издавачкој кући *Мусагет* где се упознаје и са песником Елисом. Изузетно позитивним текстом оглашава се и песник М. Волошин са којим постаје и пријатељ и са којим се састаје у његовој кући на Криму, где је и упознала Сергеја Ефрона, за кога се удала 1912. године. Године 1913. исписује данас познату песму у којој исказује високу песничку самосвест. У два прва песничка књигама *Вечерњи албум*, *Чаробни фењер* и поеми *Чаробњак*, осликавајући детаље домаће свакодневице, шетње на булевару, читања, часова музике, односе са мајком и сестром, она имитира дневник гимназисткиње која у тој атмосфери „дечје“, сентименталне бајке сазрева и закорачује ка песништву. У наредним књигама, које откривају стваралачку зрелост Цветајеве, још је присутна окренутост дневнику и бајци, али они су ту већ трансформисани, већ су саставни део личног песничког мита. У циклусима песама, упућених песницима савременицима

Блоку, Ахматовој, или посвећених историјским личностима или књижевним јунацима, централни актер је најчешће романтична личност, коју не могу да схвате ни савременици, ни потомци, али која и не очекује примитивно разумевање, као ни малограђанско саосећање.

Њеној поезији својствени су исповедни тон, емотивна напетост и енергија осећања; специфичан језик, односно сажетост мисли, као и муњевити заокрети у развоју лирских збивања. Као најизразитије одлике самосвојне поетике Цветајеве издвајају се интонациона и ритмичка разноврсност, стилски и лексички контрасти, необична синтакса, тзв. „ломљење“ традиционалне метрике и експериментисање звуком.

Обријаној глави са наочарама, првој збирци која је издата кришом од оца и другарица, интелигенцији толико обојеној страшћу, свим њеним судбоносним опредељењима у животу, заједничко је само једно: негација. У почетку је то био афективно-интелектуални отпор према свету у којем је живела, на коме је заснивала и уметност и понашање. У тренутку када је тај свет био срушен и када је нови освојио власт, остала је доследна само својој поричућој природи – а не опредељењу. Створио се други отпор: према новом свету – чиме постаје заштитник онога против чега је коренски била. И њена поезија, и понашање, и ставови само су тиме условљени. Она се осећа добро, јер је опет сама против већине. На новом простору она се сусреће очи у очи са некада далеким људима због чије је „добре воље за смрт“ била спремна све да жртвује, које је штитила и уздизала поезијом и животом. Њихово лице је сада лишено романтичног ореола који је око њих стварала, они постају оно што су и били: њени стари познаници из предреволюционарних дана, против чије се малограђанске ограничености, националистичке примитивне егзалтације и тупости самоорганизовала читава њена младост. До тог тренутка она је била уверена да је у праву, заправо да је на правој страни. Окружена је публиком до које њени стихови не допиру, која уздише над Пушкином, јер је неспособна да уложи и најмањи отпор пред другим и другачијим. У прози тих година сећа се, „најзахвалније публике на свету“, морнара и црвеноармејаца, студената и радника којима је читала песме. Сећа се да су јој они праштали све – њено бело опредељење, белу ангажованост, беле стихове – јер је песник. Док јој ови не праштају управо то што је песник.

Разумевање Револуције већ је отпочело када је одлучила да пише о Мајаковском. Схвативши овог песника, разумела је и признала револуцију као оваплоћење стихије и историјског народног генија. Емиграција то није могла да јој опрости. Ниједан од париских емигрантских часописа је више не штампа, долази до дефинитивног разлаза и бојкота, потпуне усамљености у крајњој беди. Цела породица живи од зараде деветнаестогодишње Аље. „Беду у којој живим ви не можете да замислите, немам никаквих средстава за живот осим писања. Муж је болестан и не може да ради. Терка плетењем капа зарађује 5 франака дневно, од чега живимо нас четворо (имам и осмогодишњег сина Георгија), то јест једноставно постепено умиремо од глади.“

Чланови породице Цветајеве инсистирали су да се сви врате у Русију. Делимично је из њих проговорила чежња за домовином и симпатије према комунизму и Совјетском Савезу, делимично пак свест да за Цветајеву у Паризу нема живота и да она тамо пропада у вакууму, без одзива читалаца. Изгубљена, анестезирана болом, по свему судећи без подршке и пријатеља, без могућности да ради, у крајњој беди, не објавивши ни један једини стих, страшније и поразније без читалаца но икад, у својој земљи а без ње, жива а гиљотирана – је ли писала? Тешко је поверовати да није, јер је увек то чинила.

На самом почетку рата Цветајева је са сином евакуисана у татарски градић Јелабугу. Тамо се у кућној књизи уписала као „преводилац“, тамо је и извршила самоубиство 31. августа 1941. године.

Вест о њеној смрти нису објавиле ниједне новине. Место на којем је сахрањена никада није постало познато јавности. Није пошла поворка улицама Москве, као што је предвидела у својој песми „Миља“.

Пастернак је забележио: „Марина Цветајева се бранила читавог живота од свакодневне баналности радом, и онога дана кад је изгледало да јој је то недозвољен луксуз, опазила је хаос који је створила својим стваралаштвом, непокретан, необичан, непомичан, окренула се у ужасу и, не знајући где да нестане у очајању, сакрила се у највећој журби у смрт, ставивши главу у клизаву петљу тачно као под јастук.“

Поезију Марине Цветајеве не чини особеном само карактеристична, тотална звучност. Иза знаменитих звучних бравура откривамо све

дубље значењске слојеве. Посебни су и њен набој, и еруптивност, сама собом та поезија је траг непрекидних, страствених рвања са силама, спољним и унутарњим превирањима којима није лако одолети. Њен силовити лирски замах проистиче из непосредне инспирације, али је дубоко утемељен у античким мотивима, у митском наслеђу и наслеђу народне књижевности, као и европске поезије - а реализован авангардним средствима, самосвојном ритмиком, снажним поетским изразом апсолутне упечатљивости. Раскошном лексиком, ретком мисаоном енергијом и неуморном језичком игром, разноврсним обртима, ломовима, драматичним гibaњима интонационог склопа, тоном, мелодијом, вибрацијама и духом, Цветајева остварује изразито модеран израз и непоновљив поетски свет. Спојем плодног упијања традиције и високе слободе сопствене креативности, поезија Цветајеве импресионира. Ни изблиза није реч о општој миловзвучности и мекоти, глатком разливању звука, иако ни тога не мањка; реч је пре свега о специфичним динамичним језичким прескоцима и загрцнућима, који као да доводе до потреса тла, услед којег као да се однекуд, право у песму, одједном срине неслућено драго камење звуковних језичких ризница.

Цветајева је сва у хрљењу ка другоме, сва од потребе за потврдом блискости у свету; свет се код ње на блискости и држи, тачније распада се без блискости. Отуд и толика напетост, толики напор да се на сопственим рукама тај распад зауставља. Отуд и њен песнички порив – потреба за дијалогом, било са временски удаљеним, било са савременим јој духовним сродницима, као што су Блок, Ахматова, Мандељштам, а, нарочито, Пастернак и Рилке.

На таквом хрљењу другоме, темељила се и њена емигрантска чежња за враћање руском књижевном миљеу и традицији за коју је била дубински везана. Пре одласка из Русије, већ после прве њене књиге, био је препознат њен снажан, самосвојан лирско-епски таленат: Брјусов, Гумиљов, понајвише Волошин, били су јој прва подршка. Пријатељство с Мандељштамом, обожавање Блока и Ахматове, фасцинираност Мајаковским, неземаљска опијеност Пастернаком, све су то најнасушније релације, без којих се тешко опстајало, а опстајало се снагом имагинације и сна, преобраћаних у стих као својеврсни над-дијалог, дијалог душа.

Њена врхунска песничка остварења су поеме *Новогодишње, Соба. Покушај* (у оригиналу, дословце: „Покушај себе“), *Поема*

ваздуха, као и следећа дела: *Вечерњи албум, Чаробни фењер, Крај Казанове, Растанак, Песме Блоку, Делија, После Русије, Лабуђи табор, Мој Пушкин, Изабране песме, Изабрана дела, Изабрана проза* у две књиге и тако даље.

Много је разлога да се, говорећи о Цветајевој, пође од трагике њеног невероватно тегобног живота, који је од почетка Октобарске револуције па надаље из дана у дан бивао све мучнији, увек на доњој граници голог опстанка. Много је разлога, такође, да се пође од трагике песникињиног измештања из књижевне и језичке средине, одвајања од руског читаоца „прелома кичме“, како је назвала тај судбински удес. Није помогло то што је одмалена владала страним језицима, италијанским, француским, немачким: у иностранству, била је упућена на руску емиграцију, тамошњег руског читаоца, идејно острашћеног како је одмах проценила, са којим ускоро губи контакт већ и због тога што ни у ком погледу не жели да угађа ничијем укусу, што следи само и једино свој унутарњи глас, а новина тог поетског гласа ту није прихваћена. С прозом је још некако и ишло, мада је и она имала посебан „цветајевски“ међужанровски печат: спој аутобиографско-есејистичко-философских елемената, али поезија, оно њено најесенцијалније, није примана за штампу. Са повратком у Русију у том погледу, било је још горе: поезију јој нису објављивали, посла и помоћи колега по перу једва да је или никако није ни било.

Од огромног значаја је чињеница да је непрекидно писала, упркос трагици свих околности, захваљујући чему је не само издржавала сву ту трагику већ се уздизала изнад ње, преобраћала је у стихове, изједначујући их са смислом постојања. Снагом песничке интуиције и надахнућа, силином дара, љубави и мисли, продирући у више сфере, Цветајева исписује, задаје, себи и не само себи, нове ступење: мисао – смисао – чисти дух. Виртуозним песничким поступком, она изнутра прати пут којим се душа, призвана другом душом пристиглом иза граница смрти, поступно узноси кроз слојеве ваздуха да би, трансформисана у мисао, ослободивши се предела смртности, упловила у тај нови облик постојања – чисти дух. Сигурни смо да је морала бити свесна да се, управо „Поемом Ваздуха“, и чисти дух, као и душа, и увелико – остварио:

Неко је од камена, неко од глине,
Ја – сребрним сјајем пленим!
Ја сам од издаје, ја сам Марина,
Ја сам варљива морска пена.

На нашем говорном подручју поезија Марине Цветајеве, као и њена проза и преписка, нису непознаница. Њена дела живе на српском језику, њен песнички глас у културним круговима препознат је и прихваћен као глас великог песника, присвојен као драгоцену наслеђе. Било би неопростиво не приближити Маринину поезију сваком читаоцу.

Литература:

1. Аутобиографска проза; О Пушкину; Писма / Марина Цветајева. – Београд : Народна књига ; Српска књижевна задруга, 1990.
2. Песме, циклуси, поеме / Марина Цветајева. – Нови Сад : Orpheus, 2011.
3. Руске поетске теме / Милица Николић. – Београд : Нолит, 1972.
4. Песме и поеме / Марина Цветајева. – Београд : Народна књига; Српска књижевна задруга, 1990.

КРИТИКА ЕКОНОМИЧНОГ ИСКАЗА

(Момчило Голијанин: *У свјетлу ријечи*)

У слову и перу Момчила Голијанина, кроз књигу “У свјетлу ријечи” дише ревно читалац и пажљиви читач, с којима усредсређено успоставља дијалог са дјелима минулих времена и овог нашег времена, једнако ревносно са оним дјелима из прошлости, као и са овима из наше садашњости. Да није таквог Момчила Голијанина, преданом књижевном слову, за доста аутора из његове књиге “У свјетлу ријечи” не би се чуло, не зато што они не завређују да се о њима говори, већ због иначе инертности данашње критике али и односа гласила према текућој критици (у многим галсилима су напросто ишчезле рубрике о приказима нових књижевних дјела), или не би се ваљано чуло ништа о тим дјелима. Дакле, хроничарска и оцјењивачка акрибија Момчила Голијанина једнако се фокусира на дјело без обзира на мјесто његовог аутора у свијету књижевне присутности и успјешности. Са његовог пера капљу ријечи у књижевни текст са одговорном тежином и акрибијом а то је због тога што се Голијанинов читач, који непогрешиво уочава и фиксира, удружио са Голијановим чатаоцем, који врло духовито и систематично расплиће замршену “грађу” књижевне умјетнине. Он тачно самјерава свој исказ врсти дјела, врсти свог критичког текста (треба у том смислу погледати текст о књизи Љубомира Зуковића “На раскршћима трајања”, текст о пјеснику Момиру Војводићу под насловом “Игрокази Момира Војводића, или текст о гуслама). Напросто, било који текст Голијанинов да погледамо (овакве се књиге не читају редом), видјећемо како прецизни и непогрешиви читач живи духовном читаоцу, ту једнако дјелује читач читаоца и читалац читача.

Прворазредна одлика Момчила Голијанина као критичара и есејисте је фокусирање. Он има невјероватну моћ не само да процјењује одабране детаље у одговарајућој цјелини, већ и да јасно и прегледно покаже цјелину у свој њеној слојевитости. То се једнако види у уводном есеју, у средишњем дијелу књиге, у којем ауторство није наглашено а присутно је, као и у критикама

трећег дијела књиге, гдје је ауторство прворазредна чињеница и због кога се критика и пише. Дакле, критичар Голијанин се у пуном капацитету свог интелектуалног и осјећајног бића (дјело се по критичару Голијанину не може промишљати без снажног доживљаја дјела о коме се критички промишља) усредсређује на укупност естетске “разборитости” скривене у слојевима дјела, у његовој структури и текстури. Своју критичарску пажњу (критика подразумијева и оцјењивање, што грчка ријеч “критика” изворно и значи). Голијанин умије са лакоћом да се сконцентрише како на детаљ тако и на цјелину, како на мотив тако и на тему. Неким скоро “комотним” увидом он допире до дубина замршене слојевитости, својим свјетлом урођене проницљивости “обзнањује” унутрашње свјетло како прозне тако и поетске ријечи, како свјетло мотива тако и свјетло теме. Он се лако сналази у запетљаним међуодносима како структуре тако и текстуре дјела (имајући у виду да се текстура и структура не дају лако размрсити), јер му је израз еквивалентан исказу. У тој еквивалентности он је “сурово” досљедан, без промашаја и падова, поготово кад је у питању већа есејистичка цјелина и већа потреба за елаборацијом. Својим увидом и увиђањем раскриљује и “просвјетљава” мјеста која су привукла његову критичарску пажњу. Та и таква пажња је и менталног и искуственог карактера, имајући у виду и чињеницу да је емпирија и становита менталност. Емпирија, уз знање, утиче на “обим” и квалитет увида у свијет књижевног дјела, увида у идејноестетску слојевитост. Голијанин пажљиво фокусира своју пажњу, свјестан важности и битности своје проницљиве пажње, јер без тога нема допирања до свјетла ријечи дотичног дјела. Ријеч свијетли ономе који се на ријеч може без остатка да усредреди, без увијања и околишавања, а Момчило Голијанин књигом “У свјетлу ријечи” то изузетно може. Голијанинова усредсређена пажња има своје обликотворне димензије и параметре а све у зависности од тога да ли се усредсређује на поетско, прозно или критичко-есејистичко дјело. У сваком случају, он је посебан и увидом (исказом) и изразом семантичке укупности о датом дјелу. Укратко, он је јасан, искрен и моралан критичар, имајући стално на уму да је освјетљавање естетских димензија вриједности књижевног дјела до краја неискажљив посао, јер он открива у дјелу оно што је Бог њему дао да открије (према Мартину Хајдегеру), остало ће откривати други. Голијанинова прегнантна мисао о дјелу не “краде” нам ни

вријеме, ни пажњу а од “коректне” критике то се и тражи (ако је могуће тачно дефинисати коректност критике), поред чињенице да нас интересује за дјело о коме говори. Голијанинови текстови засигурно увећавају наше знање о књижевним појавама, али и јача наш смисао за вредновање у бескрајном књижевном систему и вриједносном систему. Најкраће: улога критичара Момчилу Голијанину напосто одговара у оној завидној мјери по којој је он (критичар) одговоран према дјелу о коме говори својим прегнантним језиком, али и према читаоцу и дјела и његовог увида о том дјелу. Његов језик је саздан од суптилних исказа, са одликом ласерске прецизности.

Момчило Голијанин припада потоњим генерацијама које предано и брижљиво проучавају и вреднују оно што су књижевно претходне генерације урадиле, али и оно што су њихови савременици књижевно урадили. И једни и други су валоризовани у првом дијелу књиге “У свјетлу ријечи”, у коме се краћом или дужом есејистичком елаборацијом показује семантички смисао њихових остварења, било да су се бавили општом темом, каква је тема Првог свјетског рата, или темама ужег карактера и дискурса. По структури ових текстова, по елаборацији одређених тема и књига у којима су одређене теме предочаване, прозно, поетски или критички, види се да је критички дух Момчила Голијанина све то брижљиво и истрајно сагледавао и потом пажљиво преточио у свој критички исказ. Није лако, и тако уједначено, писати о разуђеним темама (које често прелазе у тематику), појавним књижевним облицима (поезија, проза, критика), као што је тема Великог рата у српској књижевности, поготово није лако успоставити стваралачки дијалог са дјелима на ратну тему која се животно тиче српског народа. У књижевној радионици Момчила Голијанина освијетљена су нечијим нехајем затурена (скрајнута) књижевна остварења, али је бачен, већи или мањи, сноп свјетла на текућу, оовремену, књижевну продукцију, да се неправедно не запостави, као што је код Срба већ уобичајена пракса. Већи културни народи (Французи) ништа не запостављу и ништа не препуштају случају, ни минорна књижевна остварења (свако дјело нађе своје мјесто у књижевној пирамиди). У том свјетлу, из тог угла гледано, Момчило Голијанин се овом књигом показао у незаобилазном хроничарском свјетлу. То лијепо показује садржај ове књиге и документарни слој поједначних текстова, оно што се у структуралистичкој поетици

зове свијет књижевног дјела. Прецизном атрибуцијом Голијанинов критички и критичарски скенер показује да се дубоко и широко понирало у кривудае и закучасте “ходнике” књижевних дјела најразличитијих времена и књижевних опредјељења. То је свакако обиман посао, вриједан сваке пажње, поготово ако се има у виду и његова хроничарска разноврсност. Са његовог пера у текст капље једно прикладно виђење сусрета књижевне традиције с модерним умјетничким схватањима, с нагласком да је доживљај сваке умјетнине основа теоријског (критичког) сагледавања, сагледавања умјетничких домета, а све са свијешћу да се то никада до краја не може сагледати.

Кад пише о другим ствараоцима, Момчило Голијанин, прије свега, сам себи подноси извјештај, па тек онда за оне који ће односну умјетнину читати. То је самосвојна критичност која не обмањује и не околиши, јер самога себе, своје захтјеве, немогуће је обманути, ако је у основи писања критичког текста доживљај дјела, довољан да буде подлога писања. То се првенствено огледа у организацији исказа, прецизног и одмјереног. Доживљај дјела је услов “учитавања” себе у свијет дјела, али не да би се натпјевао са пјесником или “натпричавао” са приповједачем или надгорњао са неким ранијим критичким опсервацијама. То је “свето правило” у критикама и есејима ове Голијанинове књиге под допадљивим насловом “У свјетлу ријечи” (ријеч је, према Библији божанског поријекла, јер прва бијаше у Богу па онда у Човјеку). Пажљивији читалац Голијанинових критика и есеја (неки текстови обимом нису велики али су чисто есејистички засновани) ће примијетити издашно економисање говором (језиком у употреби), а то значи да увијек рачуна на могуће присуство симболике ријечи, кад њено “свјетло” дјелује појачано (освјетљава више од обичног значења). Посебна особеност Голијанина као критичара (он је занимљив и као прозаиста, приповједач) јесте то што он са лакоћом улази у координатни систем дјела које вреднује, јер са лакоћом расплиће сваку вишеслојност (симболичност) дјела о коме говори и које вреднује - он у дјело продире (улази) као свјетло у таму, јер детективски проникне у сваку симболичку збиљскост дјела. У његовом критичком перу су успјешно спојени минуциозност архивара и регистратора и луцидност аналитичара - ислѣдника, јер ислѣђујући дјело Голијанин ислѣђује и себе, пошто то прво не може без овог другог (писати о дјелу је увијек једним дијелом

писати и о себи), јер су они везани дјелом као пупчаном врпцом један за другога, а оба читалачким умијећем за дјело у аксиолошком смислу. Умијеће у прилазу књижевном дјелу краси Голијанинове критичке и есјистичке текстове, а оно се, прије свега, састоји у прецизности запажања и исказивања, чему претходи сложен и компликован истраживачки посао, његово читалачко “рударење”. Само се тако, до танчина, може дати “профил” одређеног дјела и његово присуство у датом времену, јер дато вријеме и дјело су дубоко међусобно условљени, па свједочити о дјелу значи свједочити и о времену, животу тог времена у дјелу. Доживљај дјела не даје критичару да буде равнодушан према дјелу (то Голијанинове критике зорно показују), доживљај потхрањује критичареву објективност (мада је доживљај сам по себи високо субјективан) и одговорност критичара према дјелу о коме говори, одговорност у том смислу да његов исказ не пријеђе у пуко ламентирање. То је доказ да је говорити о неком дјелу изузетно сложен и одговоран посао. Тога је Момчило Голијанин свјестан. У тој освијештености је и чињеница да је ово вријеме када књижевна критика мора бити што прецизнија и што концизнија, у смислу кориштења лексичког “материјала”, мора бити језички спрегнута а Момчило Голијанин је то уобзирео у својим критичким текстовима. Књижевност се исказом и изразом прилагођава времену па и овом нашем (свако вријеме има своје ноде), у коме мноштво, отупјело од свакојаког уживања (и у ранијим временима је тога било) бауља егзотичним дестинацијама, тражећи или забаву или утјеху за преживјеле личне поразе. Ово је вријеме чопоративног туризма, путује се крузерима, аутобуске и жељезничке станице су пуне, аеродроми су, такмођер, препуни. То све има у виду данашња проза и поезија, па и критика таквој прози и поезији самјерава свој вокабулар и видокруг, да буде читљива и прегнантна кад говори о текућој књижевној продукцији. Тако долазимо до сазнања да је књижевној критици све теже и компликованије да раскриљује и разоткрива књижевно дјело, јер је њен замишљени читалац (читалац критике) поприлично збуњен свим датостима у његовом (нашем) времену.

Пошто су књижевна дјела опсједнута детаљима, ни књижевна критика ту чињеницу не може да заобилази, ако хоће бити одговорна пред читаоцем, ма какве предрасуде данас ми о њему (том читаоцу) имали. Ту одговорност Голијанинова критика посједује, јер у тој критици нема мјеста произвољности

и површности. Вокабулар Голијанинове критике има у виду нивое примарне и секундарне “грађе” (путопис, есеј, албум, календар, туристички водич, тесктови из штампе и много шта друго што је саставни дио умјетничких књижевних дјела), који условљавају не само цјелину (у поезији цитатност) дјела већ и сами детаљ у мотиву а све у сврху атомизације цјелине, јер се и сам живот данас до невјероватних димензија атомизирао, у коме се “сударају” најразличитије ситнице, чију симболику и семантику треба освијетлити свјетлом књижевне критике, критичке ријечи. Као што данашње књижевно дјело има задатак да што прецизније проникне у свакодневицу (зато се у дјелу користи секундарна грађа), тако и књижевна критика има задатак да што прецизније проникне у замршене и недокучиве слојеве дјела. Тек у ткању књижевне критике “дешава” се стално и систематично “дешифровање” књижевног дјела као “шифре” свега онога ткања свакодневице које се нашло у књижевном дјелу. Језгровитост књижевне критике бива у њеном стилу и по томе се она познаје и препознаје. Голијанинов критичарски и критички стил (Бифон је стил искључиво везао за природу човјека), поред већ реченог, избрушен је, без сувишног у исказу и изразу, са одмјереним осјећајем како за детаљ, тако и за цјелину.

Реченице (мисли) Голијанинове критике су семантички обремене и не дозвољавају никакву расплутаност семантичке пуноће. Оне у свом слиједу прецизно прате све оно што се условно зове суштина књижевног дјела и та им суштина никад не измиче. Ако сјећање у књижевном дјелу производи само себе, у Голијаниновој критици усредсређеност производи (јача) саму себе. У том смислу, резонантност Голијанинове критике је више него очигледна, јер се ненаметљиво провлачи кроз све текстове књиге “У свјетлу ријечи” (то је разлог да се у овом сагледавању Голијанинове књиге не иде у каталогизацију и коментарисање сваког текста посебно). Тиме је додатно ојачана моћ Голијанинове есејистичке и критичке ријечи. Вриједност овакве књиге тим је већа (треба пажљиво погледати есеј “Први свјетски рат у дјелима наших писаца”) ако се има на уму да ваљак глобализације несмиљено нас гази, када је језичка и културна баштина свуда угрожена, када се руше постављене ћириличке табле (случај у Вуковару), или се гунђа и омета постављање истих у матици Србији (случај Културног центра, Нови Сад), када лажни космополити пљују по српском језику, дајући му разна имена,

када се пљује по сопственом, српском, народу и његовој држави а воли више од свега остатак свијета, а све у име неког праведног космополитизма. Кад се све то има на уму (и још много других појава и ствари које Србе расрбљавају), појава овакве књиге, која има валоризаторски и оцјењивачки (аксиолошки) карактер, добро је дошла да ојача онемоћалу српску свијест о доприносу књижевних дјела српском културном идентитету, јер Голијанинова књига брани и просвјетљава српски књижевни идентитет.

Из семантичког капацитета књиге, о којој пише, Голијанин извлачи спознајни максимум а његови искази при томе су врло економични, нису расплутани и не одишу празнословљем, и нису нејасни. На примјеру његових критика види се да ни критичар не може о имагинативном дјелу, каква је поезија, зборити и давати исказе (судове) без дозе властите имагинације, која му помаже да докучи дубине и ширине дјела о коме пише. Он трага за вриједностима дјела не само да би односно дјело приближио читаоцу, већ да би и будућег читаоца понукао на слична трагања. У томе лежи и чињеница да су његови текстови и занимљиви и да нису резултат само и искључиво јаке рационализације (великог књижевног знања, које Голијанин несумњиво има). Та и таква резонантност у Голијаниновим реченицама (исказима) чини те реченице пријемчивим за онога ко се хоће обавијестити о датом дјелу. Голијанин као да полази од чињенице, и свијести, да чини посао презентовања чаролије књижевног свијета у књижевном дјелу (без обзира што то може да изгледа како је пресликана пука стварност), што критика у својој суштини и јесте (да нас увјери у истинитост лијепе лажи). Књижевно дјело као особена појединост у књижевном животу је важно, као што је човјек својим особеностима важан у животу свијета. У критичком презентовању дјела, како то чини Момчило Голијанин, показује се моћ понирања у дјело, препознатљиво умијеће, па се за Голијанина може засигурно тврдити да с неком необичном лакоћом разоткрива скривено у дјелу, поготово његове естетске вриједности. У књижевном “нотном” систему (живот је дефинисан у октави, од ниског “до”, до високог “до”) Момчила Голијанина све је уједначено и уравнотежено, јер својим исказом обухвата вјешто све слојеве књижевног дјела, његову структуру и текстуру, у синхронији и дијахронији, дакле, има моћ прегледног сажимања и све то еквивалентно језичком изразу.

За Момчила Голијанина критика се не своди на самоисповиједање поводом неке књиге (неког текста), прозне или пјесничке (поетске), ма колико у њеној основи био лични доживљај предмета (књиге) о коме говори. Његови критички текстови су утемељени у оном увијек тешко дефинисаном узрочно-последичном схватању српске националне књижевности, у коме је само дјело својом особеношћу допринос том стваралачком “ланцу”, у коме све “карике” (дјела) немају исту вриједност, исту вриједносну тежину (ако је у времену у ком се дјело процијењује), јер и слаба “карика” учествује у одржавању националног књижевног “ланца” (укупност дјела у националној дијахронији). Свако дјело, без обзира на вриједносну степеницу (позицију) у српској књижевности, исписује својим “оком” живот и доприноси на свој начин “златној бајци” српске књижевности (све је у књижевности бајковито па и оно што се може до краја рационализовати). Колики је допринос ове Голијанинове књиге у свеколиком вриједносном систему српске књижевности као јединственог књижевног корпуса, ма гдје Срби боравили, тешко је са сигурношћу одмах и сада одредити (нека дјела с временом постају све значајнија), али је евидентно да тај допринос већ сада постоји, поготово ако се има у виду оскудица оваквих књига у српској књижевности. Вриједност ове књиге је могуће лако сада утврдити и летимичним погледом у наслове текстова у њој. Голијанинова књига “У свјетлу ријечи” зналачки ступа у одбрану човјека (и аутора) и његове књиге, јер књижевност је и данас, као и јуче, једино прибјежиште човјека, и свега онога што га чини човјеком у животу и његовом колективитету, а заједно су (књига и човјек) допринос животу свијета и свијету живота, и допринос одбрани књижевности која још увијек (уз остале умјетности, науку и филозофију) незауостављиво својим непобједивим свјетлом (свјетло књижевности боље освјетљана живот од свјетла дана) брани човјеково сложено постојање у још сложенијем животу и свијету, јер освјетљавати свјетлом ријечи кривудава стазе човјековог кретања је исто што и бити изворно свјетло те ријечи (уз чињеницу да се ријеч “бруси” вијековима у колективу истог језика). У том смислу Голијанинова ријеч је препознатљива и виспрено усредсређена.

Сретен ВУЈКОВИЋ

СВАКИДАШЊЕ ИЛИ ИСТИНИТЕ ПРИЧЕ ЦВИЈЕТИНА РИСТАНОВИЋА

(Цвијетин Ристановић: *Свакидашње приче*, „Свет књиге“, Београд 2017)

Збирка кратких прозних модела, *Свакидашње приче* Цвијетина Ристановића, познатог критичара и књижевног прегаоца, његов је литерарни првенац и занимљив уметнички колаж хетерогених литерарних слика инспирисаних догађајима и људима из друге половине XX и са почетка XXI века. Природа и структура књиге открива читаоцу нови и до сада мало познати профил овог вредног ствараоца, који, поред већ исказаних афинитета за различите области духовне културе, показује и неоспоран дар за моделовање краћих литерарних форми. У конципирању идејне и тематске структуре приповедних модела руководио се првенствено личним осећањем и проживљеним искуствима, надрастајући притом ограничења класних, националних и конфенционалних норми, уздижући тако, своје мисли и осећања на ниво општих људских вредности, далеко изнад просечног и баналног.

По својој садржини и структури Ристановићева нова књига могла би се с разлогом назвати *Истините приче*, јер открива бројне истине из пищевог живота и времена; све што је у детињству и доцније видео или проживео, што је слушао или гледао, и што се у његовој свести временом таложило и кондензовало, исказао је и преточио, у тренутку стваралачког надахнућа, у форму упечатљивих уметничких цртица уздижући се, каткад, различитим техникама нарације, до нивоа модернијег организовања фабуларног тока. У дугачком низу незаборавних догађаја и мотива, остварио је аутентичну слику ратних и поратних збивања у Босни, нарочито из времена ратних, деведесетих година двадесетог века. И кад је реч о догађајима пре и после назначеног времена, у средишту његове пажње је увек обичан, мали човек, који је често немоћан и сам, а каткад и беспомоћан у ковитлацу ратних вирова, или у колоплету

неприкосновених правила моћних и осионих, који одређују понашање и судбину малих и слабих.

И ма о којој теми да је реч – о сиромаштву и беди, о породичним или интимним љубавима или проблемима, о растанцима са најдражим који одлазе у туђину гоњени страшним бичем рата, о трагичном удесу индивидуе изазваном њеним унутрашњим противуречностима или спољашњим узроцима, о несрећним судбинама и заблудама о предодређености живота сваког појединца – аутор је у приповедању, а нарочито у грађењу портрета, успевао да суптилније и дубље проникне у интимни свет својих јунака. Он воли људе и у свакој прилици исказује разумевање за њихове патње и бол, за невоље, за њихове мане и пороке, јер зна да је човек, иако разумно, ипак само једно слабо и несавршено биће. Због тога је фабуларни ток неких његових прича развијен у првом лицу, јер он жели да у њима јасно маркира ознаке личног и доживљеног, као сведок назначеног времена и догађаја у којима је и сам учествовао, са јунацима које је волео или тек познавао.

Понекад се читаоцу може учинити да је приповедачки циклус Ристановићеве прозе шарени колаж фрагментарних исечака и записа из људске свакодневице, али то је само први, површински слој њихове тематске и идејне структуре. Дубински слој његових прича открива непобитне истине човековог битисања и доживљава се као подсетник хуманизма и кодекс најчистијих моралних порива и трајних цивилизацијских вредности. Од свега што је писац видео, сазнао или записао, настанило се у његовим причама као сведочанство времена, које читаоцу приближава прошлост, презентује стварност и наговештава будућност. Јунаци његових прича су обични људи, различитих професија и афинитета, који су најсрећнији кад чине добро ближњима, а несрећни када виде несрећу других, или када схвате да су их изневерили они у које су највише веровали.

Детињство и успомене из времена одрастања и зрења су честа тема и инспирација неких Ристановићевих прича. Међутим, то доба и своје литерарне јунаке он не идеализује, јер је време у коме они одрастају било сурово, те им је често ускраћивало могућност да осете лепоту и све чари детињства. Некима је оно било просто украдено, други нису ни стигли до његове шарене капије, јер су их ратне страхоте и друге непредвидивости живота на том путу немилосрдно заустављале. Зато се у његовој прози

рат доживљава као страшна пошаст у којој се људи међусобно сатиру и убијају, а да се притом чак и не познају. Рат је маркиран као тиранин који узима данак победницима и побеђеним, једнако осيونим господарима и онима који за њих ратују.

Ристановић је опсерватор који настоји да о људима и животу говори са дистанце, па чак и о збивањима у којима је и сам учествовао. Међутим, његов говор и говор његових јунака, а нарочито љубав са којом описује време и догађаје или евоцира успомене из детињства и младости, не могу да прикрију његову сензибилну природу, његову преосетљивост за људске патње и бол, његов бунт против тираније и неправде, па ма од кога оне долазиле. Жеља да оснажи човека који се бори за правду, истину и боље односе међу људима, прожима садржину и структуру свих његових прича. Опредељујући се за такав концепт уметничког стварања, он у својим причама често изриче афористичке обрасце мудрости и непобитне истине, не скривајући притом дивљење према снази малог човека који одолева свим невољама и искушењима да би очувао унутрашњи мир и достојанство као мерило елементарних људских вредности.

Садржина Ристановићеве нове књиге омогућава читаоцима свих узраста и афинитета да прошире хоризонт својих сазнања, да осете патину прошлости и противуречности урбане цивилизације, да релаксирају дух и разреше сопствене дилеме, како би себе учинили вреднијим, срећнијим и бољим. Он уме да урони у несавладиве токове живота, да им осети пулс и прелије их у садржину својих прича. Свет у коме стгзистирају његови јунаци, не зависи толико од њих, колико од начина на који тај свет подносе и начина на који се боре и живе. Судаћи по томе, Ристановић сугерише чињеницу да је свет и живот у њему, иако несавршен и непредвидив, велики неприкосновени учитељ, од којег би сваки појединац могао нешто да научи. Његове приче упућује човека да своје ја ставља само изнад себе, а никако изнад других. То је довољан разлог да се његова збирка приповедака дефинише као универзална литрерарна читанка која нуди најдубље истине о егзистенцијалним проблемима малог човека и најфиније лекције живота.

Миомир МИЛИНКОВИЋ

САТИРОМ ПРОТИВ МОРАЛНОГ ПОСРНУЋА

(Јелина Ђурковић: *Зарубице*, „Свет књиге“, Београд 2017)

Тотова сваки човјек, поред реалног, има и свој измишљени свијет. Кад је ријеч о писцима, они га граде, најчешће, због незадовољства постојећим, па им он служи као својеврсни азил. Писци се надају да ће се увијек наћи неко ко ће се у том другачијем свијету препознати и на чију ће психу остварити неки утицај.

Кад се у зрелим годинама суочила са људским изопаченостима, свијет другачији од реалног је почела да ствара и Јелина Ђурковић. Понадала се, као и многи књижевни ствараоци прије ње, да ће на тај начин бар мало допринијети корекцији наопаког људског понашања.

У Ђурковићкином приповједачком поступку видљиве су три фазе. Прву чини пажљиво посматрање појава у друштву и студирање људских карактера, другу записивање виђеног и спознатог и трећу наративно представљање негативних појава у друштву: сујете, егоизма, похлепе, охолости, уображености, глупости, суровости, насиља... Некад је Јелинина наратија отворено критична (*Тисућљетна повијест прљавих чарапа, Април над Бијељином '94*), некад заогрнута алегоријом (*Стратегија дрекаваца, Баба у шипцима, вук међу воловима*), а некад иронична и саркастична (*Минус протеин, Мрешићење јарана*).

Списатељица се првенствено бави својим савременицима, откривајући да је њихово понашање изопачено и неприхватљиво здравом разуму. Њена критика усмјерена је најприје на странце: високе представнике Европске уније, челнике Хашког трибунала, лидере политичких партија, па онда на неморалне домаће људе: криминалце, скоројевиће, халапљивце, полтроне, лицемјере. Наш је утисак да су умјетнички успјелије њене приче о домаћим личностима од оних о странцима. Претпостављамо да је разлог томе што је ауторка дуже и чешће била суочена са неморалом домаћих мафијаша, па су јој они били снажнија инспирација.

Са становишта времена дешавања радње, Ђурковићкине

приче могу се подијелити у три групе: п р е д р а т н е (*Бјегуница*, *Пепељуга* у „*Парку*“, *Тисућљетна повијест прљавих чарапа*. *Пропаст прве ескимске заједнице*), р а т н е (*Април над Бијељином '94*, *Ходиш ли земљом, Господе? Стратегија дрекавца*) и п о р а т н е (*Anno domini 2004*, *Нови протектор*, *Родитељски састанак*, *Мрешићење јарана*). На ову чињеницу указујемо јер је вријеме настанка прича битно утицало на степен њихове критичности. Док се у предратним причама ауторка само подсмјјава људским манама, у ратним већ исказује огорченост због потпуне поремећености људских односа, замјерајући и Богу што допушта да се чине зла на земљи, питајући га на крају једне своје приче: „Господе, Господе, ходиш ли земљом, Господе?“. У поратним причама озлојеђеност је прерасла у снажну сатиру и прегнантан сарказам. Има се утисак да је у поратном времену Ђурковићка доживјела још веће разочарење због пораста криминала у савременом свијету и да јој је у борби против њега као једино оружје остало да свијету објелодањује своје горке спознаје.

Пошто свака од прича у рукопису *Зарубице* (укупно их је онолико колико је могло да се смјести у непопуларни двоцифрени број 13) представља малу студију људских ћуди и понашања, о њима би се дало писати много опширније него што допушта обим приказа недавно објављене књиге. Зато ћемо рећи нешто више само о некима од њих.

Својом тематиком и садржином наметнула нам се прича *Бјегуница*, са почетка рукописа. У њој је описана судбина несебичне, динамичне жене жедне животних радости. По завршетку средње школе, јунакиња те приче креће у свијет са надом да ће га својим преданим радом учинити бољим, праведнијим и повољнијим за живот, али се убрзо судара са суровом стварношћу која у парампарчад разбија њене младалачке снове. Сазнање да су људи који је окружују на послу, у породици и у друштву сасвим другачији од оних из њене маште, у њеној души изазива nelaгоду и страх, али она и даље настоји да, бар повремено, побјегне од поразне празнине. Стога, упркос све лошијим материјалним приликама, чини излете у амбијент у коме се предаје уживању и заборава. *Бјегуница* је дирљива прича о промашеном животу особе која не успијева да усагласи жеље и амбиције са приликама у којима живи.

Тисућљетна повијест прљавих чарапа представља најкраћу

трагикомичну историју брачних односа и незавидног положаја жене у браку. О стварној неравноправности полова у брачној заједници мало је ко тако сажето и експлицитно исписао непобитне истине као што је то учинила Јелина Ђурковић у овој краткој причи. Држте каже је у томе што потиче из пера жене способне да, уз велику дозу ироније и самоироније, разоткрије наличје брачног живота у коме је припадница женског пола, по правилу, жртва.

У причи *Стратегија дрекавца* на потпуно оригиналан начин објашњено је како је на простору бивше заједничке државе Југославије отпочео грађански рат и ко су били његови први актери. Попут Циганчета у овој причи, које сиротог незнаца без разлога оптужује за насиље и успијева да призове у помоћ своје одрасле сународнике да казне невиног човјека, поступају и насилници који стратегијом дрекавца убјеђују свијет да је за сукоб у њиховој земљи крив неко коме ни на крај памети није било да ратом рјешава неспоразуме. Као Циганче, они својом дреком зову у помоћ криминалце и пробисвијете да казне недужне који вијековима на својој територији живе од свога рада али који не прихватају политику удварања и улизивања свјетским моћницима.

Три посљедње приче у рукопису (*Родитељски састанак*, *Минус протеин* и *Мрешићење јарана*) представљају освјежење у односу на остале по томе што у њима улогу наратора преузима ново лице - тобожњи ауторкин другар Ћићо, који још боље од ње познаје карактере скоројевића и такојевића и који их својом причом још успјешније разголићује. Мада су све три наведене нарације оштре сатире, чини се да су у причи *Минус протеин* најснажније исмијани људи који су, искористивши смутно ратно вријеме, из сиромаштва наједном ускочили у сјај и благостање, па због те и несањане нагле промјене изгубили сваки осјећај за мјеру и границу и постали праве карикатуре људских бића. Ево како Ћићо, то јест списатељица Јелина описује те алаве људе: „Халапљиво гутање, ждерање, надимање, једење, расипање, сасипање, јапаја, никокоја, тако некако. Одозго, с положаја у који је уложио све своје умне снаге током дугих испосничких година вирења у туђу ситост, тај сад грми о својој величини пуним гласом и гасом, као да је он створио свијет. Тај све може и све зна боље од других (...).“

Очито је да својом сатиричном прозом Ђурковићка настоји да пробуди успаване, отријезни опијене, опомене заблудјеле. Поједине њене нарације представљају упозорења, апеле, савјете,

и у њима је видљива дидактична компонента. Но, чини се, да без ње сатирична књижевност и не може.

Иако су наравије Јелине Ђурковић настале у ненормалном и болесном времену, оне дјелују здраво, окрепљујуће, као својеврстан лијек против човјекових заблуда и његових моралних посрнућа. Већина прича у овој збирци је исказана са неопходне дистанце, чиме је знатно појачан њихов иронично-сатирични ефекат.

Приче сабране у збирци *Зарубице* настајале су дуго, писане стрпљиво а објављиване у великим временским размацима. Тај податак је битан показатељ скрупулотног и одговорног односа Јелине Ђурковић према краткој причи.

Како је сатрична прича права ријеткост у нашој савременој књижевности, то је разлог више да ауторку збирке *Зарубице* свесрдно подржимо у настојању да ослика ружно лице стварности.

Цвијетин РИСТАНОВИЋ

НАДСТВАРНОСТ СВЕТОГОРСКОГ ТОПОСА

Љиљана Лукић: *У небо загледан*, “Свет књиге”, Београд 2017,

Након литераризације хронотопа средњовековне Босне (са топонимом града Зво/р/ника као фабуларном/фокалном тачком) успутно сенчећи и Дубровачку Републику, у своме четворокњижју о *Јелени Златоносовић* (супрузи великаша Вукмира) и доктору Николу Теодокису као сижејној окосници и заплету, Љиљана Лукић у роману „У небо загледан“ *окњижевљује* топос Монашке Републике. И ова пета књига идејно и тематски производи из њене тетралогије, а чита се као самостална целина, мада ће приљежан читалац пожелети да прочита и оно што јој је претходило.

Дубровачки медикус Николо Теодокис, главни лик и уједно наратор новог романа наше ауторке, већ се у претходном роману (*У трагању за оцем*) на неки начин монашки исповедио пред читаоцем, наговешћујући свој коначни, прави постриг на Светој Гори Атоској, бежећи од властитих и световних прелести. Склањајући се од самог себе, од своје сенке, сенке плотског због неостварене љубави према Јелени Златоносовић, он ће се предати служењу Богу као утројиченом принципу саборне љубави.

На Светој Гори, по Промисли, сретће монаха Пахомија (родом недалеко од Грачанице) који ће будућег искушеника Николâ, а потоњег монаха Теофилакта, провести рајским пределима Богородичиног врта. Обићи ће многе манастире, сазнати имена оснивача и ктитора, упознати игумане, видети чувене иконе и ретке реликвије, приступити у скривене библиотечке ризнице, огледнути раритетне списе, међу њима и медицинске у српском Хиландару (али и оне на латинском језику, које ће дјелимично превести), дотаћи прстима чувене, древне словенске *знамени ћирилице* које се вековима чувају у монашкој држави. Чуће и повесницу о подвижништву Јована Синаита а потоњег Јована Лествичника. Као и повесницу о светој немањићкој лози, и њеној заветној, задужбинарској оставштини. Посетиће у Хиландару Савин скит, Савину болницу, лечити болесне монахе својим мелемима од

лековитих трава, али ће примењивати и знања тадашње медицине. Прославиће Божић и Васкрс по правословном обреду.

Срешће иконописца, монаха Максима, за кога ће се испоставити да му је род по очевој линији. Укрстиће му се пут, по Промисли, са младићем Георгесом, сином капетана Зурдоса (који се спомиње у роману *У трагању за оцем*). Умало ће страдати од Ахмета Турчина (лик из истог романа Лукићеве) који је подметнуо пожар у Хиландару, и дошао да се освети Николу зато што је овај осујетио Турчинову отимачину Зурдосовог брода. Неколико пута биће *сновно кушан*, јер ће му се указати *Јелена жена које има и нема*. И сам ће бити распет између *колебни и вере*, у дилеми (коју, по карејско-хиландарском типичу срачунато потхрађују поједини монаси) да би, можда, ипак био потребнији мирском свету где је много болесних којима би могао да помогне. Попеће се на врх Атоса, што ће бити прва степеница физичко-духовног искушавања на еремитској лествици. И на почетку и крају, биће фасциниран, изнад свега, делом и ликом Светога Саве у коме се живот са обе космичке обале вишеструко сублимисао са својим многоликим, превечним даровима...

Све ће ово бити Николово предокушање суштине *општежителног тиховања* у Оцу Небеском.

Иако је Николо (од оца Грка и мајке Италијанке, прешао у православље) желео да тихује у манастиру Хиландару, додељују му да искушеничке дане (и прелазну *кончину* ка вечном животу) проводи у манастиру Ватопед, јер се „ту говори грчки, али и српски“, каже наратор. Игуман Макарије (рођен у Брскову, надомак Мојковца) игуман Ватопеда (у коме су тиховали, припремајући се за други живот, надмашујући *смрћу смрт*, Растко Немањић и отац му Немања, потоњи Свети Сава и Свети Симеон, уз припомену да је овај манастир побратим Хиландара) подучава искушеника о монаштву и строгим духовним правилима која је (про)писао Свети Василије Велики... У роману се не приказује сам час пострига, што је добро ауторкино решење, јер сâмо Николово приповедање у ја-форми јесте, заправо, исповедање и *савршавање тог врховног чина*.

Шта је одлика и суштаство романа *У небо загледан Љиљане Лукић*? Као прво, Лукићева своја прозна ткања урања у *постељницу* љубавне и религиозне поезије из српског корпуса (свако се поглавље илуминарно сублимира и засвођује *примереном*

песмом), што ритмизује и додатно семантизује њено литерарно штиво и дарује му *прочистићен* сентименталан контекст, али и (шири) молитвено-религиозни, што је значајније, јер се поклапа са идејним планом романа. И друго, као жанр, сваки истински роман сам по себи сведочи (као и наречени) есенцију егзистенције; сведочи да постоји и неко друго време које није у власти земаљског времена; да постоји нека друга, осмишљена стварност *одробљена* из негви историје, а која се исказује као расцвали богочовечански реалитет у тоталитету. У *небо загладан* посведочује једну имагинативну надстварност топоса Свете Горе која то јесте већ по својој превечној дефиницији и послању. Најзад, посведочује да љубав води, или понекад може да одведе до Божанског.

То је религиозна потка овога романа каквих је мало у нашем маркетиншком времену, романа који се, из перспективе која није примарна, може читати и као извесна светогорска повесница, сага или бедекер.

Све ово препоручује роман *У небо загладан* за читање и размишљање о тајнама живота.

Анђелко АНУШИЋ

КЊИЖЕВНА РАЗГЛЕДНИЦА МИРЈАНЕ ШТЕФАНИЦКИ

(Мирјана Штефанички: *Благослов речи - Прикази и представљања*, “Прометеј”, Нови Сад 2017.)

Књига *Благослов речи - Прикази и представљања* по своме садржају јесте својеврсна књижевна разгледница, преглед стваралаштва Мирјане Штефанички у војвођанском “књижевном кругу”, и шире од тога... Заправо, књижевница Штефанички сачинила је избор књижевно-критичких текстова (својих и других аутора) објављених у јавним публикацијама, у временском оквиру од близу педесет година.

У књизи се издваја више цјелина у које су упаковани књижевно-критички текстови савременика који су писали о стваралачким донетима Мирјане Штефанички, као и текстови (прикази) књига других аутора објављених у књижевној периодици. “Сви смо ми упаковани савременици и као писци и као, приказивачи. Ми, који пишемо, временом постајемо и књижевни критичари... Дакле, сви радимо све и у томе се крије посебна вредност књижевне речи”, написао је Ласло Силађи, што је Штефаничка узела као основу свога интересовања.

У првом плану су текстови: *Судбина песме и човека* (Мирослав Антић, *Дневник*, Нови Сад, 14. јануар 1973). Антић афирмативно говори о књизи *Сто песама*, зборнику поезије десет младих пјесника „који, равноправно и са претензијама, улазе у свет литературе“. Међу њима запажено мјесто има и Мирјана Штефанички. Ту је и Антићев текст *Сто песама* (*Дневник*, 1. мај 1979), гдје каже: „Десетак песника за десетак година. Није ли и то, само за себе, и празник и радно време нежности.“ Слиједи *Предговор књизи Сто песама* (проф. др Јасна Мелвингер, Нови Сад, 1972). Истичући особености поезије свих десет младих пјесника, Мелвингер каже да у пјесмама Мирјане Штефанички преовлађује трпко животно искуство у минијатурама.

А после ће бити као пре (Рале Нишавић, рецензија за књигу пјесама *Прелет птица небом лиманским* Мирјане Штефанички),

јесте сажет текст у којем аутор каже да ће бити поезије (без обзира на све запитаности њеног смисла), „док буде прелета птица преко романтичних Лимана (...) док будемо препознавали љубав кроз додире прстима, кроз погледе, кроз трепавице. То су теме, то је мотивација којом је Мирјана Штефанички премрежила нову збирку песама“.

У првом дијелу ове књиге су и *Записи о Мирјани Штефанички* (проф. др Никола Страјић, Сремски Карловци, 7. јануара 2017) и пјесме других аутора посвећене Штефаничкој (Будимир Фрка, Рале Ратко Белић и остали). Марија Магдалена Идеи Трифуновић („НС репортер“, Нови Сад, бр. 155, 2. октобар 2014) у новинском чланку *Економиста по струци, а песникиња по вокацији*, у поводу издања књиге поезије *Прелет птица небом лиманским* дала је сажету аутобиографију, дјелимично и библиографију Мирјане Штефанички Антонић.

Што из књижевно-критичких текстова других аутора, што из казивања саме поетесе, из текстова *Оптимизам је моја водиља* и *Лука којој припадам*, те неколико пјесама, читалац може сазнати доста тога о лику и књижевном стваралаштву Мирјане Штефанички.

Под насловом *Тиха порука М. Ш.* у другом дијелу ове књиге, јесу књижевно-критички текстови Мирјане Штефанички о сусретима са својим савременицима и њиховим књижевним дјелима, из ужег и ширег окружења (најчешће рецензије). С обзиром на карактер и обим, уз дужно поштовање свих, овдје ћемо се кратко осврнути на карактеристике другог дијела књиге „Благослов речи - Прикази и представљања“.

Својим „*Тихим порукама*“ Штефаничка, рекло би се, на прави и коректан начин, узвраћа својим колегама који су у пригодним приликама подржавали њена књижевна остварења, писали и говорили на многим промоцијама и свечаностима. Но, она, није своје интересовање ограничила само на то, него је захватила већи круг списатеља, књижевних дјелатника из Новог Сада, Војводине, Србије, Републике Српске, и изван тога. У хронолошком слиједу, ишчитавала је, аналитички и обрадила и написала рецензије за тридесетак наслова књига. Све то “апсолвирала” је у другом поглављу своје књиге. То је својеврстан есеј о мотивима, врстама и стилевима пјевања, о пјесничком сазвучју једног времена у распону од педесетак година. Тако је Штефаничка, аналитичким

поступком, тражила синтезу одговора на вјечиту запитаност човјека о смислу и бесмислу овоземаљског и космичког живота, о добру и злу, о љубавним заносима и падовима, универзалним људским вриједностима.

Трећа цјелина књиге *Урезивање детаља* је хронолошки слијед текстова посвећених поетском опусу Мирјане Штефаницки, што су објавили други аутори у јавним гласилима, најприје у новинама и часописима за књижевност, науку и културу. Ту су текстови од прве промоције књиге *Сто песама* (Нада Максимовић, *Дневник*, Нови Сад, 1973), до текстова о књизи *Прелет птица небом лиманским* (Ласло Силађи, рецензија, 2013. год; др Момчило Спасојевић, „*Челиначке новине*“, 2014. год; проф. др Младен Дражетин, „*Луча*“, Суботица, 2014. год; Милијан Деспотовић, „*Српска вила*“, Бијељина, 2015. година, и много других).

Ишчитавајући тих четрдесетак текстова о вриједним књижевним дометима Мирјане Штефаницки, да се, поуздано, закључити да је ова поетеса особа изграђеног пјесничког профила, осјетљиве сензибилности, истанчаног укуса и смисла за метафоричну, кратку пјесничку форму. Форму гдје је „тијесно“ ријечима, а „широко“ мислима. То она постиже успостављајући асоцијације између удаљених појмова, класа и система. Чини се, како је већ давно (1972) у поводу *Сто песама*, оцијенила проф. др Јасна Мелвингер да у пјесмама Мирјане Штефаницки преовлађује трпко животно искуство у минијатурама. Дакле, М. Штефаницки, по свему, је остала самосвојна до дана данашњег.

Књигу *Благослов речи - Прикази и представљања* Мирјана Штефаницки допуњава, и завршава, текстовима под насловом *Беседе*. То су пригодне бесједе у поводу неких њених пјесама (*Писмо мајке војника; Посвета уметнику - пријатељу, ...*), затим бесједе са промоција и јубилеја, отварања сликарских изложби, те неколико писама. *Беседе* су ту да поткријепе и подрже, да допуне све оно што је садржај књиге *Благослов речи - Прикази и представљања*.

Ово дјело носи у себи смисао, снагу и функционалну задаћу књижевне критике. Обухвата велики број књига и других јавних гласила, људи - књижевних стваралаца у дугом временском интервалу (1972 - 2017). Оно има и значајну информативну мисију, да обавијести читаоце и свеукупну књижевну јавност о дешавањима на нашој (можда и балканској) културној позорници.

Ту је уложен велики труд, пуно љубави према писаној ријечи,
најпослије поезији.

Зато га препоручујем читаоцима.

Борислав ГАВРИЋ

**ПОДЕЉЕНОСТ БИЋА У НОВИМ ЖИВОТНИМ
ОКОЛНОСТИМА
ПРОИСТЕКЛИМ ИЗ ИСТОРИЈСКИХ ЛОМОВА**
(Брано Нешковић: *Индијанци небом лете*, „Чигоја“, 2016)

Роман необичног и хотимице загонетног наслова *Индијанци небом лете*, Брана Нешковића, рођеног Семберијца, једним делом бави се вечним и актуелним темама човека који је отишао у свет, који се уклопио у нови поредак али чија свест је у непрекидном расцепу на садашње и прошло. Подједнако битни садашњост и прошлост за главног јунака Михајла Михајловића, узрок су озбиљних преиспитивања која га воде до дубљег поимања историје свог народа и сопствене позиције у времену.

Када је ратом разбијена бивша Југославија, свако је тражио излаз из ратне пометње, али када се све некако довело у ред, појединац где год се задесио остаје заробљен у теснацу између јуче и сутра. Ако је бекство у свет (након Немачке, Тексас) било исправно решење, све што потом долази, као рецимо будућност нових генерација које се удаљавају од својих корена, немогућност повратка због припадања потомака новој средини ствара нове фрустарције и немире. Но роман *Индијанци небом лете* разбија илузије да тамо у тој, како је описује надасве привлачној Америци, теку мед и млеко. Брано Нешковић то приказује на примеру свог главног јунака Михајла Михајловића који проговара о неслободама друге врсте у које се запада самим тамошњим устројством живота који намеће велико ангажовање, кредите, брзи дневни ритам у којем човек заборави и где је и ко је. Иако се указује и на припадање цркви, давање прилога у ту сврху за изградњу новог храма, отуђеност од Бога и сопствене нације придошлица огледа се у формализацији свега, па и те сфере, што је генерално својство овог времена.

У роману *Митрова Америка*, Петар Сарих пише на сличне теме. Америка као обећана земља у којој све више младих из света налази уточиште и могућност за афирмацију, постаје узрок

новог раздора породице. Митар као припадник старије генерације, оболева од носталгије и мора да се врати у завичај, а супруга која се боље уклопила и деца која напредују јер се тамо способни људи са ових простора брзо пробију знањем и марљивошћу, остају тамо. Брано Нешковић и тај сегмент подељености бића дошљака осветљава откривајући и специфично осећање кривице које досељеници носе због одласка и прихватања бољих услова у новој домовини. Заваравајући се да ће се вратити, проживе живот тамо, у најбољем случају дођу да умру у родном крају, или их деца тамо и сахране и све полако пада у заборав.

А, кад се главни јунак романа први пут појавио у родном граду, запахнуо га је задах пропадања, поратни дах промена које је рат оставио опустошивши и људе и постојећи поредак и он ту више не налази ништа што је оставио и што би га поново везало сем дубоке празнине од које поново што пре жели да побегне. Нарочито, ако га тамо чека присно породично окриље.

Но, роман, поред тога, многоструко актуелизује неколико битних аспеката припадности земљи, нацији кроз три приповедна рукавца: Исповест главног јунака Михајла Михајловића и савремени живот у Тексасу, сликање претка Васа Пивљанина и живот деде Боже, те се радња у роману креће од краја 19. века и таје до 2014, што је дуг временски период кроз који се заправо расветљава историја Срба у Посавини за време Отоманске империје (и уопште), пре Првог светског рата и оно што је након њега дошло. А у најширем смислу роман врло амбициозно реконструише историју босанског вилајета, смену царевина на тим просторима, успостављање нових система, друштвене, породичне ситуације и судбине истакнутих појединаца као и време након два велика рата, поратни југословенски период, ратне деведесете крајем прошлог века нешто дискретније и постратни период у сукобима или суживоту народа разних вера, језика, менталитета.

Проводећи своје врло оригиналне и животно снажно дочаране литерарне јунаке кроз лавиринте историјских ветрометина, Брано Нешковић је показао како све ово данас што се догађа у свету и те како има везе са оним од пре једног века и да је принцип, *завади на владај* и даље врло актуелан те оваква дела имају и тај дубоко евокативни смисао и оштре опомене. О томе говори Салих, беговски потомак из Бијељине:

„Тај западњачки свијет увјек је мјеркао овај Балкан да на

њега стави шапу и ту неку своју посебну напредну културу натури и нама и вама. Ближи су они вама Србима него Муслиманима. Ви у истог Бога вјерујете и у исту тикву дувате. Ми само гледамо да што више користи извучемо за себе, а ви Срби би кроз зид главом да прођете, е не море тако. Стрпљен spaишен.»

Процена коју о Србима даје човек из другог ентитета је валиднија, него да је дата од стране аутора, јер је без улешавања и болећивости коју има свако кад себе вреднује, и зато је сурово искрена, а писац упозорава да је српска судбина поприлично налик на ону из наслова, где се један ентитет губи у времену суочен са последицама из повремених залетања без реалних процена сопствене снаге. Но, ко још од оних који предводе народ и одлучују о томе шта ће с њим бити, слуша поуке историје а још мање литературе...

Како год било (или ће бити) роман *Индијанци небом лете*, паралелно слика и тумачи општа историјска гигања, сударања држава преко балканских гудура и живот породице и појединца који кроз то пролазе настојећи да уреде своје животе, сачувају идентитет и обичаје, доживе пуноћу и лепоту живљења упркос свему.

Писан у првом и трећем лицу, роман контрастира разне временске планове у којима се смењују епизоде (могло их је бити и нешто мање да не гуше главни ток радње) из прошлости отоманске, аустроугарске, југословенске прошлости и савремене равни са небројеним ликовима и ситуацијама из безброј средина разних профила, ратне, мирнодопске, кућне, уличне, школске у ентеријерима као што су исламски, хришћански, сеоски, велеграски, европски, амерички и сл. Једно мноштво збивања панорамски се простира пред читаоцем а из њега се применом језичке диференцијације издвајају незаборавни ликови и поуке које се тиме сугеришу.

Аутор почесто користи римовање у опису неких ситуација, што је неуобичајено, штавише, теоријски се то не сматра врлином текста, али је генерална карактеристика рукописа креирање упечатљивих и снажних ликова било мушких било женских који се памте по оригиналним репликама и језику што их разликују од других или ситуацијама у које западају, као што је рецимо женидба Васе Пивљанина Фатимом коју отац губи на коцки.

Кроз поједине ликове (Васо Пивљанин, Фатима, Салих

бег, Божо, Стоја, Десанка, Михало, Даница, Јасмина...), који се пажљиво скицирају, у свој сложености људске природе и тешких околности на простору на којем су измешане нација, вере и културе, Нешковић доноси узбудљива збивања откривајући оно исконско у човеку што га непогрешиво води ка судбинским исходштима са немиовним укрштајима општег и личног, нарочито занимљивог у мушко-женским односима. У снажној експресији и врло сликовитој наративи дочаравају се и унутрашња стања јунака и амбијенти у којима бораве:

«Тамне ноћи припадају утварама и страшним приказима које посећују сеока имања, почесто измузају краве на нетрагом нестају када би се јавили кукурикањем први певци. Исто тако, појављивале би се и виле које су знале да на раскрићима играју коло и коњима плету предивне плетенице. То су чари сеоских имања где су се преносила предања и у којима су се људи, замандављени у кућама, осећали сигурно јер су веровањем у Бога потпуно били заштићени. Село је једино место где се и тишина може чути и где се по фијуку ветра процењује његова хладноћа. По боји вечерњег неба знало се какво ће време сутра бити!»

У овом пасусу на сажет начин речено је доста тога о духовном устројству српског човека тог доба и те средине, као и о њиховој стамености у вери, сигурности у Божју заштиту и једној врсти смирености која мањка данашњем исфрустрираном човеку, јер је човек претходних времена исконски осећао да један ток живота надраста све људско и фатумски се повремено обрушава на свакога. Стога у наслову има и извесне ироније будући да је некадашњи поклоник филмова и стрипова о Индијанцима игром околности доспео у сличну ситуацију.

Треба посебно нагласити да је ово српска књига у правом смислу речи јер разоткрива биће српског човека у добру и злу, победама и поразима, али и светска у сваком погледу јер слика и друге вере и нације показујући да су људи увек људи ма из ког корпуса долазили или нељуди ако чине недела као што је то у роману недвосмислено показано. Они који су родољуби, по правилу су и човекољупци и воде рачуна о односу прем свима, ма каква времена била, а нељудима су зла времена само изговор за злочињења. У том смислу роман *Индијанци небом лете*, указује на међуљудску солидарност и људска проналажења начина да се и онима који су на супротној страни пружи рука кад је то нужно и

Богу угодно.

Проблем правог национализма могуће је решити само у вези са духовним поимањем отаџбине јер национализам је љубав према духу сопственог народа, поготово према његовој духовној посебности.

Онај ко говори о отаџбини под тим подразумева духовно јединство свога народа. Он под тим подразумева нешто што остаје пресудно и објективно без обзира на нестанак појединих субјеката и на смену покољења. (Иван Иљин)

А у роману има и оваквих места: „*Ово је земља мојијех предака, српска земља, а окупираше нас сад па сад, готово без испаљеног метка. Умјесто да се са овим Турцима удружимо, а што да не би могло по крви смо браћа, ми се истребљујемо убијајући једни друге и онда постанемо плијен ових грабежљивих Шваба. Дрина хиљадама година не бијаше граница а сад јесте. Прича се да су дошли да уведу цивилизацију. Уводе они то добро, нас и Турке заваде а католицима власт. Овђе је ђаво започео сијати опасну вјерску мржњу. Не до нам Бог да се она прими, а тло је погодно за то. Боже, спаси овај напаћени народ и донеси мир у овај вилајет проклетих...»* Овакава места у роману покрећу на озбиљна и дубока промишљања прошлих и савремених збивања јер зло повампирених националиста и похлепе политичких првака опако подиже главу на балканској ветрометини, а дела попут овога нас итекако отржењују и освешћују.

Треба рећи да љубавне догодовштине које чине битан сегмент романа сугеришу да су међу људима увек били могући позитивни додири чак и у ратним околностима (Српкиња и Немац, Србин и Муслиманка...), да снажној привлачности мушкараца и жена (има описа и истополних парова) ништа не може стати на пут и да страсти неминовно воде једне ка другима као што често раздвајају и оне који су истог рода.

По овом аспекту роман би се готово могао сврстати у љубавне романе јер је добрим делом посвећен љубавном односу главног јунака са својим двома незаборавним женама које су му, део тога ће се разјаснити на крају романа, подариле потомство и заувек га испуниле чежњама, љубављу, страшћу, срећом и болом, свим оним што то деликатно и непредвидиво биће љубави може да побуди у сензибилној личности, какав је засигурно Михајло Михајловић, потомак предкака који су такође изгарали у љубавним

ватрама и страдали не могавши се одупрети изазовима.

Улога времена у животу већине јунака је важна јер их доводи у суочавање са последицама таквих избора који у наредним генерацијама могу бити кобни када се се међу непознатим сродницима роди љубав или мржња, те је мотив пронађеног детета врло присутан, можда помало и исфорсиран да би се показало како је босански караказан пун оних који су поникли из исте крви, истих љубави и како их та крв заувек веже и спаја у разним временима и околностима, чак и кад су различитих нација, блискости предака као да оживљавају у новим генерацијама на сличан начин као и мржње. Чини се да је аутор више пажње поклањао љубавима и то није случајно, иако је показао и како се све за кратко може претворити у своју суротност. Чукун унука Васе Пивљанина, из ванбрачне везе са Муневером, бездетном женом бега Хусеина, заволеће његовог правог чукун унука Михајла Михајловића и створиће породицу. Као да нема изласка из тог зачараног круга крвне повезаности која наставља да траје у времену макар и измештани из тог простора они баштине те страсти и антагонизме, поручује нам аутор сугеришући позитивне аспекте мултикултуралности балканских простора.

Еротика као једно од средстава за естетизацију дела врхунски је остварена. Љубав према двома женама - Даница, првој љубави, и према супрузи Јасмини, и страст која из тога извире чини овај роман врло узбудљивим и допадљивим а сликање страсти и претходних генерација доноси истине о вечној сили Ероса који надвладава међе верског, старосног или било каквог другог ограничења. Епистоларни део романа спада у најлепше исписане странице које откривају не само снагу љубави већ и снажан литерарни дар аутора а роман чине незаборавним.

Стога кад деда Божо на самрти упозорава свог унука како да се постави према љубави, и иначе у животу, то делује као да чита само јевађеље:

«Око ђедино, живот је суров а ти се потруди да га не направиш суровијег. Стрпљиво и упорно у свему што радиш. Потруди се да пронађеш сродну душу са којом ћеш дијелити све, а љубав је оно што ће те начинити да будеш човјек и кроз њу ћеш постати сретан. Куле и градови ће те правити горда. Не труди се да будеш већи од другијех него се труди да будеш бољи од њих. Вјеруј у Бога и кад се чини да га нема. Сиромаху и слијепцу

удијели посљедњи залогaj. На онај свијет ништа се не носи осим голе душе. Увијек чојек буди, и када умрем, молим те, немој да цмиздриши крај гроба и не дај да ми оне жентураче наричу а ја ћу вас све чекати горе».

Снажне антиратне поруке избијају из подтекста романа *Индијанци небом лете*, јер иза свега што протутњи простором захваћеним ратом, остаје нужност да се живот обнавља и да се они који су ту међусобно подрже пред стихијама које се одувек обрушавају на обичног човека ма које вере или културе био. Љубав као најбитнија одлика живота, бескрајна љубаав према описаном простору, људима, коњима, обичајима, духу живота, традицији, прецима, снажно демонстрирана кроз протагонисте дела, врло је сугестивна и потврђује се као вечни и труда вредан смисао у којем се човек остварује и успева да уз њу одоли свим недаћама.

Савакако на крају треба нагласити да симболички план романа остаје у знаку указивања на недељивост греха и врлине, љубави и мржње који се периодично свуда буде и производе стихију или хармонију. Будући да се испоставља да су супружници Михајловић, иако различите вере у далеком сродству а имају пород, остаје сумња да ће се се грех понављати и са њим и све што уз њега иде. Сходно реалности која оваквим литераним сужеима даје за право, остаје да се уз много мудрости грешке из прошлости узимају као снажне опомене и правац у коме не треба ићи, а да је љубав увек могућа и од свега јача те да јој неизоставно треба ићи у сусрет.

Милица ЈЕФТИМИЈЕВИЋ ЛИЛИЋ

ДРУГА СТРАНА ЖИВОТА БИЈЕЛИХ НЕСАНИЦА

(Милена Дрпа: *Бијела лица несаница*, „Свет књиге“, Београд 2016)

Наслов књиге поезије *Бијела лица несаница* Милене Дрпе шаље нам искуствену поруку која се може тумачити на два начина, остављајући могућност читаоцу да га уведе у позитивну мисао о несаници, јер придјев „бијела“ ублажава општи појам несанице.

Иво Андрић је у *Знаковима поред пута* написао читаво поглавље о несаници истакавши: „После једне тешке несанице, сад мислим да знам како се умире. Као достојан завршетак свих мучења, неизвесности и тегоба, последње снаге у човеку претворе се у страх, у гнев, у дубоку одвратност - и разбијају се у развоју са безмерном силом...“

Пјесникиња у већини пјесама објављених у књизи *Бијела лица несаница* управо опонира претходној претпоставци, проширујући свој тематски свијет у више животних димензија, јер ноћне „бијеле“ несанице су резултат друге димензије и њених преображаја у пјесму.

Поштујући три основна животна правила: рад, пријатељство и љубав, пјесникиња не крије да је то највећи људски иметак и да се само на тај начин може постићи пobjеда свјетлости над мраком.

Књига пјесама *Бијела лица несаница* састављена је из три циклусне цјелине: „Суочавања“, „То је тај пут“ и „Истина о збиру грешака“. Трећи се нешто разликује од претходна два циклуса у списатељском смислу, односно пјесничком поступку, јер обрађује мотивски сличне теме, али, на нешто једноставнији начин, пјесникиња их „уграђује“ у пјесму.

У првом циклусу „Суочавања“ пјесникиња се суочава са самом собом, са својим унутрашњим бићем, често и са непознаницом за друге, понекад уздрхталим гласом: „Наједном,/ провириш из своје преузете даљине,/ препознаш глас,/ стресеш се... Тај глас кукавице,/ твој је/ изабрани глас“ („Послије свега“).

Гради свој пјеснички врт, желећи да све оно што је до сада

записано претвори у једно стабло, као симбол трајања и живота. Да прикупи све стихове „расуте по тишинама“ и последије дужег одсуства из њих, да им се поново врати и пригрли у пјесму („Врт у који нико не долази“).

„Невидљиве понорнице“ пристизале су из давних младалачких дана, понирале, увирале и поново се у тијело враћале и остале у завичају успомена, како рече пјесникиња у пјесми: „Ја нисам само оно што се види“. Лирски субјекат је заокупљен свим ситницама које живот значе: куповином, јутарњом кафом, инсталацијама за цвијеће, прикупљањем украсних предмета разних култура и народа, птичијом пјесмом, разговором трава, орловим летом, јутарњим чајем, завичајном ријеком Толисом са малим обичним пијавицама и змијоликим рибама, цвијетњаком бабе Видосаве, сњеговима, понорницама, књигама... сасвим сигурна да ће се изборити за трајну побједу самосвијести у настојањима да живот окрене у своју корист, иако често с камењем на леђима отимајући „сунце у ходу“.

Путујући често у непознато, пјесникиња у својим корацима осјети туђе воде изражавајући спремност да се бори са таласима, газећи све дубље и дубље, знајући да је „обала спас“ („На сметњи“).

Да би освијетлила мисао, понекад уточниште налази у ноћи („Моја је ноћ“), коју потчињава и окреће у своју корист и тада ноћ добија димензију свјетлости. Ноћ је скровиште које може „угријати хладноће“, обезбиједити нови вид егзистенције изван обичног мрака, инспиративан тренутак да се из ње нагледа свјетла и тако освијетли и другу страну живота. На једној је зрно пијеска „примакнуто једно другом“, али склоњено на сигурно. На другој страни је вода која „са осталим таласима/ мрешка кроз живот“ („Моје друге стране“).

Да није таквог начина размишљања и облика постојања, пјесма би постала сасушена биљчица, крхка, њежна, са сталном могућношћу да се поломи у струку.

Пјесникиња је свјесна да је ни један силазак у подножје без поновног повратка „у висине“ не може заварати, нити на други начин превазићи.

Пјесма „Силазак на пут у подножје“ управо говори о томе. Поставља се дилема између та два бивствовања: доњег и горњег, јер, како пјесникиња рече, подножје је област из које цијелог живота тежиш у другу, вишу вриједност, само треба савладати

све потешкоће висине и опасност од поновног пада, који није компензација за успон.

Други циклус књиге поезије Бијела лица несаница, насловљен „То је тај пут“, углавном се бави универзалном поетском суштином, те се, на себи својствен начин, пјесникиња суочава са сјећањем и прошлим временом, који служе као мото будућим данима.

Посвећен је углавном завичају, мајци, оцу, породици, пријатељима, ђацима, учитељу...

Лирски субјекат се са посебном љубављу и поштовањем обраћа пјесникињи Десанки Максимовић и разговору са Петром Кочићем, враћајући се из „несавршеног“ свијета у све оно што претходи садашњој ситуацији (нажалост, не у очекиваној мјери), али ипак у поткријепљености емоционално-мелодијског говора и памћења, нарочито када су у питању родитељи, дјеца, супруг, пријатељи...

Мајчин глас живи снагом пјесникињиних стихова загрљених „њеним рукама“, иако је већ одавно међу звијездама, али снагом духа и разумијевања за све људскости овога свијета и даље бива оживљен у пјесми. Тако мајчини кораци силазе међу љубичице, праћени мјесечином као савршен пјесникињин лијек за савладавање животног пута.

Мјесечина је друга свјетлост која ће освијетлити ноћ и приближити је првом сусједу по имену, а то је Дан. „Ево их и вечерас/ међу љубичицама./ Знали су да требају бити ту“ („Мајчини кораци међу љубичицама“).

У самом заметку животног искуства бораве дани који ће пјесникињи користити као непроцјењива грађа пјесничке стваралачке мотивације. Ту поетику обиљежавају догађаји из дјетињства, из родитељске куће, одрастања и младалачке усхићености и немира: „Пут води до братове куће.../ Ту је, рекла би мати, одмор најсигурнији./ Ту точкови обгрле своје расклимане шарафе...“ („Мати је рекла да се овим путем мора пролазити“). Тај пут се, ипак, сагледа послје свега; када путовања буду усмјерена у другом правцу и када имају друго значење: „У тај трен/ кад ново срце изненада закуца/ изникне храст на највишем врху свијета.“ Када је ријеч о пјесничким сликама оца и мајке, оне су пуне симбола, са наглашеним односом између појединца и свијета и са непрекидним унутрашњим дијалогом пјесникиње. Понекад,

разобличавајући животне тајне и „исјечена сјећања“ на оца, успијева да освијетли личну карту свога одрастања и мисао „бјељу од снијега“; да чува у свом крхком бићу, више од шест деценија, очеве јабуке и воћњак који је већ одавно „завршио мјеру свога раста“. Као дављеник што се хвата за сламку, тако се пјесникиња хвата за очеву муку кад је „откасао“ у „потрошена јутра“. Иако не идеализује његов живот, у сјећањима је остао очев поглед који је „њежно спуштао/ на испуцале мајчине руке“ („Потрошена јутра“), али и страх да ће до себе стићи „са празником на длану/ који сам чувала/ да га прихвати очева рука“ („Без очеве руке“).

Асоцијативни свијет Милена Дрпе посебно се испољава у пјесми посвећеној дјечи („Ја сам ријека“). Ни једна ријека неће спријечитиridoшле потоке (своју дјецу) да води додају своју снагу, па је тако и снага стиха у првом „разгрњеном облаку“, јер из њега искочи сунце... („У мени све пјева...“) Отуда брига за кћерку Марију постепено надзиђује поетску грађу и страх да се за „погрешну грану не ухвати“, јер како рече пјесникиња, пола свијета би се од њене туге осушило. Зато у пјесми „Немој личити на мене“, посвећеној Марији, поручује: „Спавај до подне/ једи зобене пахуљице/ љути се на свакога/ читај хороскопе/ лакирај нокте у плаво...долази кући касно/ побуни се за сваки савјет/... само немој/ немој никада/ да личиш на мене.“

Јасно и прецизно је изражен пјесникињин однос према животу, а са друге стране и емоција, једино својствена мајци, која се временом појачава, јер се лирски субјекат с годинама удаљава из својих младалачких доживљаја и из те удаљености сагледава живот, па свијест о њему све више постаје брига за живот. Чак и онда, када Марија обиљежава двадест шести рођендан и „распјевану страну живота“, пјесникиња (мајка) страхује за „изазове“ које са собом носи будућност.

У пјесми „Нешто се не би требало заборавити“ није изостала јасна емотивна порука и опомена да се никада не заборави град, шеталиште, ресторан, па и земљотрес и дјевојачка чежња из студентских дана. Пјесникиња се углавном представља највише лирским описима, опoетизујући свакодневне детаље у својим временским „испреплетаним правцима“, путујући кроз снијег и пахуље, испод мјесечине или кроз кишу у сусретања, често „бацајући“ поглед у наду за све оне који се боре за живот, па чак и за цвијет док се провлачи кроз пукотину камена („Неће бити

касно“).

Није изостао ни разговор посвећен драгим пријатељима, брату... који је најстарије дијете у породици па је преузимао родитељску бригу, јер је мајка прерано „отишла“ међу звијезде... Тако и сестринска осјетљивост према брату, о чему говоре сликарски детаљи нарочито у пјесми „У годинама које су долазиле“ („Заборављено дијете у мени будило се сваки пут/ кад смо заједно отварали зарђале капије...“).

Ношена унутрашњом енергијом и потребом да сачува моћ никад потрошених ријечи, обраћа се Петру Кочићу („Разговор с Кочићем у мојој скромној пјесми“), у којој централно мјесто припада Кочићевом завичају и његовим јунацима из прича: Луји, Давиду, Марушки, Вуји... смјештеним у догађаје тога доба, али и у атмосферу данашњег „у лудило твога и мога времена“, иако их дијели столеће.

Спајајући времена и њихове вриједносне аспекте, обраћа се учитељу, а поводом награде „Најдражи учитељ“, која јој је додијељена у Београду 2003. године. У том „освјетљавању“ прошлости има мало и меланхолије, јер пјесникињу и учитеља спајају „крајеви два времена“, као ријека „с краја на крај длана“... Све изгледа као да се тек десило или се дешава у гласу Човјека и Природе...

Неким појавним облицима у природи Милена Дрпа „додаје“ своје искуство и на тај начин проширује однос са њеном тишином „без иједног свјedoка“.

Користећи се метафором, птицу враћа своје лету, као једину могућност да се стигне на жељено мјесто. Тако и звијезда из небеске цјелине издваја своју свјетлост и обасјава тражене путоказе. Пјесникиња је час на крају свијета, час у каменом гнијезду носећи у себи „зрно мудрости“ или „мрву свјетлости“, док ријечи висе објешене са језика, често хладне као леденице.

Понекад у наративном тону објашњава односе са драгим бићима: супругом, братом, пријатељима, дјецом, емоционално учествујући у животним ситуацијама, јасно стављајући до знања да је све пролазно и да се до циља и истине стиже једино од језгра, при чему се ваља супротставити лицемјерству и душебрижнштву. „...Они су чучали/ у својим безначајним ћошковима/... Данас нису ни магла међу твојим истинама...“ („Људи за књиге са празним страницама“).

Пјесникиња Милена Дрпа нарочито у трећем циклусу („Истина о збиру грешака“) сагледава живот као општи појам, не уводећи нас у равнотежу између добра и зла, прећуткујући критички осврт на неке догађаје, него их само констатује или изражава жаљење, јер пјесникињина природа никада није у функцији замке и деструктивности. У све своје одлуке укључује вријеме и стрпљење; оставља простор за разумијевање, чак и када говори о мрачној страни живота оних који не осјећају мјеру патње коју наносе другом.

Лирски субјекат се пита зашто је живот међу вихоровима и да ли ће сузе ријека са снажним обалама, које би могле сачувати бар мало капи за будуће вријеме, оснажити „весели глас човјека“ или заувјек завршити у загушљивим тунелима. Пјесникиња се ослања на своје доба и лирско-животни простор емотивним срцем проживљен, оживљавајући исповједни тон својих животних преокупација, пружајући и другима могућност да промишљају о животу слиједећи унутрашње мјере свог бића.

Јованка СТОЈЧИНОВИЋ НИКОЛИЋ

ПЈЕСМИ И ВРЕМЕНУ НИКО НЕ МОЖЕ НИШТА

(Милан Гарић, *Повратак у Шарлвил*,

“Бесједа”, Бања Лука

“Ars Libri”, Београд 2017)

Живимо у времену планетарног застрашивања. Истински терористички напади раније се увјежбавају у земљама Запада у реалном времену и простору. Те догађаје прате милиони људи, и у то вјерују и прихватају као истину, захваљујући медијима као главном средству контроле ума. Свијетом владају невидљиве компаније, банкарски моћници и „рекламни брендови који су апсурдни сурогат ишчезлог смисла“.

Милан Гарић, по вокацији филозоф, зна за појаву да се међу европским па и свјетским интелектуалцима све чешће појављује мишљење да је филозофија непотребна, јер је по њиховом суду, све у рукама науке, технике и технологије и да послѣ Хајдегера нема значајнијег филозофа. Не помаже ту ни мисао Адорна да је на филозофији задатак да *ствара прибјежиште за слободу докле год је не забране*, као у „кристијанизованој Атени касне антике“. Плашим се да није далеко дан када ће човјечанство бити закључано.

Такође, Гарић зна да савремена поезија губи читаоце и да је још увијек читају само они који је и пишу. Чињеница је и то да је све мање истинских посвећеника поезији, на што указује и Гарићев избор пјесника посвећеника, о којима надахнуто пише и говори истинском поезијом.

Књига „*Повратак у Шарлвил*“, чудесна је књига!

Говори о најсложенијим пјесничким питањима и тематизује најмање два есенцијална плана: о физичкој пролазности и смрти човјека и реинкарнацији као похвали, вјечним животом пјесме. Смрт човјека је извјесна. У пјесми *Хљоб и вино* Гарић ће рећи и ово: „Ако Бога нема, као што не таји више ова звјездана ноћ ниједној од својих звијезда, онда је ненасилна људска смрт милостива као троједни човјеков бог. Јер не стријепи човјек од неминовности, од бола и трпљења, него од случаја...“

Структуре књиге

Милан Гарић и овом књигом потврђује посвећеност простору мисаоне поетике опремљене универзалним вриједностима на које ћемо у наставку овог текста покушати и да укажемо. Књига броји 51 садржајну јединицу у облику пјесме, поеме или, условно речено, прозних текстова, за које се без имало одклона може казати да су то врхунске пјесме у прози. Само овај податак указује да он размиче устаљене стандарде, када је жанр у питању.

Поеме су посвећене пјесницима Рембоу и Малармеу који врхуне једну од највећих свјетских поезија, поезију Француске. Читавом књигом, скоро у сваком прилогу, било поетском или прозном, код Гарића се не може тако лако уочити гдје је стала поезија, а пут наставила проза.

Ближе смо оцјени да је код њега све поезија. Треба ишчитати текстове о *Малармеу и Рембоу*, или *Градитеље виолина*, *Кратки увод у вјечну полемику*, *Натписе*, *Наша је прва кућа била горе*, *Тренутак у Топлој*, *На пјесниковој бащини*, *Безвриједни папири...*, па се у казано увјерити. Читавим ткивом књиге, наткриљено, као раскошна крошња завичајног храста, да у хлад свој призове све добре људе, чак и дрвосјече, бдије филозоф, математичар, аеронаутичар и маг језика, Лудвиг Витгенштајн.

Рађање пјесме је рађање самог живота. Пјесма, то јест њене ријечи и њихова чудотворност, додуше касно, указаће на сва наша сувишна лутања. Да ме запажање не вара призивам у помоћ ријечи упућене мајстору пјесништва (*Maitre*), Стефану Малармеу, који је самим собом показао да „врхунски циљ би био отићи чист из живота“ јер, „умјесто животом који му се наметао, све више је живио животом своје поезије чијим језиком би понекад дотицао празно срце материје, а понекад опет, обгрљавао сав свијет „потпуно реконструисан њим самим“.

Језик књиге

Невјероватно, али истинито: првим читањем рукописа са Гарићевим текстом успоставља се апсолутна комуникација. Рећи ће неко (не)злонамјерно да ту нешто не штима, јер мало раније је казано да се Милан Гарић и овом књигом посветио мисаоној, да не кажемо „интелектуалној“ поезији, која, није баш примјерена лакој комуникацији, а још је удаљенија од лаког тумачења. Потписник ових редова кажаће овако: „Свако је случај за себе. И позивам у

помоћ нашег књижевника Мешу Селимовића који је на једном мјесту рекао; „Тестијом не можеш захватити цијело море, али и оно што захватиш и то је море!“ Простије и једноставније казано: све зависи од величине тестије, а тиме и снаге, ако се има довољно велика тестија да се ухваћена вода подигне. Да не будем схваћен као неко ко је неозбиљан, признајем да сам мало намјерно скренуо са правог пута. На тој малој кривини, мом скретању, неко ће препознати, а неко опет неће, игру ријечима и појмовима, тим божанским даром, језиком, примјерен само човјеку. Е тим језиком (Божански исказ: „И би ријеч!“), маестарлно влада пјесник Милан Гарић! Као што је владао и играо се „језичким играма“ Лудвиг Витгенштајн и маг поезије мајстор Стефан Маларме. По мом скромном мишљењу, можда и боље!

Ево неколико примјера како је то чинио Маларме у изврсној интерпретацији и запажању пјесника Милана Гарића у књизи о којој говоримо.

* Велики мајстор, кажеш му пјесму или строфу очекујући суд, а он те саслуша погледом неке врхунске жртве и каже: добро, а овако би то рецимо Готје или де Банвил, овако де Мисе, Мистрал... и за час ти оплемени строфу гласом ондашњих бесмртника.

А како би то он, како би то онај антички херметични пјесник Ликрофон што знао је у једној реченици држати узде двадесет коња истовремено, е то је задржавао за себе.

* Једном који га је запиткивао опјевава ли то излазак или залазак сунца или можда боју апсолута, одговорио је : „Не, него моју комоду.“

* Ономе који је желио знати и забиљежити пише ли пјесме за очи или уши сасвим озбиљно је одговорио: „За чуло укуса.“

* Пред свима, на неком пјесничком сијелу, сликар и новопечени пјесник жалио се да не успијева завршити своју малу пјесму иако је пун идеја, Маларме је одговорио: „Али Дега, не праве се стихови од идеја, него од ријечи.“

Разлог за моје вишедневно одлагање писања приказа открио сам након неколико читања, или боље рећи враћања читања појединих дијелова књиге. Паузе од дан-два између

читања не рачунам, иако то вријеме није било тек тако „бачено“, што сам открио касније. У ствари, тих свих дана ја сам трагао за тим разлозима, без јасне назнаке шта би то могло бити. Наравно, у мислима су били поједини дијелови Гарићеве књиге; оне дуге, дуге реченице, свега двије, или негдје три на једној страници. И чудесно сазнање, тај склад тих мањих реченица, или само једне ријечи и само једне мисли, смислене цјелине, у тој огромној маси ријечи.

У *Пјесми из краја* има око 530 ријечи које чине свега десет реченица. И чини се, колико ријечи или склопова ријечи толико и слика, сјећања: крова, темеља, ниског тавана, бијелих голубица, процвале јабуке, срушене гробљанске капије, куће са зидовима од полуријечи, наше огњиште, топли мајчини хљебови, и њених стотину руку и толико топлих дланова, његова колијевка и зипка, море голубова и врабаца на чесми од камена, стабло јабуке у цвату и о најјачој грани објешена љуљачка за мајчиног анђела и понирање над провалијом и дјетињим космодромом, понирање и подизање удаљене видикове линије, видокруга и поврх свега мајчин пој „јутрос ми је ружа процвјетала...“ И то није све! Та пјесма говори о свему: о забијеленој, окорјелој, зеленој и окомитој шутњи, о узвишеној покорности, о вјерности дубини и висини, свјетлости и мраку; о танком дрвцету поезије, и док нијемим, у очима *слика кућице за пса у коров зарасла*.

И све то тако чврсто стоји као један огроман мозаик или слика саткана од драгуља.

Пјесму *Градитељи виолина* читао сам неколико пута. Пожелио сам да се вратим у школу, дјечи старијих разреда основне или средње школе, може и факултета да разговарамо и правимо планове за самосталан рад на теме из ове пјесме. Ево неких: *Градитељи виолина*, *Дрво* које најљепше пјева кад умре, *Како пронаћи у дрвету музику*, *Како заточити празнину и ослободити звук*, *Разлике између умјетничког мајсторства и занатства*, *Шта град мора имати да би био град...*

У књизи „*Силазак у реч*“ са поднасловом *О (српском) језику и (својој) поетици*, академик Миро Вуксановић каже и ово: „У једну реч, садашња српска књижевност није оно што највише галами. Најбоље књиге су у тишини. Доћи ће ред и на њих. Реч је толико жива да је нико не може убити. Мислим на уметничку реч, разуме се.“

И за крај једна или двије реченице о могућој вези с почетка и краја овог приказа и страху који осјећам. Хоће ли бити дан или ноћ, у коме би човјечанство било закључано, а слобода и филозофија укинута? Не знам. Знам само да пјесми и времену нико не може ништа. То потврђује и ова Гарићева књига.

Петар БАКОВИЋ

**О КЊИЗИ „СТРАДАЊЕ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ
ЦРКВЕ У НЕЗАВИСНОЈ ДРЖАВИ ХРВАТСКОЈ –
ФОТОМОНОГРАФИЈА“ / SUFFERING OF THE SER-
BIVIAN ORTODOX CHURCH IN THE INDEPENDENT
STATE OF CROATIA / PHOTOMONOGRAPHY,**

„Свет књиге“, Београд 2016.*

Српска православна црква представља ону духовну вертикалу која је у прошлости чувала српски национални идентитет, и стога сви који су хтели уништити Србе као национални корпус, знали су да то могу само ако униште и његово духовно биће и културолошки миље, његову исконску повезаност националног и духовног, што је оваплоћено у Српској православној цркви, без обзира да ли се радило о православним верницима или припадницима српског националног корпуса са другчијим идеолошким усмерењима.

Зато и не чуди да су се Српска православна црква и свештенство нашли први на удару не само усташа као припадника одређене партијске организације већ и читавог апарата и оружаних постројби хрватске државе.

Страдање Српске православне цркве у НДХ може се посматрати у три степена поступања хрватских власти и државе: 1) физичка ликвидација или принудно исељавање свештенства и уништавање верских објеката, 2) присилно католичење православног становништва и 3) оснивање тзв. Хрватске православне цркве.

У Извештају Светог архијерејског синода о страдању цркве у току Другог светског рата 1941-1945. од 27. марта 1947. наводи се да је на подручју НДХ убијен 171 свештеник. Међу убијеним свештенством су и архијереји: митрополит дабробосански Петар (Зимоњић), епископ бањалучки Платон (Јовановић), епископ

* Ријеч аутора Јована Мирковића на представљању наведене књиге у Народној библиотеци „Филип Вишњић“ у Бијељини 28. септембра 2017. године.

горњокарловачки Сава (Трлаић), а од последица малтретирања, након што је протеран у Београд, умро је митрополит загребачки Доситеј (Васић).

Никада није објављено, сем поменутог Извештаја, у коме ипак нису свеобухватни подаци, него спознаје из тог времена, званично колико је страдало храмова и других објеката. Већина аутора наводи да је срушено око 450 а оштећено око 800 храмова.

Верску конверзију, односно католичење (тзв. „покрштавање“ или „прекрштавање“), програмирано проводи хрватска држава и римокатоличка црква, што је било озакоњено кроз законске одредбе и provedбене наредбе државе и упутства епископата католичке цркве, а практичну provedбу на терену вршили су католички свештеници, уз асистенцију хрватских војних постројби и органа власти. „Добровољну“ верску конверзију вршили су неки свештеници уз речи „Бог је на небу, усташе су на земљи, а по среди је Јасеновац, па ви видите шта ћете.“ Алојзије Степинац у писму папи Пију XII од 18. маја 1943. године наводи да је у НДХ покатоличено око 240.000 православних, наравно не наводећи претходну реченицу којом се потиче „добровољно“ прекрштавање. Иако се покушава у ревизионистичкој историографији, али и политичко-правној стварности, рехабилитовати Степинаца, за одговорност у погледу деловања Римокатоличке цркве у НДХ, са покушајем изношења тезе да је он био за хрватску државу, али не и за режим, најбољи одговор дао је у емиграцији поглавник НДХ, Анте Павелић: „... криво је ако се каже да је кардинална бискуп био за хрватску државу а против њеног режима. Но ја и хрватска држава смо заједно, па је Степинац био за мене, за мога Лубурића, мога Вранчића и мој Јасеновац.”

Када насилно католичење није дало очекивани ефекат, формирана је тзв. Хрватска православна црква, која је требало да православно народ приведе покорности и под усташки нож.

Страдање православног свештенства као и рушење, паљење и девастација православних храмова започело је од првих дана постојања НДХ. Православни храмови били су и места злочина хрватске државе и њених оружаних постројби над православним становништвом. Према нашим истраживањима за 48 храмова наводи се да су били и места у којима су извршени злочини (клање, убиства из ватреног оружја, убиства тупотврдим предметима, спаљивање живих људи, силовања, убиства деце),

међу којима, по броју убијених, углавном жена, деце и старца, највише је било у храмовима Рођења Пресвете Богородице у Глини, и Садиловцу, храму Свете Петке у Коларићу, храму Светог апостола и јеванђелиста Марка у Драксенићу, храмовима Светог великомученика Георгија у Великој Кладуши, Лежимиру и Кусоњама (Пакрац).

У књизи од 685 наведених храмова за 428 у изворима се наводи да је спаљено, срушено, уништено и тешко оштећено, за 177 се наводи да нису потпуно разорени али да су оштећени, девастирани, оскрнављени, уништене архиве и мобилијар, опљачкани, или претворени у РКЦ. Укључено је још 80 храмова за које нема података о уништавању, али су њихови свештеници пострадали.

Од 227 пострадалих свештеника 195 је убијено а 32 су умрли од последица тортуре. Убијени су: у логорима 74, код куће 17, на стратиштима близу куће 76, на другим стратиштима 17, а за 11 одговорност носе Немци (ради се углавном о свештеницима који су након малтретирања од стране хрватске државе протерани у Србију, где су пострадали од Немаца). Највећи број свештеника убијен је у госпићкој групи логора (Јадовно), затим у логору Јасеновац, а топоними Божића јарак, Мехино стање, јаме рудника под Промином, Рашића гај, Видоњска јама, околина Ливна, Кулен Вакуф, шума Брезовица, крвави марш за логор Јарак, Рисова греда представљају стратишта на којима је убијено два, три и више свештеника. Злочини хрватских усташких и других војно полицијских органа и постројби над православним свештеницима превазилазе оквир уморства ради ликвидације одређене групације, већ је то садистичко изживљавање, непојмљиво за друштво које се жели исказати као цивилизовано.

Учвршћивање НДХ првих дана постојања, без обзира што је она створена на окупаторским тенковима, тешко би било без свесрдне сарадње са клером „Цркве у Хрвата”. Многи католички свештеници били су чланови усташке организације још пре рата. Многи су у „данима преврата”, односно у току окупирања земље, преузели локалну власт, организовали усташке милиције и започели са провођењем терора над Србима и Јеврејима, а, касније, од 1942. и Ромима.

Није децидно утврђен број католичких свештеника који су активно сарађивали са усташком организацијом и

Независном Државом Хрватском, било као заклетни чланови усташке организације и организатори погрома над Србима, било као локални усташки функционери или функционери у државним органима. Према једној анализи у овом контексту наводи се преко 820 католичких свештеника.

Посленици Божији, који су у „Божје име“ или суделовали у злочину или нису дигли глас против злочина, као и црквена организација којој су припадали и њен епископат, нису се никад оградили од злочиначког деловања државе и њених структура и оних лица из властитих редова који су у томе суделовали. Деловање великог броја како активних верника, тако и верских делатника из редова Римокатоличке цркве на остваривању програма физичког истребљења српског националног и православног верског корпуса и страстеном уништавању православних верских објеката и ликвидацији православних свештенослужитеља у Независној Држави Хрватској, злочин је који готово да нема пандана у историји. Са злочинима које починише кршћани над хришћанима у Независној Држави Хрватској једино се, донекле, могу упоредити почињена бешчашћа према православнима у време крсташких ратова и заузимања Константинопоља од стране католичких крсташа.

У овој књизи простор НДХ разматра се по географско-историјским целинама. Географски оквир овог простора, именованог као Источна Босна, су реке Сава на северу, Дрина на истоку и Босна на западу, а на југу граничи са Херцеговином и Црном Гором. Према организацији Српске православне цркве на овом простору ингеренције имају Митрополија дабробосанска и Зворничко-тузланска епархија. Надлежност ових епархија простира се и изван источно-босанског простора.

Када се ради о поименично идентификованим жртвама рата на подручју Босне и Херцеговине, највећи апсолутни број и процентуално учешће у жртвама као и највеће процентуално учешће броја идентификованих жртава у броју становника има Босанска Крајина, а затим следи источна Босна. Процент свих страдалих у односу на укупне жртве БиХ за источну Босну износи 32,96%, што одговара и проценту учешћа ове регије у становништву БиХ (34,56%), а што у односу на укупне жртве у НДХ износи 15,27%, што је нешто више од учешћа у укупном становништву НДХ (13,52%). Из анализа жртва по националној припадности и

у источној Босни, највећи проценат жртава су Срби 49,47%, који у становништву суделују са 39%.

На простору источне Босне забележено је 46 пострадалих храмова: уништени, запаљени, срушени, бомбардовани, минирани, демолирани, оскрнављени, опљачкани, претворени у РКЦ богомоље, уништене и запаљене архиве и библиотеке. Већина свештеника са породицама интернирани су у исељеничко-пресељеничке логоре, посебно Цапраг код Сиска и одатле присилно пресељавани у Србију, међутим, велики број њих ликвидан је у логорима и у директном терору. Бележимо 46 архијереја, свештенослужитеља, монаха, вероучитеља и богослова који су изгубили живот: 1 архијереј, 35 свештенослужитеља, 3 монаха, 2 пензионисана свештеника 3 катихете-вероучитеља, 2 богослова и то: 26 у логорима (21 Јадовно, 4 Јасеновац и 1 немачки логор), 12 у директном терору (од тогс 5 у Рашића Гају код Власенице), 2 прогнана из НДХ убили су Немци у Србији и 6 протераних умрло је у Србији од последица усташке тортуре.

У књизи смо настојали, где је постојао фотодокументациони материјал, да илуструјемо страдање црквених објеката и православног свештенства. Од 885 фотодокументационих прилога дато је 221 фотографија храмова пре оштећења, 134 фотографије оштећених храмова, 155 фотографија обновљених храмова (где није било фотографија оштећених или пре оштећења), 111 других фотографија и 21 факсимил докумената. За 29 храмова није било никаквих фотографија. За 170 страдалих свештеника постоје фотографије (портрети) и дато је још 14 других фотографија. Избор је вршен из сакупљене, ипак, обимне, грађе од преко 5000 јединица, што фотографија и факсимила у, да тако кажем, натуралном облику, што скенирано из низа књига или нађених, у овој нашој виртуелној стварности, на интернету.

Уместо уобичајеног навођења за сваки пострадали храм и сваког пострадалог свештеника одакле су преузети подаци, определили смо се да само наведемо попис коришћених извора и литературе, јер би појединачно навођење оптеретило текст, чиме би се или знатно повећао обим књиге или умањили текстуални описи и илустративни материјали.

Потицај читаоцу, да са пажњом погледа ову књигу, даје предговор, преосвећеног владике пакрачко-славонског Јована, који, иако није обиман, веома је инспиративан, и на један философско,

религијски, али и историјски начин даје суштину проблема и питања којима се бави и ова књига.

Верујемо да ће ова књига допринети спознајама о српском страдању на подручју НДХ. Она је и својеврсни наставак и проширење једног дела претходне књиге: „Злочини над Србима у Независној Држави Хрватској – фотомонографија / Crimes against Serbs in the Independent State of Croatia - Photomonography“.

У име издавача „Света књиге“ из Београда и мене као аутора изражавам посебну захвалност промотерима, представљачима књиге. Хвала им на лепим речима упућеним мени као аутору и књизи коју представљамо.

Даме и господа, поштоване колеге, поштовани пријатељи, хвала вам што се се одазвали позиву на промоцију и што сте своје време посветили овом догађају.

СТРАДАЊЕ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ У НДХ (1941-1945)

РЕГИЈА	ПОСТРАДАЛИ ХРАМОВИ	ПОСТРАДАЛО СВЕШТЕНСТВО
БАНИЈА	59	7
КОРДУН	42	18
ЛИКА И ГОРСКИ КОТАР	82	42
СЛАВОНИЈА	132	14
СЕВЕРОЗАПАДНА ХРВАТСКА	31	9
ДАЛМАЦИЈА	24	8
СРЕМ	74	15
БОСАНСКА КРАЈИНА	107	31
СРЕДЊА БОСНА	35	10
ИСТОЧНА БОСНА	65	43
ХЕРЦЕГОВИНА	34	30
УКУПНО	685	227

Јован МИРКОВИЋ

Даница ГАВРИЋ

АФОРИЗМИ

- * **И**збори су шанса да нам буде боље - мало сутра.
- * Нација има добар вид. Видјела је и невиђено.
- * Народ ћути, политичари у приправности.
- * Био рат или мир, народу увијек нешто недостаје.
- * Појавили се вјесници прољећа. Студенти изашли на улице.
- * Народу причају бајке, а народ би хљеба.
- * Натјерали нас да ратујемо, па сад пуј-пике - не важи! Мирите се.
- * Политичарима су дошли до грла - стомаци.
- * Положио је возачки. Сада учи да воза.
- * Ушао у слијепу улицу и прогледао тек пред полицајцем.
- * Кад заиста огладнимо, онда ћемо сви штрајковати глађу.
- * Народе, притегни још мало каишеве, па нек пукне куд хоће.
- * Дједовину давно прокоцкао, а очевину ставио под хипотеку.
- * Увијек нешто по глави становника, па нека се не чуде што смо ударени.

*Много је задужио свој народ. Сад му народ враћа преко пореза.

*Корупција је заустављена, мито узима своје.

*Европа би нас примила у загрљај, али руке јој нису слободне.

*У касним годинама добио диплому. Утврђивао градиво.

*Избори су завршени, а неки још бирају по контејнерима.

Момчило КОПРИВИЦА

П ијетао пјева први, али када се пробуде кокошке, не смије ни да писне.

Оптимиста каже “даће Бог” а песимиста “ако Бог да”.

Ја сам сада у моди јер се носи оно из 60-тих.

Ако сте увијек у праву, значи да сте на власти.

Погрешан телефонски број никада није заузет.

Ако је алкохолизам наслједан, живио прадједа.

Заклетог песимисту ни лични успјех не може поколебати.

Прва љубав се не заборавља, само ако ниси њом ожењен.

Не могу да имам жену и швалерку, кажу да сам у сукобу интереса.

Тек кад је загазио, схватио је да брачне воде нису слатководне.

Заљубио сам се на први поглед, можда и не бих да сам дуже гледао.

При рушењу јавне куће није било невиних жртава.

**ХРОНИКА КУЛТУРНИХ ДЕШАВАЊА У БИЈЕЉИНИ
(АПРИЛ-ОКТОБАР 2017. ГОДИНЕ)**

АПРИЛ

Народна библиотека „Филип Вишњић“:

4. април - Представљање књиге Тихомира Несторовића – ИЛИНЧИЋИ,

7. април - Изложба карикатура „49. Пјер“, у сарадњи са Компанијом „Новости“,

Четрнести међународни фестивал хумора и сатире „Бијељина 2017“ и промоција 12. Зборника афоризама „Живот пише афоризме 2“, Удружење афористичара „1. април“,

8. април - Седми сусрет младих пјесника Бијељине, Вуковара и Сремске Митровице – представљање збирке поезије „На трагу свитаца“,

24- 27. април - Први фестивал луткарства и Видео – презентација књиге „Лутвид фест 2017“ (учествовале четири основне школе из Бијељине).

Музеј Семберије:

5, 14. и 19. април - Представљање „Путологије“, путописних репортажа чланова и гостију Клуба путника „Синергија плус“ из Бијељине,

10. април – Представљање књиге „Из дневника руског добровољца“, аутора Бориса Земцова,

13. 4 – 12. 5: Васкршња изложба слика ликовног клуба „Свети Лука“ из Бијељине,

27. април – Представљање ДВД књиге „На разбоју времена“, ауторке Милијане Божић.

СЦПД „Србадија“:

25. април – Наступ хора при отварању изложбе у Галерији Центра за културу „Семберија“.

СКУД „Семберија“:

8. април – Лазарева субота, наступ фолклора СКУД- а „Семберија“ са кореографијом „Лазарице“, на платоу испред Градске куће у Бијељини.

Центар за културу „Семберија“:

Монодрама о животу Краља Петра I Карађорђевића у извођењу Шабачког позоришта и организацији Удружења „Краљевина Србије“ - повјереништво Бијељина,

24 – 27. априла: Трећи позоришни фестивал средњошколских представа „Удахни културу“ у којем су учествовали: Средња стручна школа Јања са представом „Седница наставничког већа“, аутора Душана Ковачевића, Пољопривредна и медицинска школа са представом „Живот без почетка“, ауторском представом ученика IV разреда ове школе, Средњошколски центар „Петар Кочић“ Зворник, са представом „Ми нисмо анђели“, аутора Цвијете Ђурић и Гимназија „Филип Вишњић“ Бијељина са представом „Пола – пола“, аутора Милене Боговац,

Представе за дјецу Позориштанца „Маслачак“: „Бајка о бајци“ и „Црвенкапа“ (9. и 23. 4),

Концерти фолклорног ансамбла, Клуб за дјецу „Гарфилд“ Бијељина одржани су 1. и 2. априла 2017. године,

Хуманитарни концерти Гимназије „Филип Вишњић“ одржани су 3. 4. и 8. 5. 2017. године,

24. априла: Вече семберског фолклора са учесницима: СКУД Јања Ново Насеље, СКУД Трњаци, СКУД Чардачине – Којчиновац, СКУД Драгаљевац и гост СКУД Равно Поље „Војвода Мандо“,

11. април: Хуманитарни концерт „Споменик мајци“,

16. април: У част Васкрсења Христовог одржано је традиционално тамичење „Јајаријада 2017“ (26) за најтврђе и најљепше нашарано васкршење јаје,

24. април : Девети међународни фестивал „Дани хармонике“ у организацији ОМШ „Корнелије Станковић“ Угљевик - Бијељина, са гостима: Јуриј Шишкин из Русије и Владимир Мурза из Украјине, 29. април: Други фестивал модерног плеса у организацији плесног студија „Олена“, учесници из Србије и Босне и Херцеговине.

Галерија Центра за културу „Семберија“ - изложбе:

„Девети бијељински умјетнички салон“ - представљено 25 аутора из Бијељине са 40 умјетничких дјела ликовне и примијењене умјетности, дизајна и архитектуре,

Изложба „Срби ливањског поља - трајање кроз вијекове“ (25.4-9.5), 30 панора фотографија народних ношњи и осталих реликвија.

МАЈ

Народна библиотека „Филип Вишњић“

10. мај – Представљање књиге „Теслин чудесни свет“, аутора Бранимира Јовановића, директора Музеја „Никола Тесла“ у Београду,

18. мај – Представљање књиге „Крст на крижу“, аутора Ратка Дмитровића, генералног директора Компаније „Новости“,

26. мај – Предавање: „Историја Републике Српске“, предавач проф. др Чедомир Антић, сарадња са Бијељинским удружењем младих,

31. мај – Представљање књиге „Краљевство Словена“ Мавра Орбинија, приређивача и промотера, проф. Јована И. Деретића.
Музеј Семберије:

10. мај – Презентација филма „Живот бијељинских Јевреја“, документарни филм ученика Гимназије „Филип Вишњић“ Бијељина,
20. мај – НОЋ МУЗЕЈА,

24. мај – 20 јун: Мајска смотра ликовног стваралаштва ученика (25 ученичких радова),

30. мај – Представљање књиге „Purple rain“, ауторке Николије Чавић.

СЦПД „Србадија“:

10 - 14. мај – МАЈСКЕ МУЗИЧКЕ СВЕЧАНОСТИ, међународни хорски фестивал, 16. по реду, уз учешће 40 хорова и 1500 учесника.
Центар за културу „Семберија“:

4. април, Концерт хармонике „Четири годишња доба“, аутора Нихада Хрустанбеговића,

16. мај – гостовање српског музичара Слободана Тркуље са музичким саставом „Balkanopolis“,

20. мај – Концерт фолклорног ансамбла „Дукат“ са гостима из Трста,

Изложба младих аутора дизајна из Бијељине и окружења (Галерија , 11. 5 – 26. 5).

ЈУН

Народна библиотека „Филип Вишњић“:

8. јун – Изложба компјутерске графике „Лирска апстракција“, аутора Радована Симића,

Годишњи концерт Музичке школе „Стеван Стојановић Мокрањац“- ученици основне музичке школе.

Музеј Семберије:

23. јун – Прва самостална изложба слика, аутора Аљоше Бухе, побједника дванестог Бијељинског бијенала у Музеју Семберије.

СПКД „Просвјета“ - Градски одбор Бијељина:

24. јун – „У сусрет Видовдану“ – Свечана академија (СЦПД „Србадија“, Епархија Зворничко- тузланска, група рецитатора ученика Основне школе „Свети Сава“).

СКУД „Семберија“:

26. јун – Годишњи концерт посвећен Видовдану.

Центар за културу „Семберија“:

Хуманитарни концерти средњих школа из Бијељине у оквиру фестивала младих неафирмисаних умјетника под називом „Афирмиши ме“ од 9. до 14. јуна (Техничка школа „Михајило Пупин“, Гимназија „Филип Вишњић“, Пољопривредна и медицинска школа),

21. јун – Свјетски дан музике: Концерт студената Академије музичке умјетности Слободир П Универзитета,

20. јун: Годишњи концерт Плесног клуба „101“, Бијељина,

Галерија Центра за културу „Семберија“ – Изложба „Лица земље, лица људи“, аутора Драгана Симића из Лознице (8. 6 – 27. 6),

„Седмо ликовно саборовање“ (28 умјетника из Републике Српске, Србије, Русије и умјетници из Бијељине)

ЈУЛ

1. јул – 6. август: Манифестација „Отворена сцена 2017“, на платоу Центра за културу, трећа по реду. Отворена Концертом Биљане Крстић и оркестра Бистрик, а затворена наступом „ОК Бенд-а“ из Београда.

Народна библиотека „Филип Вишњић“:

10. јул – Представљање књиге „Велика илузија: живот и смрт Југославије“, аутора Милана Ст. Протића (сарадња са Удружењем „Краљевина Србија“, повјереништво Бијељина).

СКУД „Семберија“:

25. јул – Заједнички концерт са руским Ансамблом „Златна капија“ из Москве.

АВГУСТ:

Народна Библиотека „Филип Вишњић“:

3. август – Представљање збирке пјесама, аутора Миленка Илића (постхумно).

Музеј Семберије:

4. август – Изложба „Пеглање није робија“, ауторке Сњежана Антић и Тања Лазић,

5. август – Заједнички концерт са КУД-ом „Лазарица“ из Крушевца. СЦПД „Србадија“:

8. август – Поводом Славе Града светог великомученика Пантелејмона, учешће у програму Духовне академије са СПКД „Просвјета“.

СЕПТЕМБАР

Народна библиотека „Филип Вишњић“:

28. септембар – Представљање књиге „Страдање српске православне цркве у Независној Држави Хрватској“, аутора Јована Мирковића.

СЦПД „Србадија“:

17. септембар - Учешће на свечаности устоличења Његовог преосвештенства епископа Зворничко – тузланског, господина Фотија. Литургију је служио Његова Светост Патријарх Иринеј уз саслужење великог броја архијереја и свештеника.

27. септембар – Хуманитарни концерт за уређење школског дворишта нове школе у МЗ „Јединци“.

Центар за културу „Семберија“:

22. септембар: Изложба слика на камену „Хероји Херцеговине“ у техници „al seko“, ауторке Биљане Ристић из Новог Сада (21 портрет), поводом Дана ослобођења Бијељине.

ОКТОБАР

Народна библиотека „Филип Вишњић“:

5. октобар – Петнаесто књижевно вече Књижевног клуба „Јован Дучић“ са пријатељским књижевним клубовима из: Београда (Чукарица), Шида, Зворника, Рогатице, Дервенте, Вашице, Шамца).

Уредништво

АУТОРИ “СРПСКЕ ВИЛЕ”

Аврић, Жељка пише поезију и, повремено, књижевне приказе. Објавила збирке пјесама: *Портрет* (2001), *Звездарница* (2004), *Маргиналије* (2013), *Временик* (2014), *Јесам* (2016). Сарађује у књижевним листовима и часописима: *Траг*, *Бдење*, *Књижевне новине*, *Књижевни магазин*, *Луча*, *Српска вила*, *Кораћи*. Члан Удружења књижевника Србије и Друштва књижевника Војводине. Живи и ради у Сремској Митровици.

Анушић, Анђелко (1953, Градина, Сува међа, БиХ). Песник, прозни писац, есејиста, књижевни критичар, антологичар, публициста. Школовао се у Петрињи и Загребу. Радио као новинар (дописник бројних југословенских и српских листова) и уредник у Издавачкој дјелатности „Гласа српског“ (1999-2009). Књиге поезије: *Човјек пјева на радном мјесту* (1980), *Предикатно стање* (1987), *Међупад* (1989), *Зимзелен и олово* (1992), *Некритени дани* (1994), *Штап од писмена* (1996), *Крст од леда* (2000), *Литургија за поражене* (2003), *Мислиш у злату, чиниш у сребру* (2003), *Сребро и тамјан* (изабране п(ј)есме, 2004), *Ова чаша* (изабране и нове пјесме, 2007), *Пахуља/Snowflake* (избор на енглеском, 2007), *Слава и поруга* (2008). Књиге кратких прича: *Христ са Дрине* (1996), *Приче са маргине* (1997), *Одблесци* (1998), *Успомене из пакла* (1999), *Прекодринчеви записи о Косову* (2004). Романи: *Силазак сина у сан* (2001) и на енглеском *The Sons Sinking Into Sleep* (2003), *Адресар изгубљених душа* (2006). Живи у Новом Саду.

Врањеш (Ђорђа), Андреја је рођен 1963. године у Ливну. Студирао права у Сарајеву. Радни вијек провео у Библиотеци “Глигорије Возаровић” у Сремској Митровици. Поезијом се бави још из гимназијских дана. Објавио је три збирке пјесама: “*На обали срца*” (2015), “*Са друге стране сна*” (2016) и “*Сунцокрет који је волео звезде*” (2017). Члан је Удружења књижевника Србије. Живи у Сремској Митровици.

Вујковић, Сретен је рођен 1942. године у Марићки код Приједора. Школовање завршио у Бањој Луци (учитељска школа) и Загребу (филозофски факултет). Пише и објављује поезију, есеје

и књижевну критику. Написао је више од петнаест књига поезије. Превођено му је стваралаштво на стране језике и уврштено у неколико пјесничких антологија и антологија есеја. Живи и ради у Бањој Луци.

Гаврић, Борислав је рођен 21.10.1936. године у Ораховици на Озрену, општина Лукавац, БиХ. Завршио Филозофски факултет. Објављене књиге: *Човјеков пјев у времену* (кратке приче, 1991), *Оловне кише* (пјесме, 1996), *Оноземалци* (роман, 1997), *Између барикаде и кристалне дворане* (роман, 1998), *Тужабаба и неке ствари на Тари* (пјесме, 1999), *Мјесец у здјели* (пјесме за дјецу, 2000), *На царској цести* (роман, 2003), *Срце на табли* (пјесме за дјецу, 2003), *Златна леза* (пјесме за дјецу, 2004), *Цвијет Руже Шимиширове* (роман за дјецу и младе, 2005), *Сребрне сјене* (изабране пјесме за дјецу, 2007), *Озрен распопућена земља* (сонетни вијенац, 2007), *Ораховица на Озрену* (монографија, 2009), *Сонети у три круга* (2016) и роман *Учитељица* (2017). Живи у Бијељини.

Гаврић Дракулић, Даница је рођена 1943. године у Кореници, Градина. Гимназију завршила у Титовој Кореници, Војно-медицинску школу у Београду. Удајом је дошла у Зворник. Радила је у Медицинском центру у Зворнику гдје је стекла пензију. Пише пјесме и афоризме. Објавила је књиге пјесама: *Камен на камен* (2013), *Поема родном крају* (2014); књиге афоризама *Нека ме мрзе, ја узвраћам љубављу* и *Политика као баук*. Живи у Зворнику.

Голијанин, Момчило је рођен у Крекавицама код Невесиња 1938. године. Од 1967. године до пензионисања (2004) радио као професор књижевности у Гимназији у Невесињу. Бави се књижевном критиком и есејистиком, а у последње вријеме пише и приповијетке. Објављена дјела: *Књижевно дјело Марка Марковића* (монографија), *Могућности књижевних истраживања*, *Вјечни ромор живота*, *Алекса Ковачевић, спортиста, патриота и пјесник* (монографија), *Да не овлада мржња - огледи о Ериху Кошу*, *Ослобођене ријечи*, *Трагање за љепотом и смислом*, *Откоси туге и радости*, *У свијету критике и белетристике*, *На пртинама старине*, *Породична монографија Братство Голијани*. Живи у Невесињу.

Дрпа, Милена је рођена 1950. године у Горњој Слатини. Завршила је Педагошку академију у Тузли. Писањем се бави још од основне школе. Пише поезију, прозу и хаику. Објавила је двије збирке поезије: „*Молитва из сјенке*” (2001), „*Разасута по*

тишинама” (2009), збирку приповједака „Приче о истинама” (2006) и књигу поезије за дјецу „Шашаве љубави” (2013). Приредила је два зборника радова чланова Омладинског књижевног клуба „Младост” из Модриче, који је формирала 2000. године и којим до данас руководи, као и *Монографију Клуба* поводом десет година рада. Живи у Модричи.

Ђаковић, Петар рођен је у Масловарама (1946). Завршио Филозофски факултет у Сарајеву. Објавио књиге: *Плетиво воде, пјесме* (1996), *Давно сањан катрен, пјесме* (1998), *Сњежно огледало, сонетни вијенац посвећен Петру Кочићу* (2001), *Игра је озбиљна ствар, пјесме за дјецу* (2004), *Радио Кишобран, пјесме за дјецу* (2008), *Простори игре – избор пјесама за дјецу заједно са Р. Павловоћем и П. Стевићем* (2010), *Штит и мач, пјесме* (2013). Живи у Бањој Луци.

Ђурђић, Јовица (1949), пјесник и приповједач за дјецу и одрасле читаоце. Аутор је књига: *Уснула девојка, Лариса, Љубичасто горје, Санак Склопиочић, Како волим Ану, Руке вечерњих љубавника, Љупко тело, Кошута и лопочи, (The Roe And Water Lilies), Истргнути рукопис, Њене очи море, Жиrafa Жералдина, Симонине очи, Лепо је бити код куће, Звезде на узглављу* (избор песама на двадесет страних језика), *Калина и морски коњиц, Лето без Веронике, Киша и власти, Пепео згаслог лета и Опојни мирис греха.*

Ђурковић, Јелина (1953) живи у Бијељини и ради на Педагошком факултету као професор на предметима из области књижевности. Објавила је двије књиге поезије *Печати* (1996) и *Вилину влас* (2001). Објављује кратке приче у часописима, а 2017. изашла је из штампе збирка *Зарубице*. Бави се научним радом и књижевном критиком, те објављује радове у стручним и научним часописима. Из области народне књижевности објавила је књиге *Дијалог с традицијом* и *Фантастика метафоре*, и у коауторству са Љубомиром Зуковичћем монографију *Вукови пјевачи из Босне и Херцеговине* (2017). Члан је Удружења књижевника Републике Српске.

Згоњанин, Здравко рођен је 1937. године у Великој Жуљевици, општина Нови Град (Босански Нови). Дипломирао је на Вишој управној школи у Сарајеву. Објавио је књигу прозе *Кућа од бијелог камена* (2002) и збирке пјесама: *Љубав на сва звона* (2004), *Свјетионици* (2005), *Ведре јутра* (2006), *Кати*

љубави (2007), *Сунчани поздрав*, *Изабрane пјесме* (2012). Сарађује у часописима: *Српска вила*, *Нова зора*, *Јесењин*. Заступљен је у антологијама, алманасима и зборницима поезије: *Семберска лира*, *С оне стране дуге*, *Шта је пјесник хтио да каже*, *Књижевна панорама*. Заступљен је, такође, у зборницима поезије *Лирска ријеч из Посавине и Семберије* и *Поетска сванућа*. Члан је Удружења књижевника Србије и Удружења књижевника Републике Српске. Живи и ради у Бијељини.

Јефтимјевић Лилић, Милица рођена је 28. августа 1953. године у Ловцу код Бањске на Косову и Метохији од мајке Илинке и оца Томислава Јефтимјевића. Завршила је Филозофски факултет, Одсјек за југословенску књижевност и језик у Приштини. Била је професор на Универзитету у Приштини у звању професор више школе, уредник у Радио Приштини, уредник Редакције за културу у Телевизији Приштина, уредник у Телевизији Београд и тв критичар. Објавила је збирке песама: *Мрак, избављење* (1995), *Хибернација* (1998), *Путонис коже* (2003), *Поема чарање* (2007), збирку прозе *Сиже случаја* (2002), као и књиге критика: *Поетика слутње* (2004) и *Епистемолошка осветљавања* (2007), *Одвијање свитка, сабрane и нове песме* (2009). *Критички темељи и домети, студија о Сими Цуцићу* (2011). *Жубор ума* (Il gorgoglio della mente – двојезично, српски и италијански, 2012), *Тетоважа ума* (поезија), (2012). *Мозаикот на создателот* (2012), *Das mysreium der liebe*, песме на немачком (2012), *По мери мита, сатирична поезија* (2014). *Il fuoko e il verbo / Ватра и слово* (2015), *Понирања у прозни текст* (критике) (2015). *Партенон звездама зидан* (поезија 2015), *Kazintiš išik (Угравирана светлост)* избор поезије на турском језику (2016).

Кецман, Давид Дако рођен 28. септембра 1947. године у Рајновцима код Бихаћа, БиХ. Пише поезију, прозу, књижевну, ликовну и позоришну критику. По завршетку студија радио је најприје као наставник у школи (1971-1974), а потом (од јуна 1974. до пензионисања 2011. године) као професионални новинар. Објавио је двадесет књига, сарадник је многих књижевних часописа и листова. Књиге прозе и прозаида: *Леђ* (1982), *Калем* (1992), *Озарје* (1999), *Тамнина* (2008). Књиге песама: *Реч на леду* (1976), *Претпоноћни воз* (1980), *Ноћни риболов* (1980), *Трептај* (хаику) (1988), *Распад мозаика* (1989), *Зидари светилишта* (1991), *Небески гласник* (хаику) (1994), *Менпуеи хирнок* (*Небески гласник*,

хаику и поема на мађарском језику) (1997), *Столетна вода* (2001), *Сам као суза* (изабране песме о љубави) (2003), *Хор сенки* (2010). Књиге за децу и младе: *Сањам, сањам чаролије* (песме и проза) (1994), *Хоћко и Нећко* (1997), *Даљинама преко света* (2003), *Неко само тебе тражи* (2007). Објавио је три романа мозаика *Кад дуња замирише* (1995), *Река за један дан* (2013), *Жива слика* (2016). Живи у Сомбору.

Копривица Љубов, Момчило (1960, Градина, општина Гацко). Дипломирао је 1984. године на Филозофском факултету - Одсјек историја на Сарајевском Универзитету. Објавио је двије књиге афоризама: *'Афоризмично'* (2009) и *'Било нам је добро, не поновило се'* (2014). Живи у Бијељини.

Костић, Зоран је рођен 8. 10. 1948. године (Цетиње, Црна Гора). Основну школу и гимназију је похађао у Никшићу и Крушевцу, а Филолошки факултет у Београду. Пише поезију, драме, приповијетке, есеје, а преводи поезију и прозу са руског на српски језик. Објавио је 20 књига стихова (неке и у више издања), 3 књиге драма и 12 књига превода прозе и поезије (Пушкина, Љермонтова, Буњина, Хајрџузова, Латињина, Слипечука...). Неке од драма З. Костића постављене су и играју се на сценама Републике Српске, Србије, Русије и Бјелорусије. Поетска и драмска дјела Зорана Костића су превођена на двадесетак свјетских језика, а већи број његових пјесама и поема (130) налази се у најрелевантнијим антологијама српског и југословенског пјесништва. Живи у Бањој Луци.

Кошарац, Теодора је рођена 1994. године у Палама. Завршила је ОШ "Вук Караџић" у Братунцу и Гимназију у СШЦ Сребреница. Студент је Филозофског факултета Универзитета у Источном Сарајеву, смјер за Општу књижевност и театрологију. Пјесме су јој објављиване у зборницима, интернет часописима, те у дневним и дјечјим новинама. Објавила је збирку пјесама *Хербаријум душе* (2016).

Купријанов, Вјечеслав, пјесник, романописац, приповједач и есејиста, рођен је 1939. године у Новосибирску, Русија. Завршио је факултет страних језика у Москви – одсјек математичке лингвистике и њемачког језика, а у Лењинграду Високу поморску школу. Познате су му књиге пјесама: *Прво лице*, *Живот тече*, *Домаћи задаци*, *Ехо*, *Оаза времена*, *Час пјевања и мишљења*, као и роман *Емпедоклова ципела*, те бројне кратке

приче. Један је од најпревођенијих руских пјесника.

Лаличић, Пеко рођен је 1944. године у Гусињу, Црна Гора. Мастер је менаџмента, дипломирани политиколог и управни правник. Пише поезију, афоризме, прозу, рецензије и приказе књига. Објавио је једанаест књига: *“Alinescând din vis”* (*“Исклизаване из сна”*) – поезија на румунском, 1993, *“Мирис сенки свуда”* – поезија, 1995, *“Запис о лепоти”* – поезија, 1995, *“Распевани азбучник”* – поезија за децу, 1999, *“Вртоглавице ума”* – афоризми, 2007, *“Бели лавиринт”* – роман, 2010, *“Крива огледала”* – афоризми, 2011, *“Изговарам себе”* – поезија, 2012, *“Сунце у откопу”* – поезија, 2012, *“Звездама у сусрет”* – поезија за децу, 2014. и *“Празни људи”* – афоризми, 2015. Члан је Удружења књижевника Србије. Живи у Мајданпеку, Србија.

Лукић (Ристе), Љиљана рођена је 19. октобра 1939. године у Загребу. Након рођења па до данас живи у Бијељини, сем периода од јуна 1945. до октобра 1947. године када је живјела у Зворнику. Филолошки факултет - група Југословенска књижевност и српски језик завршила је у Београду, гдје је и магистрирала. Пише прозу, поезију, књижевну критику и есејистику. Објављене књиге: *„Магнолија на длану“* – збирка прича (1997); *„Из књижевног сазвежђа“* – есеји и критике (1998); *„Плаво је боја неба“* – пјесме (1999); *„Једнога дана пре седам дана“* – приче за дјецу (2000); *„Балкон за маштање“* – приче и приповијетке (2002); *„Трагање за смислом“* - књижевне критике (2004); *„Кључар чудне љепоте Јован Дучић“* – књижевноисторијска студија (2008); *„Приче о медведићима“* - приче за дјецу (2009); Јован Дучић, *Рани радови I* (1887-1896), /приређивач Љиљана Лукић/, (2010); *„Јелена Златоносовић“* (2011), *„Доктор Николо“* (2015), *„Звијезда падалица“* (2015), *“У трагању за оцем”* (2016) и *“У небо загледан”* (2017) - романи.

Лукић Слађана је рођена 2001. године у Лозници. Живи у Бијељини и похађа други разред Гимназије „Филип Вишњић“. Сарађује у београдском часопису „Књижевне вертикале“, а једна пјесма јој је објављена у Зборнику књижевног стваралаштва младих Републике Српске у Пожаревцу.

Малешевих, Срђан је рођен 26.09.1971. године у Вуковару. Основну и средњу школу завршио у Шиду а Пољопривредни факултет у Новом Саду. Тренутно обавља функцију директора ЈУ „Културно образовни центар“ у Шиду. Бави се књижевношћу.

Објавио три самосталне књиге песама, неколико заједничких књига а заступљен је у неколико антологија савремене српске поезије (аутори Перо Зубац, Радомир Андрић, Светислав Ненадовић). Аутор је извођене позоришне претставе „*Варошка капија*“ којом је обновљен рад Аматерског позоришта „Бранислав Нушић“ у Шиду и документарног филма „*Крвава месечина*“. Члан је Друштва књижевника Војводине и Удружења књижевника Србије. Живи и ради у Шиду.

Мандић М., Зоран је рођен 20. августа 1950. године у Владичином Хану. Правни факултет завршио у Новом Саду. Објавио је следеће књиге пјесама: *Кораџи сумње* (1971), *Путник и његова невоља* (1976), *Опекотина* (1980), *Упутство за опстанак* (1982), *Каринска тројства* (1987), *Читаоница* (1989), *Нишан* (1990), *Крај сезоне* (1991), *Бизарна математика* (1991), *Цитати* (1992), *Радови на путу* (1993), *Наспрам чуда* (1994), *Крај сезоне и друге песме* (1995), *Цитати и друге песме* (1996), *Нисам никада написао песму коју сам могао да напишем* (1997), *Апатин и песме од пре* (1998), *Усеклине, прозора* (2000), *Нестварни штафелај* (2005) *Мали (п)огледи* (2006 и 2008), *Бог у продавници огледала* (2010), *Оквир* (2011) и *Кафкина фонтана* (2012). Објавио је књигу *микро-есеја Мали наслови* (2003) и друго допуњено издање (2008). Пише поезију, књижевну и ликовну критику. Живи у Сомбору.

Марић, Богољуб је просвјетни радник у пензији. Рођен је у Прибоју, општина Лопаре, 1936. године. Почео је да пише пјесме и приче кад је био ученик Бијељинске гимназије „Филип Вишњић“. Литерарне радове објављивао је у књижевним листовима и часописима: *Наши дани* и *Просвјетни лист* (Сарајево), *Провинција* (Шабац), *Бразде* и *Српска вила* (Бијељина). Пјесме су му објављене и у заједничким збиркама: *Поетска руковет Семберије* (1972), *Семберска лира* (2004), *Крилате руке љубави* (2004) и *Лирска ријеч из Посавине и Семберије* (2009). Самостално је објавио збирку пјесама *Бисерна шкољка* (2009). Бави се превођењем прозе и поезије са руског језика. Живи у Бијељини.

Мијајловић, Душан Адски пише прозу, поезију, приче и пјесме за дјецу, хаику поезију, сатиру, књижевне приказе и новинске текстове. Објавио је: збирке пјесама *Несаницом до истине* и *Једино признајем своје распеће*, збирке награђених прича: *Калигула на кестеновом листу*, *Трошење сна* и *Трошење страха*, збирку хаику поезије *Крчаг за росу*, неколико жанровских новела и преко 1800

жанровских прича. Живи у Нишу.

Миленковић, Слађана је рођена 1973. године у Сремској Митровици. Завршила је Филозофски факултет у Новом Саду и на истом факултету магистирала и докторирала српску књижевност. Ради у Високој школи струковних студија за васпитаче и пословне информатичаре - Сирмијум у Сремској Митровици као професор. Уређује часопис за науку, културу и уметност Сунчани сат у Сремској Митровици. Аутор је збирки поезије: *Јутро заспале срне* (1994), *Гоничи снова* (1995), *Потпис сна* (1997), *Другим речима* (2014). До сада је објавила више научних монографија, књижевнокритичких текстова, научних и стручних студија. Њена поезија је више пута награђивана на књижевним манифестацијама, а пјесме су јој објављиване и у Јапану. Члан је Друштва књижевника Војводине.

Милинковић, Миомир је рођен 1948. године у Буковику, општина Прибој. Завршио је Филолошки факултет у Београду, студијска група *Српски језик и југословенска књижевност*. На истом факултету је магистрирао и докторирао. Бави се историјом књижевности, а пише и белетристику. До сада је објавио 29 стручних и научних књига, од којих је девет из белетристике (седам збирки поезије за децу и одрасле, једну збирку приповедака и један роман за децу и младе), 17 монографија и више од 200 књижевнокритичких, стручних и научних радова, осврта, приказа и чланака. Живи у Београду.

Мирковић, Јован рођен је 1943. године у Субоцком Граду (Брезовац Субоцки), код Новске у Славонији. Студије историје завршио на Филозофском факултету у Сарајеву, где је похађао и постдипломске студије. Директор Спомен подручја Јасеновац био од 1978. до 1980. и од 1990. до 1991. године. У новембру 1991. избегао из Хрватске у Сарајево, а од маја 1992. живи у Београду. У Музеју жртва геноцида у Београду радио од 1999. до 2013. године. Има звање музејског саветника. У свом историографском раду Јован Мирковић претежно се бави истраживањем геноцида над српским народом у Независној Држави Хрватској. Од посебних издања истичу се студија *Објављени извори и литература о јасеноваčким logorima*, Београд – Бања Лука 2000. (библиографија са анализом око 2500 наслова посебних издања и чланака), фотомонографија *Злочини над Србима у Независној Држави Хрватској / Crimes Against Serbs in the Independent State Croatia*, Београд 2014. и *Страдање Српске православне цркве у Независној Држави*

Хрватској: фотомонографија = Suffering of the Serbian Orthodox Church in the Independent State of Croatia: photomonograph, Београд 2016. Објавио, такође, више од педесет прилога у зборницима и часописима.

Нешковић, Драгана је рођена 1967. године у Равњу. Дипломирала је на Економском Факултету у Новом Саду. У Библиотеци “Глигорије Возаровић” у Сремској Митровици ради као библиотекар од 1996. године. Објавила је следеће радове: “Крiza читања - стварност данашњице” (2011), “Кодекс - претеча штампане књиге” (2012), “Шта чини добру књигу?” (2016). Живи у Сремској Митровици.

Николић, Милан је рођен 1.6.1976. године у Тузли. По занимању је професор разредне наставе. Објављивао је пјесме у листовима и часописима: “Књижевне новине“, „Нова зора“, „Српска вила“, „Кораци“, „Бокатин Дијак“, у дневним новинама „Глас Српске“. Прву збирку пјесама *Писма из несанице* објавио је 2002. године. Ради у Основној школи „Јован Дучић“ у Бијељини. Живи у Дијеловима код Бијељине.

Питулић, Валентина је рођена 1963. године у Београду. Основну школу завршила у Лешку, средњу у Лепосавићу, а Филолошки факултет у Приштини (1986). Магистрирала је на Филолошком факултету у Београду (1992), где је и докторирала на тему *Косовски бој у збиркама српских народних епских песама после Вука Караџића* (2002). Редован је професор на Катедри за српску књижевност и језик на Филозофском факултету у Косовској Митровици. Аутор је више књига и многобројних радова из уже и шире области своје струке. Репрезентативне референце: *Семантика божура* (2007), *Трагом архетипа, Од усмене ка писаној речи* (2011), *Усменост и веродостојност* (2012), *Путовање у онострани свет* (1995), *Свето писмо и усмено стваралаштво* (1997), *Проблем ероса и танатоса у српској народној књижевности* (2002), *Ритуално магијски слој у Његошевом „Горском вијенцу“* (2005), *Мотив зидања на облаку у народним умотворинама са Косова и Метохије* (2010), *Обредне песме на страницама Цариградског гласника* (2011).

Прокопиев, Александар (1953, Скопље) је македонски приповедач и есејиста. Његова проза је превођена на енглески, талијански, француски, руски и друге стране језике. На српском је изашло неколико његових приповедачких књига: *Арс аматориа*,

Она воли Чехова, Антипутства за личну употребу, Посматрач, Човечуљак. Ради као професор на постдипломским културолошким студијама при Универзитету у Скопљу.

Ристановић, Цвијетин рођен је 1937. године у Модрану, општина Бијељина, Република Српска, БиХ. Филозофски факултет завршио у Новом Саду, а Постдипломски студиј на Филолошком факултету у Београду, на коме је одбранио магистарску тезу и докторску дисертацију. Објавио 9 књига из области историје књижевности и књижевне критике: *Казивање као огледало живота* (1990), *Епик и лирик Петар Кочић* (монографија) (1995), *Српски пјесници за дјецу* (1997), *Огледи и прикази* (1999), *Простори дјетињства. Огледи о српским писцима за дјецу* (2002), *Књижевне теме* (2003), *Критички (п)огледи* (2006), *Књижевнокритичка освјетљења* (2009), *Вредновање књижевног текста* (2014) и књигу кратке прозе *Свакидашње приче* (2017). Живи у Бијељини.

Симић Р., Милан рођен је 1959. године у Великој Плани гдје и живи. Пише прозу, драме, филозофеме, афоризме, критику и есеје. Есеји су му превођени на македонски, афоризми на немачки, енглески и руски, проза на словачки и словеначки језик. Запослен је у библиотеци „Радоје Домановић“ у Великој Плани. Члан је Српског ПЕН центра.

Снитенко, Људмила, чланица је писаца Русије, дописни члан Академије руске књижевности и умјетности, ауторка више десетина збирки поезије и превода са словенских језика. Живи и ради у Москви.

Станисављевић Шаркаменац, Властимир рођен 1941. године, у Салашу код Неготина. Живи, у пензији, где је и радио – у Паризу. Магистар архитектуре и учитељ, био је дуго директор француско-српске школе за децу наших радника у Француској. Објавио, од 2000-те до 2016-те, 32 књиге поезије и прозе. Међу њима наслове: *Грачаница после хиљаду година*, 2003; *Ја, Чарнојевић*, 2004; *Пето српско јеванђеље*, 2005; *Жена од кованог звожђа*, 2005; *Узидане сенке*, 2006; *Леонардова смрт у Шаркамену* (први том трилогије о Леонарду), 2007; *101 молитва: Моја Молитва Богородици Тројеручици*, 2007; *Вода која памти* (други том трилогије о Леонарду), 2008; *Сенка*, 2009; *Најбоље од Власте Шаркаменаца*, 2009; *Вокондин осмех* (трећи том трилогије о Леонарду) 2010, *Узвишено почивају музе*, 2011; *100 сонета – „шеста“ страна света*, 2012; *Бели Анђео* – 2014; *Голубица Краља*

Петра I, 2014; *Голгота*, - 2016. Члан је Удружења књижевника Србије.

Стикић, Мирко је рођен 1958. године у Лазареву код Зрењанина. Дипломирао је на Економском факултету Универзитета у Београду. Радио је у републичким и покрајинским органима управе у Новом Саду. Објавио двије збирке песама „*Душа на длану*“ (2011) и „*Корак до сна*“ (2012). Члан је Савеза књижевника у отаџбини и расејању (СКОР-а). Живи и ради у Новом Саду.

Стојчиновић, Николић Јованка рођена је 1952. у Ритетићу код Добоја. Живи и ствара у Добоју, гдје је радила као професор у Средњошколском центру и Гимназији, те као директор Центра за културу и образовање. Објавила је 14 књига поезије: *Звијезда скитача* (1975), *Тијесно небо* (1994), *Самоћа руже* (1995), *Голо сунце* (1996), *Камен моје крви* (1996), *Босо биље (с преводом на румунски језик* 1997), *Оскоруша* (2000), *Горка свјетлост* (2002), *Кључаоница – Изабране и нове пјесме* (2003), *Облик свјетлости* (2006), *Мрак од чистог злата* (2006), *Тамно око улице* (2009), *У првом лицу* (2011). Њене пјесме су превођене на неколико језика (руски, њемачки, румунски, бугарски, македонски, енглески, јерменски, словеначки...).

Турјачанин, Зорица рођена је у Београду, гдје је дипломирала југословенску књижевност и српски језик на Филозофском (сада Филолошком) факултету. Турјачанинова је теоретичар, историчар, есејиста и књижевни критичар. Досад је објавила близу 500 библиографских јединица. Од посебних издања издвајају се: монографија *Роман за дјецу*, приручник за наставнике, *Методички приступ роману за дјецу* те збирка есеја и критика *Кључеви златних врата*. Објавила је збирку есеја и студија из књижевности за дјецу *Свежањ нових кључева* (1999). Радила је као професор књижевности на Филозофском факултету у Бањлуци. Живи и ствара у Бањалуци.

Фијат, Љиљана је рођена 24.01.1959. године у Зрењанину. Дипломирала је на Економском факултету Универзитета у Новом Саду. Магистрирала је 1997. године и докторирала 2010. године на Економском факултету Универзитета у Београду. У књижевности се појављује од 2011. године, учешћем на конкурсима. Песме су јој заступљене у бројним зборницима. Живи и запослена је у Новом Саду. Објавила је збирке поезије *Софија од Месеца* 2011. и *Осећање Принципа* 2016. године. У Републици Бугарској објављена

joj je dvojezичna књига песама *Небеске птице* коју је приредила Алтенка Сапунџиева, 2016. године. Члан је Савеза књижевника у отаџбини и расејању и Друштва књижевника Војводине.

Уредништво

**ПРЕДСТАВЉАЊЕ ЧАСОПИСА ЗА КЊИЖЕВНОСТ,
НАУКУ И КУЛТУРУ “СРПСКА ВИЛА”**

Представљање 45. броја “Српске виле” на 62. сајму књиге у Београду, 26. октобра 2017. године - Штанд Републике Српске. Чланови Уредништва с лијева на десно: Борислав Гаврић, др Јелина Ђурковић, Душанка Новаковић, др Цвијетин Ристановић и мр Љиљана Лукић.

Представљање 45. броја “Српске виле” у Народној библиотеци “Филип Вишњић” у Бијелини, 7. новембра 2017. године у оквиру програма манифестације 24. “Вишњићеви дани”.

ОБАВЈЕШТЕЊЕ САРАДНИЦИМА И ЧИТАОЦИМА

Од 45. броја садржај часописа за књижевност, науку и културу “Српска вила” у електронском облику можете погледати на адреси:

www.prosvjeta-bijeljina.org

Уредништво

Рјешењем Министарства информисања Републике Српске број 01-356/95 од 8. септембра 1995. године часопис је уписан у Регистар јавних гласила под редним бројем 112.

На основу члана 29. став 1. тачка 16. Закона о акцизама и порезу на промет (“Службени гласник Републике Српске”, број 25/98), министарство науке и културе, даје

М И Ш Љ Е Њ Е

Часопис за књижевност, умјетност и науку “Српска вила”, у издању СПКД “Провјета” из Бијељине, је публикација од посебног интереса за културу, а на основу члана 29. став 1. тачка 16. Закона о акцизама и порезу на промет.

Мишљење се издаје у сврху плаћања пореза на промет по стопи од 8%.

УПУТСТВА САРАДНИЦИМА

* У једном броју часописа аутор може бити заступљен само једним текстом у обиму, највише, од једног штампаног табака куцаног дуплим проредом на А4 формату.

* Уз сваки рад достављен часопису, потребно је приложити и кратку биобиблиографију аутора за рубрику АУТОРИ “СРПСКЕ ВИЛЕ”.

* Рукописи подлијежу стручној оцјени и не враћају се ауторима. Уредништво задржава право редактуре и техничког уређења текстова одабраних за објављивање у часопису.

* Потписани чланци изражавају став аутора.

* Молимо ауторе да нам рад достављају на ћириличном писму, фонт Times New Roman 12.

* Пожељно је да своје радове откуцане на компјутеру доставите поштом, и-мејлом или на ЦД-у. Адреса Уредништва је:

Градски одбор СПКД “Просвјета” у
Бијељини,

Улица кнеза Милоша број 30,
76300 БИЈЕЉИНА

Телефон и факс: 055/209-580

E-mail: spkdbn@teol.net

Web site: www.prosvjeta-bijeljina.org